

Rapport: 2017:07

Utveckla arbetsformer för att motverka sociala risker med fokus på rasism och extremism

Omslagsbild: Unsplash

Rapporten kan laddas ner från Länsstyrelsens webbplats:

www.lansstyrelsen.se/dalarna/publikationer.

Ingår i serien Rapporter från Länsstyrelsen i Dalarnas län, ISSN: 1654-7691.

Rapport: 2017:07

Utveckla arbetsformer för att motverka sociala risker med fokus på rasism och extremism

Camilla Sahlander

Förord

Under de senaste åren kan flera kommuner i Sverige rapportera om oroligheter som bilbränder, hot mot blåljuspersonal, stenkastning och liknande aktiviteter. Vi ser också att människor, ofta unga, dras till olika extrema rörelser. Anledningen till att den här sortens händelser inträffar, har inget enkelt svar. Handlar det om människors besvikelse på myndigheter? Utanförskap? Misstro till vårt samhällssystem eller är det en kombination av dessa faktorer och finns det andra orsaker? Det vi kan utgå från är att människors framtidstro och tillit påverkas av olika livsvillkor i samhället och att goda livsvillkor minskar risken för social oro.

Under hösten 2016 fick Länsstyrelsen i Dalarnas län i uppdrag från Kulturdepartementet, att som ett led i länsstyrelsernas arbete med krisberedskap, utveckla arbetsformer för att motverka sociala risker – med fokus på rasism och extremism. Detta uppdrag kan ses i ljuset av att Regeringen i juni 2014 gav den Nationella samordnaren för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism, i uppdrag att aktivera samverkan, utveckla det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism samt att ta fram en nationell strategi.

Länsstyrelsen i Dalarnas län, våren 2017

Camilla Fagerberg
Länsråd

Innehållsförteckning

Förord.....	3
Sammanfattning.....	5
Bakgrund	6
Samarbete med andra nationella uppdrag.....	9
Regional nulägesanalys	11
Vägledningen: Krisberedskap - för social hållbarhet och Länsstyrelsen	
Dalarnas metodhandbok ”Sociala risker”	14
Nationella och regionala aktiviteter i uppdraget	16
Genusperspektivet	17
Socioekonomi.....	18
Intressanta forskningsprojekt på universiteten i Uppsala och Umeå.....	18
Förslag till fortsatt arbete och insatser	20
Nationellt	20
Regionalt.....	21
Lokalt	22
Näringsliv och civilsamhälle	23
Vikten av en genomtänkt implementering	24
Slutsatser	25
Avslutningsvis	28
Bilagor	29
Bilaga 1. Regionala och nationella möten och konferenser	
Bilaga 2. Högskolan Dalarnas rapport	
Bilaga 3. Medieinslag under uppdragstiden	

Sammanfattning

Denna slutrapport beskriver bakgrund, genomförda aktiviteter och förslag till fortsatta insatser utifrån det regeringsuppdrag som Länsstyrelsen i Dalarnas län fick hösten 2016 – Utveckla arbetsformer för att motverka sociala risker – med fokus på rasism och extremism.

Hur definieras begreppet ”arbetsform”? Avses en ny vägledning eller ett nytt metodstöd som ska tas fram i arbetet med sociala risker? Under den tid uppdraget har pågått har hela tiden diskussionen kring vad vi menar med arbetsform, funnits med. Det som både inspirerar – och försvårar – är att koppla ihop sociala risker med både rasism och extremism i samma uppdrag. Visserligen grundar sig våldsbejakande extremism utifrån rasism, men sett ur framförallt ett kommunalt perspektiv, så är det olika sorts arbete och insatser som behöver göras. Det handlar om både långsiktigt och tålamodsprövande arbete och direkta åtgärder.

Sammanfattningsvis har vi redovisat ett behov av samordning och samverkan – både mellan uppdrag och mellan olika funktioner/förvaltningar på nationell nivå, inom länsstyrelser och kommuner. Vi redovisar även ett förslag på en lägesbildastruktur som kan användas för länsstyrelsernas arbete med kommunerna när det gäller sociala risker, våldsbejakande extremism och brottsförebyggande arbete.

Bakgrund

Regeringen informerade den 23 november 2016 att en nationell handlingsplan för att motverka rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott på nätet, är tagen¹.

Handlingsplanen innehåller fem strategiska områden med åtgärder som är avgörande för att nå målet, *ett strategiskt, effektivt och samlat arbete mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott i Sverige*. Inom område två; Förbättrad samordning och uppföljning, finns uppdraget till Länsstyrelsen i Dalarnas län att utveckla arbetsformer för att motverka sociala risker med fokus på rasism och extremism. De övriga fyra åtgärdsområdena är:

- Mer kunskap, utbildning och forskning
- Civila samhället: ökat stöd och fördjupad dialog
- Ett förstärkt förebyggande arbete på nätet
- Ett mer aktivt rättsväsende

I Länsstyrelsen i Dalarnas läns uppdrag ingår att sprida de resultat som kommer fram, samt lämna förslag till eventuella fortsatta insatser inom området. Arbetet ska genomföras som ett led i länsstyrelsernas arbete med krisberedskap och utföras med start hösten 2016 och vara klart och avrapporterat den sista maj 2017.

Arbetet med sociala risker på regional nivå har pågått i Sverige sedan 2009. Både på nationell och regional nivå har arbetet med att öka kunskapen kring detta utvecklats. Bakgrunden är ett initiativ som togs av Länsstyrelsen i Västra Götalands län tillsammans med Västra Götalandsregionen 2010 för att skapa en gemensam bild av de sociala problem som fanns, vilka risker de kunde leda till och hur de kunde hanteras. En modell utvecklades och en vägledning togs fram - Västra Götalandsmodellen². Länsstyrelsen i Dalarnas län var en av styrgruppens deltagare vid detta tillfälle.

Under hösten 2010 beslutade Samhällsrådet Dalarna³ att tillsätta en arbetsgrupp för att utforma en social risk- och sårbarhetsanalys. Denna

¹ Samlat grepp mot rasism och hatbrott. Nationell plan mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott. Regeringskansliet 2016.

² Västra Götalandsmodellen – sociala risker i risk- och sårbarhetsanalyser – en vägledning (rapport 2012:01)

³ Samhällsrådet Dalarna bildades 2009 och ska vara en arena för ömsesidigt informationsutbyte i frågor som rör folkhälsa och trygghet i Dalarna. I Samhällsrådet Dalarna ingår ledningen för Polismyndigheten Dalarna, Region Dalarna, Landstinget Dalarna samt Landshövding och Länsråd från Länsstyrelsen i Dalarnas län. Syftet med Samhällsrådet Dalarna är att tillsammans skapa en

analys skulle fungera som ett beslutsunderlag för rådets fortsatta arbete och även utgöra ett komplement till Länsstyrelsen i Dalarnas läns ordinarie regionala risk- och sårbarhetsanalys. Analysen gjordes som pilotlän i det nationella projekt som utvecklade Västra Götalandsmodellen. Arbetet med utveckling av sociala risker fortsatte och fram till 2014 genomförde Länsstyrelsen dialogbesök och workshops med alla kommuner i Dalarna. Tretton av femton kommuner skrev om sociala risker och sina utmaningar i detta års RSA:er. En metodhandbok togs fram som ett processtöd för kommuner i samband med arbetet med sociala risker ⁴.

Under 2014-2015 utvecklade länsstyrelserna i Skåne, Västra Götaland och Stockholm en vägledning för att inkludera sociala risker i risk- och sårbarhetsanalyser⁵. Vägledningen utgår från hur olika livsvillkor i samhället påverkar människors tillit och framtidstro och där goda livsvillkor minskar risker för social oro. Vägledningen är framtagen för att kunna vara ett stöd för kommuner, länsstyrelser och andra aktörer i samhället när det gäller det förebyggande arbetet mot sociala risker.

Hösten 2016 fick Länsstyrelsen i Dalarnas län i uppdrag från Kulturdepartementet, att som ett led i länsstyrelsernas arbete med krisberedskap, utveckla arbetsformer för att motverka sociala risker – med fokus på rasism och extremism.

gemensam bild av läget i Dalarna, att tydliggöra de olika roller som parterna har, att koordinera och samordna länets insatser på området samt kraftsamla vid behov.

⁴ Sociala risker – en metodhandbok, Länsstyrelsen i Dalarnas län, 2014.

⁵ Krisberedskap – för social hållbarhet. En vägledning för att inkludera social hållbarhet inom krisberedskap, 2015.

Begrepp:Sociala risker:

Med sociala risker menas de risker som har sin grund i bristande livsvillkor⁶.

Det som regeringen beslutar som skyddsvärt är liv och hälsa, grundläggande värden (demokrati, rättssäkerhet och mänskliga rättigheter), samhällets funktionalitet och nationell suveränitet. Sociala risker kan uppstå ur sociala problem som finns i samhället som bristande levnadsvillkor, t.ex. arbetslöshet, psykisk ohälsa, utanförskap och bristande skolgång för att nämna några.

Social oro:

Social oro kan uppstå ur sociala risker som i sin tur kan leda till att bristande tillit – alltså misstro till samhället uppstår. Det kan yttra sig i t.ex. upplopp, stenkastning och bilbränder.

⁶ Definition av social risk, hämtad från vägledningen ”Krisberedskap – för social hållbarhet”.

Samarbete med andra nationella uppdrag

Den Nationella samordnaren för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism, tog tillsammans med Göteborgs stad, Stockholms stad, Örebro kommun och Borlänge kommun, fram en strategisk handlingsplan för inrättandet av "Kunskapshus för att värna demokratin mot våldsbejakande miljöer". Därmed blev Borlänge kommun en av fyra pilotkommuner i landet att bygga upp kunskapscentra kring detta under 2015. I Borlänges lokala handlingsplan⁷ har man sammanfattat uppdraget med tre områden; samordning av kommunens resurser för att tillgodose behovet av anhörig- och avhopparstöd beträffande våldsbejakande miljöer, ta emot samtal från den nationella stödtelefonen och kanalisera dem till rätt kommunal verksamhet samt att Kunskapshusen inte ska handlägga ärenden som har en tydlig mottagare hos t.ex. socialtjänsten eller polisen.

Högskolan Dalarna inrättade under 2016 Interkulturellt utvecklingscentrum Dalarna. Det är ett kompetenscentrum med fokus på frågor som rör interkulturella perspektiv. Högskolan bedriver även forskning inom interkulturella studier kring extremism, rasism och risker mot social hållbarhet. Syftet är att främja samverkan och samskapande mellan Högskolan och kommuner, landsting, myndigheter, civilsamhälle och företag samt att bidra till en vidareutveckling av forskningsbasen för utbildningar inom området.

Högskolan fick det nationella regeringsuppdraget att utvärdera de s.k. Kunskapshusen under 2016-2017, där Borlänge kommun är en av de fyra pilotkommunerna i landet. Därför var det naturligt att träffa Borlänge kommun och Högskolan Dalarna i oktober 2016 för att se hur ett samarbete kunde bedrivas under tiden för Länsstyrelsens uppdrag.

Under denna tid, med start i november förra året, har Länsstyrelsen i Dalarnas län, Högskolan Dalarna och Borlänge kommun haft kontinuerlig kontakt och genomfört ett antal möten där syftet har varit att se hur en utveckling av arbetsformer kan se ut där grunden är sociala risker, risk- och sårbarhetsarbete och fokus är rasism och extremism. I överenskommelse med Länsstyrelsen har Högskolan Dalarna tagit fram en rapport som bl.a. ger en överblick över olika framtagna dokument (handlingsplaner, vägledningar, metodbeskrivningar) kopplade till rasism och extremism. Dessa dokument är gjorda de senaste åren av nationella aktörer. Rapporten beskriver också en

⁷ Lokal handlingsplan för att värna demokratin mot våldsbejakande miljöer i Borlänge. Beslutat av kommunfullmäktige 2016-06-21, §98.

implementeringsprocess kopplat till ett utbildningspaket som kan appliceras på i första hand, en kommunal verksamhet⁸.

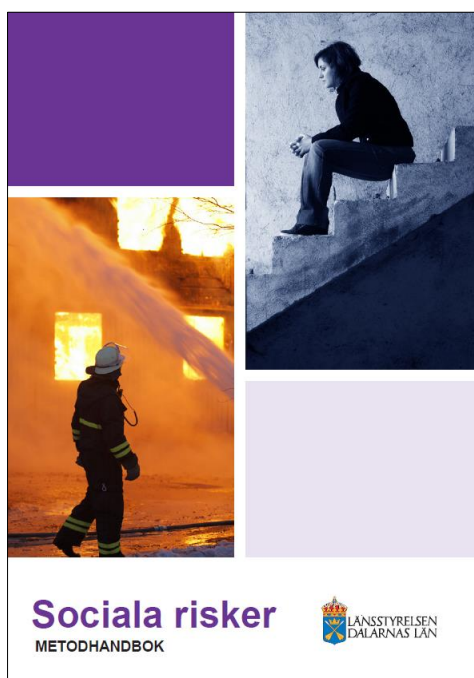
Utöver ovanstående så har samarbetet och de kontinuerliga dialogerna med de lokala samordnarna från Borlänge kommun och engagerad personal från Högskolan Dalarna, varit värdefull för utvecklingen av Länsstyrelsens uppdrag.

⁸ Bilaga nr 2 Högskolan Dalarna – Arbetsformer kring sociala risker – med fokus på rasism och extremism.

Regional nulägesanalys

Tidigare arbeten som gjorts inom sociala risker kopplade till länsstyrelsernas och kommunernas risk- och sårbarhetsarbete, har tagits i beaktande (se kapitlet Bakgrund). Det som bl.a. tillkommer i detta uppdrag, är att ha fokus på rasism och extremism utifrån ett socialt riskperspektiv.

Under 2013-2014 genomförde Länsstyrelsen i Dalarnas län, workshops med alla femton kommuner i Dalarna, där man bl.a. jobbade med scenarion och socioekonomiska beräkningar kopplade till kommunernas arbete med sociala risker. Man bjöd även in kommunledningar och förvaltningschefer till dialogmöten. Arbetet resulterade i en *arbetsprocess* som beskrivs i "Sociala risker – metodhandbok".

Länsstyrelsen i Dalarnas läns metodhandbok, 2014

Efter att ovanstående projekt avslutades 2014, så har endast en workshop med kommunala aktörer genomförts under 2016. Med detta som utgångspunkt, så togs kontakt med alla kommuner i Dalarna under januari 2017. Mejlkutskick gjordes till målgruppen beredskapssamordnare-/säkerhetssamordnare med följande frågor:

- Arbetar ni med sociala risker i er RSA?
- Finns det med som ett eget riskområde?
- Anser ni att ni behöver ytterligare stöd/information i arbetet med sociala risker?
- Har ni inom kommunen ett förebyggande arbete inom rasism och extremism?

Tolv av femton kommuner svarade på enkäten och de svarade att de arbetar med sociala risker i någon form och av dessa har elva kommuner det som ett eget riskområde i RSA-arbetet. Alla kommuner som har svarat, utom en, säger att de ser behov av ökat stöd/information för arbetet med sociala risker. På frågan om kommunen har ett förebyggande arbete inom rasism och extremism så skiljer sig svaren åt relativt mycket. Bland annat så säger fem kommuner att de har ett utvecklat arbete/eller handlingsplan för detta, två kommuner hänvisar till ordinarie arbete inom de olika verksamheterna och övriga kommuner anger att det behövs samordning och en strategi eller att arbetet behöver påbörjas.

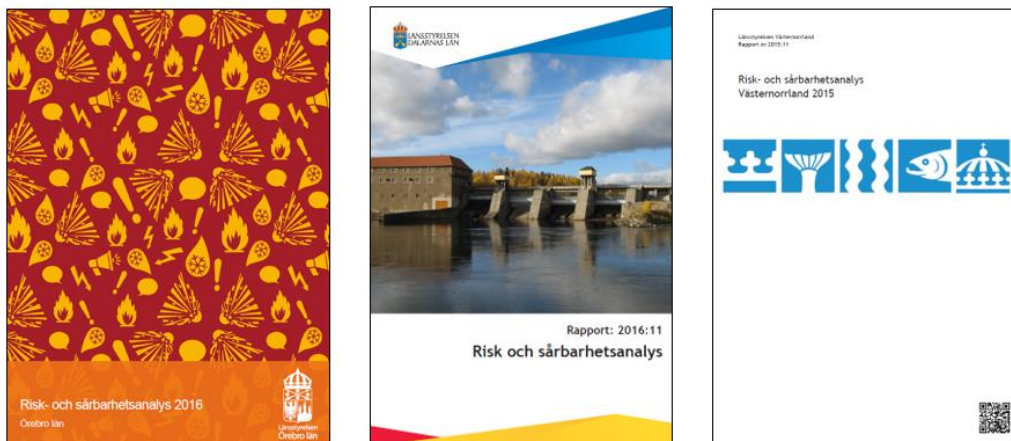
Efter att enkäten skickades ut så gjordes djupintervjuer med fem av kommunerna i länet. Underlaget från intervjuerna ligger till grund för de förslag till fortsatt arbete som beskrivs längre fram. Några saker kan dock lyftas som visade sig vara gemensamma och önskvärda för flera kommuner:

- Tydligare ledningsbeslut internt hos kommunerna med en politisk vilja att prioritera arbetet med sociala risker. Idag ligger frågan oftast hos en beredskapssamordnare/ säkerhetssamordnare som inte har mandat, utrymme eller möjlighet i sin tjänst att utveckla arbetet.
- Tvärsektoriellt samarbete mellan kommunens verksamheter.
- Kunskapshöjande insatser, utbildningar och utbyte av erfarenheter mellan kommuner.
- Arbetsmodeller som fungerar i alla kommuner.
- Gemensam handlingsplan/strategi för länet kopplat till sociala risker (rasism/extremism).
- Tydligare planer att följa – både nationellt, regionalt och lokalt.

Syftet med enkäten och intervjuerna var dels att se hur kommunerna jobbar med sociala risker inom risk- och sårbarhetsarbetet idag och dels få information om vad de själva ser som behöver utvecklas – både internt inom kommunen och vilket stöd de behöver från regionalt håll, från Länsstyrelsen.

En viktig aktör för underlag till regional lägesbild sociala risker, är Säkerhetspolisen. I uppdragets genomförande har lägesbilder efterfrågats men Säkerhetspolisens analysorganisation anser att detta material inte kan lämnas ut till aktörer som länsstyrelser, vilket vi i uppdraget och fortsatt arbete ser som en framtida utmaning och svaghet i att i nuläget skapa samlade regionala lägesbilder inom detta ämnesområde.

I denna nulägesanalys får Dalarna utgöra en grund för – framförallt – mindre kommuners arbete med sociala risker och deras arbete med rasism och extremism.

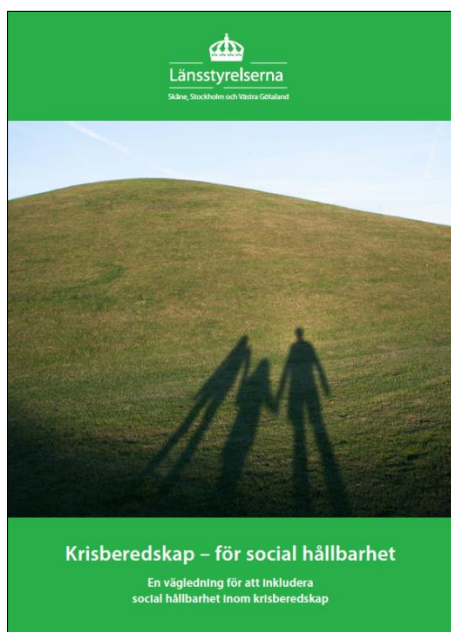
Exempel på risk- och sårbarhetsanalyser som länsstyrelserna tar fram.

Vägledningen: Krisberedskap - för social hållbarhet och Länsstyrelsen Dalarnas metodhandbok "Sociala risker"

Alla länsstyrelser har ett regionalt geografiskt områdesuppdrag och ansvarar för samordning, prioritering och inriktning före, under och efter en kris i sitt geografiska område. De nationella målen för vår säkerhet, det som är skyddsvärt, är att värna befolkningens liv och hälsa, värna samhällets funktionalitet, värna förmåga att upprätthålla värden som rättssäkerhet, demokrati, mänskliga fri- och rättigheter samt värna om vårt lands nationella suveränitet. Detta är en del i Sveriges krisberedskap.

Under 2014-2015 tog Länsstyrelserna i Stockholm, Västra Götaland och Skåne fram en vägledning för att integrera risker av social karaktär i risk- och sårbarhetsanalyser⁹. I och med att den vägledningen blev klar 2015, så ersatte den Västra Götalandsmodellen från 2012.

Det som vägledningen tar fakta på är att det skyddsvärda är tillit – till varandra och samhällets institutioner och att goda livsvillkor minskar risken för social oro.

Vägledning för att inkludera social hållbarhet inom krisberedskap

⁹ Krisberedskap – för social hållbarhet. En vägledning för att inkludera social hållbarhet inom krisberedskap, 2015.

Som nämnts under kapitlet Bakgrund så har Länsstyrelsen i Dalarnas län arbetat med sociala risker inom risk- och sårbarhetsarbetet sedan 2010. En metodhandbok togs fram 2013-2014 med en arbetsprocess som utvecklades tillsammans med kommunerna i länet. Arbetsprocessen är uppdelad i fyra moment; identifiera det som är skyddsvärt, riskidentifiering och riskvärdering, förmågebedömning av olika situationer samt åtgärdsförslag och prioritering.

Det finns skillnader mellan vägledningen som Länsstyrelserna i Stockholm, Västra Götaland och Skåne har utvecklat och metodhandboken som Länsstyrelsen i Dalarnas län har tagit fram, men i stora drag följer själva processen i risk- och sårbarhetsarbetet med sociala risker, samma steg och innehåll. Det som skiljer dessa processer är att vägledningen framhåller tilliten till samhället och dess institutioner som utgångspunkt för det skyddsvärda och att livsvillkoren lyfts fram vid identifieringen. I Dalarnas metodhandbok används ett antal indikatorer¹⁰ som eventuella risker och bedömningen görs utifrån dessa.

En återkommande förutsättning för att kunna identifiera det som är skyddsvärt av social karaktär, t.ex. hälsa, boendevillkor, utbildning och arbete, är det tvärsektoriella arbetet. Det framgår av både vägledningen, metodhandboken och genom de intervjuer som gjorts i nulägesanalysen inom detta uppdrag. Det är ett flertal kommuner som uttrycker att de saknar ett ledningsbeslut/inriktning som möjliggör och underlättar ett sådant arbete.

¹⁰ Indikatorer för Dalarnas län utgår från öppna källor som t.ex. SCB och BRÅ och kan t.ex. vara behörighet till gymnasiet, öppet arbetslösa, andel barn i ekonomiskt utsatta hushåll, anmälda misshandelsbrott m.fl.

Nationella och regionala aktiviteter i uppdraget

Som en del i regeringsuppdragets genomförande ingick att information och synpunkter skulle inhämtas från berörda aktörer såsom övriga länsstyrelser och andra nationella organisationer och att resultat av arbetet med att utveckla arbetsformer, ska spridas.

I uppstarten av uppdraget så beslöts att regionala träffar (i Dalarnas län) och nationella möten skulle anordnas. Detta i syfte att både ge och inhämta information inom området sociala risker, rasism och extremism. I bilaga 1 redovisas de möten och konferenser som genomförts under perioden december 2016 till och med maj 2017.

Det kan nämnas att under uppdragstiden så har en del av arbetet utmynnat i att identifiera andra nationella uppdrag som ligger inom samma område som detta uppdrag. Flera nationella organisationer och myndigheter utför uppdrag – kortsiktiga och långsiktiga med bl.a. rapporter, vägledningar och metodstöd som resultat. Som exempel fick Högskolan i Dalarna under hösten 2016 det nationella uppdraget att utvärdera Kunskapshusen och Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor fick ett nationellt uppdrag att ta fram en vägledning till kommunerna om samarbete med civilsamhället kopplat till våldsbejakande extremism. Denna vägledning förväntas bli klar i september 2017.

Vi anser att det är viktigt att ta hänsyn till framtagna material och pågående uppdrag för att inte dubbelarbeta eller missa möjligheten till samverkan och/eller samordning.

Samverkan och samordning. Foto: Camilla Zilo.

Genusperspektivet

Regeringens övergripande mål inom jämställdhetspolitiken säger att "Kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv". För att minska risken för våldsamt beteende och kränkningar behövs ökad kunskap om maskulinitets- och femininitetsnormer. Flickor och pojkar måste få möjligheten att själva forma sina liv och samhället.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) genomförde 2015 en ungdomsenkät som visar att unga killar som instämmer i stereotypa påståenden om kön, uppvisar en högre risk för att utöva våld. I MUCF:s rapporter *Ung och extrem*¹¹ visar forskningen att stereotypa bilder av hur män och kvinnor ska vara har stor betydelse i en propaganda som vänder sig till unga, framförallt inom våldsbejakande högerextremism och islamistiska extremismmiljöer.

I denna slutrapport "Utveckla arbetsformer för att motverka sociala risker med fokus på rasism och extremism" har vi varit medvetna om genusperspektivets betydelse. Då uppdragets karaktär har varit övergripande och då avgränsningar har gjorts utifrån bl.a. tidsaspekten, så ser vi att i ett fortsatt arbete, behöver ett integrerat genusperspektiv tas i beaktande i allt arbete. Det behövs fortsatta satsningar och i det implementeringsarbete som vi under kapitlet *Förslag till fortsatt arbete och insatser* föreslår bör struktureras, är arbete med genusperspektiv inom detta område, en oerhört viktig del.

Alla människor ska ha makt att forma sina egna liv och samhället.

¹¹ Ung och extrem – tre rapporter som behandlar våldsbejakande islamistisk extremism, våldsbejakande högerextremism och våldsbejakande vänsterextremism (alla tre publikationerna 2016)

Socioekonomi

I arbetet med sociala risker kan socioekonomi och beräkningar för sociala investeringar, vara ett aktuellt och relevant område.

Under uppdragstiden har samtal och möte skett med representanter för den regionala överenskommelsen ”Vägen in” – en samverkansöverenskommelse i Dalarnas län för etablering av nyanlända. Ett av arbetsområden är att förebygga och motverka diskriminering och främlingsfientlighet. Via det arbetsområdet har samtal förts med det regionala projektet ”Samling för social hållbarhet i Dalarna”.

Intressanta forskningsprojekt på universiteten i Uppsala och Umeå

Livbolaget Skandias stiftelse ”Idéer för livet” bedriver två forskningsprojektet parallellt. Det handlar om att utveckla konkreta verktyg för beslutsstöd kring prevention och sociala investeringar i framförallt kommuner. Syftet är att förbättra livsvillkor och möjligheter för barn och unga och öka kunskapen om vad utanförskap kostar samhället och vilka potentiella samhällsvinster som kan göras med tidiga och träffsäkra sociala satsningar.

Uppsala universitet har i uppdrag att ta fram ett användarvänligt webbverktyg, som möjliggör cost benefit analyser avseende befintliga evidensbaserade metoder och som kan underlätta beslut kring förebyggande sociala insatser och investeringar i t ex kommuner. Modellen bygger på metaanalyser av svenska och internationella studier med beräkningar av effektstorlekar och reduktion av antalet ”fall”. Modellen möjliggör uppskattning av besparingar på kort, medel och lång sikt och erbjuder möjlighet att interaktivt modellera effekter, baserat på lokala data och budgetbegränsningar. Verktöget kommer att finnas tillgängligt från hösten 2017. Uppsala universitet har även i uppdrag att ta fram en metod för komponentjämförelser, som ett stöd för beräkning och analys.

Umeå universitet har i uppdrag att ta fram en kalkylmodell som kan användas i kostnadsberäkningar av insatser för vissa definierade målgrupper i t ex kommuner. Forskargruppen kartlägger befintliga offentliga dataregister och tar fram relevanta data som kan ge ett bra underlag för bedömning av risker för utanförskap, beräkning av utanförskapets kostnader, kategorisering av befolkningsgrupper etc. En preliminär betaversion kommer att testas i ett antal pilotkommuner. Därefter kommer en användarvänlig kalkylmodell med självinstruerande användarmanual att kunna erbjudas i större omfattning till exempelvis kommuner.

Inom detta uppdrag har socioekonomi bevakats men som en avgränsning har vi valt att inte fördjupa arbete och analys kring detta. Nedan ses förslag på olika indikatorer som använts för beräkningar tidigare.

INDIKATORER	KOMMENTAR	KÄLLA	ENHET	RIKET 2009	
Befolkning					
Befolkning	Antal invånare	SCB	Antal	9 340 682	
Valdeltagande					
Ikke röstande i Kommunalval		Valmyndigheten	%		
Arbetslösa					
Andel öppet arbetslösa samt sökande i program med aktivitetsstöd	Ungdomar 18-24 år	Arbetsförmedlingen	%	10,00%	
	Kvinnor			7,90%	
	Män			12,00%	
	Män + Kvinnor samtliga			6,00%	
	Kvinnor			5,30%	
	Män			6,70%	
	Ungdomar 18-24 år			16,10%	
Kvinnor	13,30%				
Män	18,60%				
Män + Kvinnor samtliga	7,70%				
Kvinnor	7,00%				
Män	8,40%				
Ohälsotal					
Antal ohälsodagar per person och år	Kvinnor	Folkhälsomyndigheten	Antal	43	
	Män			29	
Bristande utbildning					
Andel elever ej behöriga till högskola (enligt behörighetskrav 2010-)	Andel av 20-åringar	Skolverket kommunblad	%	36,00%	
Andel elever ej behöriga till gymnasieskolan	Ej behöriga till gymnasieskolan	Sina Skolverket		11,20%	
	Flickor				
	Pojkar				
Ohälsosamma levnadsvanor					
Andel kvinnor med riskbruk av alkohol		Folkhälsomyndigheten	%	27,00%	
Andel män med riskbruk av alkohol				28,00%	
Ohälsa - psykisk och fysisk					
Kvinnor med nedsatt psykiskt välbefinnande		Folkhälsomyndigheten	%	20,00%	
Män med nedsatt psykiskt välbefinnande				14,00%	
Fysisk skadegörelse					
Alla skadegörelsebrott inkl. mordbrand	12 kap. Skadegörelsebrott inkl. mordbrand – samtliga anmälda brott	Brottsförebyggande Rådet	Per 100 000	2 203	
Anlagda bränder med uppsåt	I byggnad	Myndigheten för samhällsskydd och beredskap	Per 1 000	0,16	
	Övriga anlagda bränder			0,52	
Stöld och rån (tillgrepp)					
Stöld och rån 8 kap. Brottsbalken		Brottsförebyggande Rådet	Per 100 000	6 006	
Hot och våld					
Alla våldsbrott 3 kap. Brott mot liv och hälsa, samtliga anmälda				1 201	

Exempel på olika indikatorer vid socioekonomisk beräkning.

Förslag till fortsatt arbete och insatser

Som tidigare nämnts under kapitlet Bakgrund, så har det under uppdragstiden pågått en löpande diskussion kring begreppet ”arbetsform”. Vi har i detta arbete valt att se hela kedjan från det nationella arbetet till det regionala och lokala.

Vi har också valt att utgå från tidigare arbete (kapitel ”Vägledningen: Krisberedskap – för sociala hållbarhet” och Länsstyrelsen Dalarnas metodhandbok ”Sociala risker”) för att se hur vi kan utveckla och samordna arbetet kring sociala risker – med fokus på rasism och extremism. Vi har valt att fördjupa oss i följande:

1. Se nationellt på olika uppdrag som påverkar och/eller hör ihop med sociala risker.
2. Se regionalt utifrån länsstyrelsernas arbete med uppdrag som hör ihop med sociala risker.
3. Se lokalt på vilket behov som behövs för kommuner för att de bättre ska kunna utveckla sitt arbete med sociala risker, rasism och extremism.

Utifrån det arbete som gjorts under uppdragstiden så föreslår vi följande:

Nationellt

Regeringsuppdraget att utveckla sociala risker finns inom den nationella handlingsplanen mot rasism och hatbrott. Denna handlingsplan ansvarar Enheten för diskrimineringsfrågor hos Kulturdepartementet för. Nationella samordnarens uppdrag att värna demokratin mot våldsbejakande extremism, återfinns under Enheten för demokrati och det civila samhället hos Kulturdepartementet. Under Justitiedepartementet ligger krisberedskap och det brottsförebyggande samordningsuppdraget för länsstyrelserna.

Ett fortsatt arbete med **sociala risker** behöver samordnas med det brottsförebyggande arbetet och arbetet för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism.

Olika uppdrag - men hör ihop

Kulturdep.

Enheten för diskrimineringsfrågor

”Utveckla arbetsformer för att motverka sociala risker med fokus på rasism och extremism”

Kulturdep.

Enheten för demokrati och det civila samhället

Nationella samordnaren för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism

Justitiedep.

Krisberedskap / MSB
Risk- och sårbarhetsarbete

Samordningsuppdrag Lst -
Brottsförebyggande arbete

Regionalt

Alla länsstyrelser ska enligt förordning 2015:1052¹² upprätta en risk- och sårbarhetsanalys. Inom det arbetet finns sociala risker som ett riskområde. Eftersom vi har valt definitionen för sociala risker att vara *bristande livsvillkor* och det i sin tur är grunden till många olika händelser, berörs inom detta område även uppdrag som brottsförebyggande arbete, förebyggande arbete med alkohol, narkotika, dopning och tobak samt mäns våld mot kvinnor, för att nämna några.

För att underlätta arbetet mot kommunerna behöver länsstyrelserna internt öka kunskapen om olika uppdrag med syfte att kunna samverka mer vid behov. Dessa uppdrag finns ofta på olika enheter inom länsstyrelserna och här blir det viktigt att se hur man kan samarbeta mellan t.ex. beredskapsavdelningar och avdelningar som jobbar med social hållbarhet. När länsstyrelserna gör detta blir tydligheten mot kommunerna bättre, både när det gäller kontaktpersoner och samordning av aktiviteter.

Länsstyrelserna behöver fortsätta att se över hur arbete med sociala risker omfattar både krisberedskapsarbete och arbete med social hållbarhet – ett utökat tvärsektoriellt arbete.

¹² SFS 2015:1052 – Förordning om krisberedskap och bevakningsansvariga myndigheters åtgärder vid höjd beredskap.

Lägesbilder

Lägesbilder är av stor betydelse för att underlätta bedömningen av olika händelser och skeenden och dess konsekvenser. Utifrån lägesbilder kan vi vidta de åtgärder som behövs – samordnat, enskilt eller aktörsgemensamt – utifrån händelsen. Åtgärderna kan vara både förebyggande och reaktiva. Därför är det viktigt med samlade lägesbilder för att få en helhetssyn och kunna agera utifrån det.

Både länsstyrelser, regioner och kommuner har former för samverkan mellan olika samhällsaktörer. Syftet med dessa samverkansforum är att det ska finnas en förberedelse för att kunna hantera en kris av något slag, både före, under och efteråt. De ska vara en grund för ett tryggt samhälle (se t.ex. Samverkan Stockholmsregionen – *modell för regional samverkan*, Länsstyrelsen i Dalarnas län *Krishantering i Dalarnas län – strategi för samverkan och ledning* och Örebro kommuns handbok *Effektiv samordning för trygghet*).

För att tydliggöra fokus på händelser kopplade till sociala risker kan det förtydligas eller kompletteras - i strategier och liknande avsiktsförklaringar genom en skrivning i själva strategin eller genom t.ex. en checklista för insamling av signaler kopplade till detta.

Lokalt

Utifrån kommunernas behov ¹³ avseende arbete med sociala risker inom risk- och sårbarhetsarbetet, förebyggande arbete mot rasism och arbete för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism, så kan vi sammanfattningsvis genom intervjuer och annat dokumenterat material (bilaga 1 om Nationella och regionala aktiviteter inom uppdraget) se följande:

- Behov och önskemål om tvärsektoriellt arbete internt inom kommunen.
- Utbyte av kunskap och samverkan med andra kommuner.
- Behov av utbildning och ökad kunskap inom olika områden som rör både sociala risker, rasism och extremism.
- Stöd och samarbete med länsstyrelsen.

För att kommunernas arbete med sociala risker och social hållbarhet och tillit ska stärkas, bör ett tvärsektoriellt arbete vara förankrat.

¹³ Avser analys gjord under januari 2017 med kommunerna i Dalarnas län.

Kommunernas behov av lägesbilder på både kort, mellanlång och lång sikt, kan utvecklas genom risk- och sårbarhetsarbetet. Här kan samordning av det brottsförebyggande arbetet och arbetet mot våldsbejakande extremism hanteras via en gemensam struktur.

Arbetet med rasism och extremism kräver en bred, ökad kunskap och utbildning inom flera områden, bl.a. om värdegrundsarbete, lagstiftning, m.m. För att implementera nya arbetssätt finns olika modeller att tillgå, och framgångsfaktorn för dessa modeller är att implementeringen är genomtänkt och långsiktig. Här har Högskolan i Dalarna gjort ett arbete kopplat till en implementeringsmodell som presenteras i deras rapport, se bilaga 2.

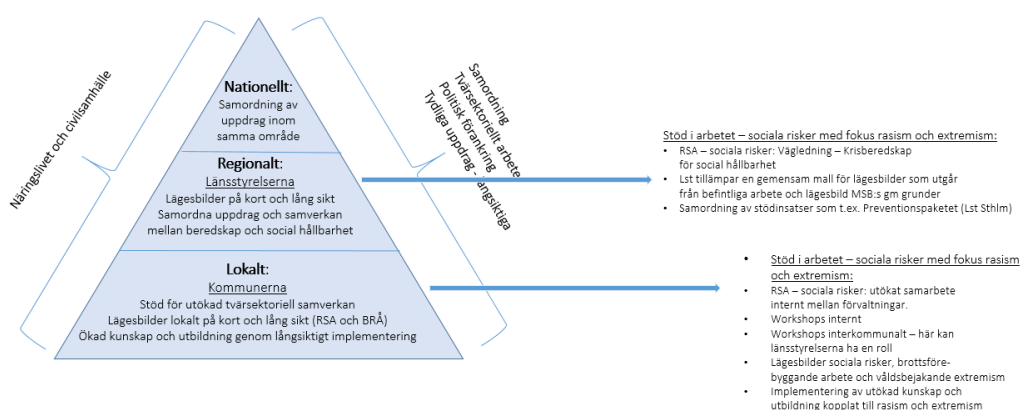
Näringsliv och civilsamhälle

Vi har i detta uppdrag utgått i första hand från länsstyrelsernas arbete med sociala risker kopplat till krisberedskapsarbetet. Utifrån det har vi haft risk- och sårbarhetsarbete som en "röd tråd" när vi tittat på kedjan av aktiviteter nationellt, regionalt och lokalt. Det betyder att vi hållit oss inom den offentliga sektorn. Det vi inte får glömma, är att utanför den statliga och kommunala sektorn finns näringslivet och civilsamhället.

Delar av näringslivet och frivilligsektorn har bjudits in och deltagit vid de regionala konferenserna inom detta uppdrag.

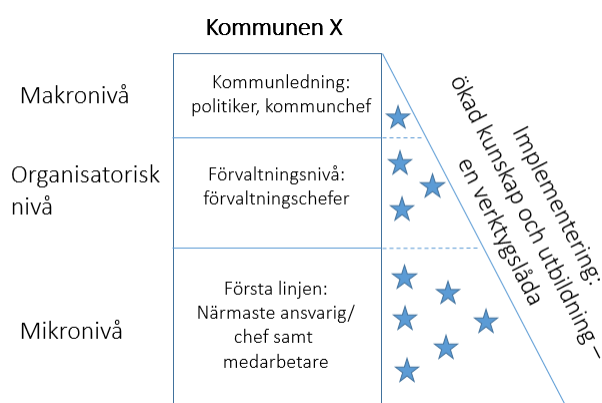
Vi föreslår att i ett fortsatt arbete är nästa steg att utveckla samarbetet mer och se hur både näringsliv och frivilligsektorn kan komma in i länsstyrelsernas och kommunernas arbete med sociala risker, rasism och extremism på ett mer strukturerat sätt.

Arbetet med att utveckla arbetsformer handlar om...

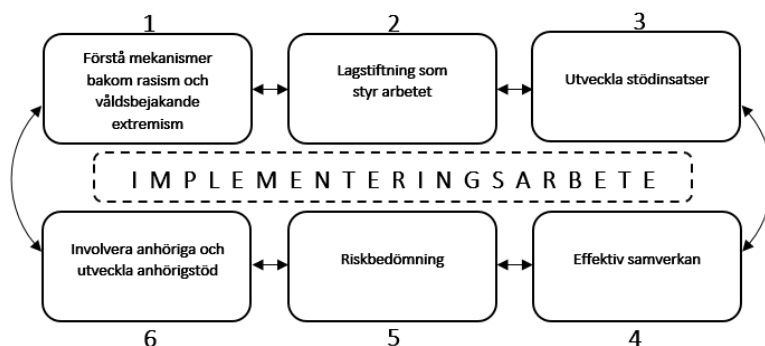
Vikten av en genomtänkt implementering

Högskolan Dalarna beskriver i sin rapport (bilaga 2) betydelsen av ett genomtänkt och långsiktigt arbetssätt för att öka, bredda och säkra kunskap och förståelse i arbete som i detta fall rör rasism och extremism. För att säkra ett sådant arbete ser vi att det utgår från en implementeringsprocess. I rapporten skriver Högskolan Dalarna att Socialstyrelsen rekommenderar att denna plan ska ha fokus på tre nivåer i en organisation; makro-, organisations- och mikronivå (se bild nedan).

En implementeringsprocess inom detta område kan förslagsvis innehålla:

1. Förståelse för mekanismer bakom rasism och våldsbejakande extremism
2. Kunskap om lagstiftning som styr arbetet
3. Utveckling av programverksamheter/stödinsatser
4. Utbildning i riskbedömning
5. Effektiv samverkan
6. Involvering av anhöriga och arbete med anhängstöd

Källa: Helén Olsson, Högskolan Dalarna

Mer utförligt om innehåll i denna process finns i Högskolan Dalarnas rapport.

Slutsatser

Nationellt:

- Samordna uppdrag som sociala risker (hör ihop med krisberedskap), brottsförebyggande arbete och våldsbejakande extremism.

Regionalt:

- Upprätta en överenskommelse/avsiktsförklaring/strategi för att stärka regionens förmåga att hantera störningar. I dokumentet behöver det framgå att signaler som rör sociala risker ska hanteras. Länsstyrelserna kan anordna samverkanskonferenser för kommuner och andra samhällsaktörer kopplat till detta.
- Ta fram lägesbilder (mallar) – på kort och lång sikt samt riskanalyser avseende det brottsförebyggande arbetet och arbetet mot våldsbejakande extremism med underlag från kunskapsorganisationer, som t.ex. Säkerhetspolisen.
- Länsstyrelserna måste fortsätta att arbeta internt för att ett bra samarbete ska utvecklas mellan beredskap och social hållbarhet.

Lokalt:

- Stärka det tvärsektoriella riskhanteringsarbetet mellan kommunernas olika förvaltningar för att utveckla arbetet med sociala risker.
- Politisk förankring – kan stärkas genom en regional överenskommelse (se under Regionalt).
- Gemensam kommunal struktur där sociala risker är paraplyet och brottsförebyggande arbete och våldsbejakande extremism finns med i samordnade handlingsplaner och lägesbilder.
- Långsiktig och genomtänkt implementering av kunskapsuppbyggande om värdegrundsarbete, tillit, lagstiftning (rasism och extremism) m.m.

Fortsatt arbete i Dalarnas län

Länsstyrelsen i Dalarnas län kommer under hösten 2017 att fortsätta utveckla arbetet med kommunerna avseende sociala risker. Det handlar både om att ta fram tydligare lägesbilder – på kort och lång sikt – kopplat till sociala risker samt att fördjupa arbetet och testa lägesbilder. Där blir fokus att samordna insatserna mot rasism, extremism och brottsförebyggande arbete.

- En checklista för att få en bättre samlad regional lägesbild över tecken på social oro ska testas.
- En inventering av analysverktyg som hanterar avvikelser ska göras för att kunna ta fram långsiktiga riskanalyser.
- Samverkansarbetet med kommuner och andra samhällsaktörer ska utvecklas/ha fokus på sociala risker. Ambitionen är att utveckla länets årliga Riskforum för samhällsplanering att även omfatta aktörer inom skola, socialtjänst m.fl.
- Ett djupare samarbete med några av länets kommuner ska provas där processen att arbeta med sociala risker i risk- och sårbarhetsarbetet genomförs. Inom detta arbete ska framtagande av lägesbilder och handlingsplaner ingå och i möjligaste mån samordnas med det brottsförebyggande uppdraget som länsstyrelserna har. Här ska också länsstyrelsernas arbete med andra uppdrag inom social hållbarhet tas i beaktande.

Checklista för lägesbild - sociala risker v. 17, 2017

Rapporteringen är återkommande och riktar sig till kommunerna. Syftet är att i tidigt skede synliggöra signaler och händelser inom kommunen kopplade mot rasism, extremism, social oro och andra situationer som rör den allmänna tryggheten.

Den kommunala samordnaren ansvarar för att sprida checklisten i den egna organisationen och hos relevanta samverkanspartner*, i första hand bostadsbolag och Polis. Den sammanställda kommunala rapporten kommer att användas som underlag till den regionala lägesbild som länsstyrelsen ansvarar för.

Rapporteringen ska vara Länsstyrelsen tillhanda genom att vara inrapporterad senast **varje onsdag kl. 13.00 till: xxxxxx@lansstyrelsen.se**

Underlaget inlämnat avkommun

Redogör kort under varje fråga:

1. Har det förekommit indikationer på våldsbejakande extremism (t.ex. i form av skadegörelse, klistermärken eller annan propaganda)?
2. Har det förekommit andra relevanta ordningsstörningar som kan kopplas mot social oro (t. ex. våld, bränder, droger/droghandel, olovlig trafik/buskörning)?
3. Har det förekommit ryktesspridning eller diskussioner på sociala medier (om t ex fester, alkohol, droger, bråk) som kan påverka situationen inom den närmsta tiden?
4. Har du/din verksamhet information om något större evenemang som ska arrangeras inom den närmsta tiden?
5. Har det skett några andra händelser i kommunen som kan vara av intresse för den regionala lägesbilden?

*Samverkanspartner kan utöver bostadsbolag och kommunpolis vara socialtjänst, skola och fritidsverksamhet inom kommunen.

Ovan finns ett exempel på en checklista som kan användas för regional insamling av kommunala lägesbilder för sociala risker. Liknande lägesbild tillämpades i Dalarnas län under flyktingsituationen år 2015-2016. Förslagsvis insamlas detta varje eller varannan vecka av samordnare hos länsstyrelserna för en regional, kortsiktigt uppdaterad lägesbild. Avvikelse som anses vara av den karaktären att de behöver granskas mer, analyseras vidare. Underlaget kan även användas inom det brottsförebyggande arbetet och arbetet mot våldsbejakande extremism.

Flera kommuner arbetar och kommer att arbeta efter modellen EST – Effektiv samordning för trygghet, och här får vi ta i beaktande att det som föreslås ovan, inte utgör ett dubbelarbete för kommunen.

Avslutningsvis

Mycket arbete är gjort och mycket arbete pågår inom alla våra organisationer – både inom det offentliga, det privata och inom civilsamhället när det gäller förebyggande arbete och åtgärder kopplat till rasism och extremism.

Det finns en stor mängd framtaget material som kan användas i utbildningssyfte och som stöd i det ordinarie arbetet. Det vi ser saknas idag är att det behövs en nationell struktur för arbetet med sociala risker där fokus är rasism och extremism. Det behövs kunskap om hur vi ska använda och göra praktik av all kunskap – och vi behöver långsiktiga och permanenta samhällsinsatser.

Som framgår av denna slutrapport för uppdraget ”Utveckla arbetsformer för att motverka sociala risker med fokus på rasism och extremism” så ser vi ett behov av en överblick från nationell nivå till regional och lokal nivå. Vi ser behoven av samordning och samverkan på alla tre nivåerna och även mellan nivåerna. Vi ser behov av tydligare och gemensamma lägesbilder, tvärsektoriellt samarbete och ökad kunskap, utbildning och ett långsiktigt, förebyggande arbete.

Bilagor

Bilaga 1. Regionala och nationella möten och konferenser

Regionala möten och konferenser

Sedan starten har projektledningen informerat om uppdraget inför bl.a. Länsstyrelsen i Dalarnas läns Insynsråd och Samhällsrådet i Dalarna, deltagit i Forum för levande historia och Skolverkets konferens "Så möter vi rasism och främlingsfientlighet i skolan" (ca 300 deltagare) samt informerat landstings- och kommunledningarna i Dalarna. I slutet av uppdraget under maj månad, bjöds ett par kommuner in till diskussion om förslaget kring arbetsformer och implementering. Detta för att testa idéer på personer inom den kommunala verksamheten som jobbar med frågor kring rasism och extremism dagligen.

Utöver dessa tillfällen har två regionala konferenser anordnats i Dalarna under februari och mars där målgruppen har varit kommuner, frivilligorganisationer och andra regionala aktörer i första hand. Den första konferensen hade temat "Hur förebygger vi rasism och extremism i Dalarna"¹⁴ och den andra "Vit makt-miljö och rasism inom Sverige"¹⁵. Tillsammans deltog ca 230 personer på konferenserna.

Inbjudan och program till seminariet den 23 februari 2017.

¹⁴ Se bilaga 1 – program och information.

¹⁵ Se bilaga 2 – program och information.

I programmet på den första konferensen deltog de lokala samordnarna för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism från Borlänge kommun, kommunpolis från Borlängeområdet samt Maria Wallin – sociolog och analytiker inom Göteborgs Stad. Syftet med konferensen var att informera om regeringsuppdraget och sociala risker, ge en nulägesbild över extremism och social oro i Dalarna samt bidra med en kunskapshöjande insats utifrån Maria Wallins arbete med omvärldsbevakning, samhällsstrukturer, utanförskap och gängkriminalitet/social oro. Eftermiddagen bestod av gruppdiskussioner kring ett antal frågor som skickats ut i förväg till deltagarna. Nedan ses frågorna och ett urval av svaren från grupparbetena:

Hur och med vem/vilka behöver samverkan ske med (andra förvaltningar, organisationer, myndigheter m.fl):

- Mer samverkan *mellan* kommuner, myndigheter och privata aktörer.
- Mer samverkan *inom* kommuner och myndigheter generellt.
- Utveckla kontakterna med Socialförvaltning hos kommunerna eftersom socialen har en nyckelfunktion.
- Utbyta lösningar och kunskap kommuner emellan.
- Hur arbeta mer förebyggande (normer och klimat) innan en extrem händelse inträffar?
- Samverkan mellan det *offentliga och civilsamhället* behöver få större plats.
- Samverkan mellan socialtjänst, polis, fritid – *BRÅ*.
- Ha en gemensam vision och riktning. Måste finnas en uthållighet och långsiktighet i arbetet som inte är personbundet och samarbete mellan Barn- och fritid, Socialförvaltning och civilsamhälle.

Vilket stöd behöver du för att kunna jobba förebyggande mot sociala risker och vad saknas idag?

- Förståelse för vad sociala risker är och vikten av det förebyggande arbetet.
- Analyser – både djupgående för kommunerna och övergripande regionala analyser som komplement till statistik.
- Tydliga handlingsplaner – både förebyggande och när en risk föreligger.
- Ökad kunskap hos beslutsfattare.
- Kunskapshöjande insatser om demokrati, mänskliga rättigheter och sociala risker.
- Hållbart boende – social hållbarhet i planfrågor. Samverka över kommungränser för att bistå varandra med goda exempel.
- Samverka långsiktigt förvaltningar emellan.
- Långsiktigt arbete med analys – socioekonomi – uppföljning och åtgärder.

Upplever du att det finns spänningar/skav mellan grupper i samhället som kan leda till polarisering – och hur motverka detta?

- Integration och värderingar måste diskuteras tillsammans.
- Stärka individer ända från förskolan.
- Maskulinitetsbegreppet och kvinnligt/manligt blir viktigt i förebyggande arbete.
- Vardagsrasismen – möta fakta och inte fördöma.
- Smygrasism och strukturell rasism.
- Finns material som Skolverket tagit fram för diskussion i skolan kopplat till rasism.
- Polarisering mellan grupper men det finns även ekonomisk polarisering.
- Finns ett stort engagemang och många goda exempel i lokalsamhället.

Tillsammans med materialet från kommunenkäter och intervjuer, är ovanstående gruppdiskussioner en del av underlaget till kommande förslag på arbetsformer.

Syftet med den andra konferensen var att ge en kunskapshöjande halvdag med föredrag där både lokalt arbete mot rasism, vit makt-miljö kontra religiös extremism lyftes och där den historiska beskrivningen av nationalsocialismen tydliggjordes. Inbjudna föredragshållare till konferensen var Heléne Löw, docent och historiker vid Uppsala universitet, Haisam A-Rahman, lokal samordnare för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism i Göteborgs Stad samt Angelica Andersson, verksamhetsledare för Rädda Barnen Dalarna och ordförande i Dalarna mot rasism.

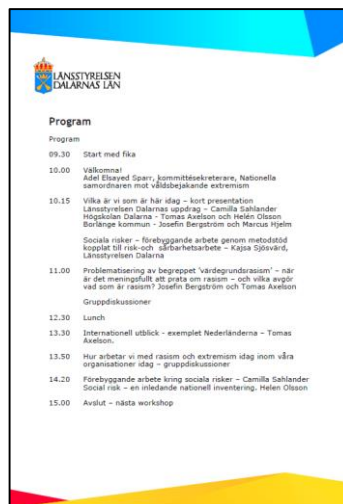
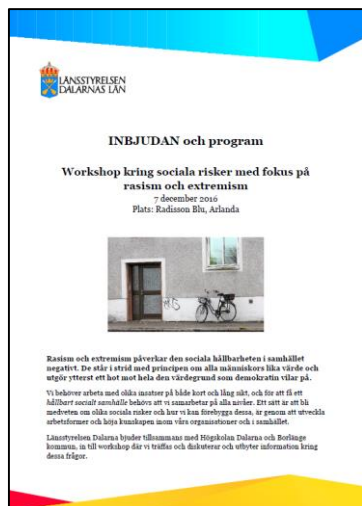

Inbjudan och program från seminariet den 11 april 2017.

Bägge konferenserna har gjorts i samverkan med Borlänge kommun och Högskolan Dalarna.

Nationella möten och konferenser

Uppdraget inleddes formellt den 7 december 2016 med ett nationellt uppstartsmöte där alla länsstyrelser och ett antal nationella aktörer bjöds in¹⁶. Syftet med mötet var att presentera uppdraget, diskutera begreppet rasism och ha en dialog kring sociala risker.

Inbjudan och program vid uppstarten av uppdraget den 7 december 2016.

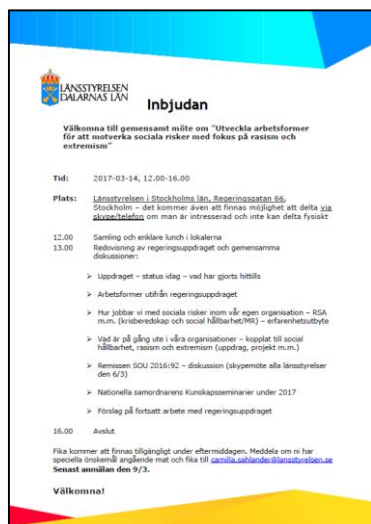
Efter årsskiftet och under våren har möten med olika aktörer genomförts. I januari träffade projektledningen representanter för MUCF - Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. MUCF har samtidigt som detta uppdrag, ett eget regeringsuppdrag att ta fram en vägledning kopplat till våldsbejakande extremism. Detta uppdrag sträcker sig till september 2017. I samband med detta möte, träffade projektledningen även representant från Forum för levande historia.

I februari besökte projektledningen Länsstyrelsen i Västra Götaland och Länsstyrelsen i Stockholm i syfte att få mer information och underlag kring deras arbete med vägledningen "Krisberedskap – för social hållbarhet".

I början på mars träffade projektledningen företrädare för SKL – Sveriges kommuner och landsting, MSB – Myndigheten för samhällsskydd och beredskap och Nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism. Syftet med mötena var att dels informera om regeringsuppdraget men även att få inspel från dessa aktörer.

¹⁶ Nationella aktörer som bjöds in: Kulturdepartementet, Nationella samordnaren för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism, MSB, Forum för levande historia, SST, MUCF, SKL, Rädda Barnen och BRÅ.

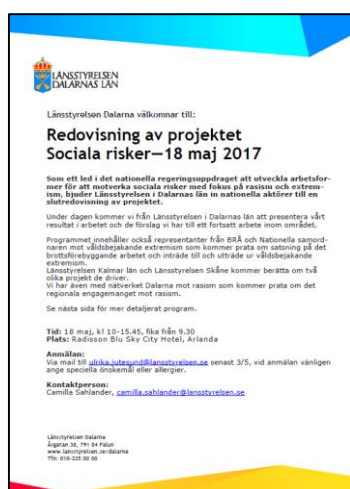
I mitten på mars bjöd Länsstyrelsen i Dalarna in övriga länsstyrelser till ett fysiskt möte (med möjlighet för dem som inte kunde resa, att delta via Skype). Mötet genomfördes hos Länsstyrelsen i Stockholm. Syftet med mötet var att informera om status i uppdraget och att gemensamt diskutera arbetet med att utveckla arbetsformer för att motverka sociala risker.

Inbjudan och program till länsstyrelsemötet den 14 mars 2017.

Under maj månad träffade projektledningen företrädare för MUCF för att tillsammans se hur de bägge nationella uppdragen kan komplettera varandra.

Den 18 maj genomfördes slutredovisningen för uppdraget. Inbjudna var samma målgrupp som vid uppstarten i december; nationella aktörer kopplade till uppdraget samt alla landets länsstyrelser.

Inbjudan och program till slutredovisning av uppdraget den 18 maj 2017.

Arbetsformer kring sociala risker – med fokus på rasism och extremism

Helén Olsson, lektor i socialt arbete, Högskolan Dalarna

Tomas Axelson, docent religionssociologi, Högskolan Dalarna

Jonas Stier, professor i interkulturella studier, Högskolan Dalarna

Innehåll

Del I - Inledning	3
Projektets bakgrund.....	5
Uppdraget.....	6
Arbetets utgångspunkter, syfte och upplägg	7
Rapportens disposition	8
Del II - Begreppsgenomgång	9
Rasism, främlingsfientlighet och diskriminering	9
Våldsbejakande extremism och radikaliseringsprocesser	15
Arbetsformer och stödmaterial	17
Del III - Nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism	19
Vikten av en genomtänkt implementering	21
Utbildning – en del av en implementeringsprocess	24
En utbildningssatsning i sex steg.....	26
Del IV – Sammanfattande reflektioner	38
Del V - Bilaga: En inventering av nationellt och regionalt metodstöd	42
Sveriges kommuner och landsting (SKL)	43
Socialstyrelsen	45
Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF).....	45
Forum för levande historia	47
Skolverket	48
Myndigheten för samhällsskydd- och beredskap (MSB).....	49
Nämnden för statligt stöd för trossamfund (SST)	49
Segerstedtstitutet	50
Brottsförebyggande rådet (BRÅ).....	51
Frivilliga organisationer inriktade mot rasism, diskriminering och intolerans	52
Frivilliga organisationer inriktade mot individer som vill lämna kriminella miljöer	53
Referenser	54

Del I - Inledning

Det svenska samhället har under 1900-talet byggt upp en stark myndighetsstruktur med förmåga att hantera olika belastningar och risker. Även om det inte är självklart hur man definierar en risk kan det i de flesta fall uppfattas som ”något negativt som kan hända” (Hallin 2014, s. 7). Det svenska samhället med dess myndighetsstruktur utgör det som kallas en stark stat, med en hög resiliens, dvs. en motståndskraft mot påfrestningar av olika slag¹.

I en makroanalys av det svenska samhällets nulägestillstånd kan man också rikta strålkastarljuset mot hur medborgarna ser på samhället man lever i. Från tidigare forskning vet vi att tillit till samhällets funktioner har en rad positiva effekter: ekonomisk tillväxt, låg korruption, fungerande demokratiska institutioner, ökad trygghet, mer ekonomisk jämlikhet, ökad tolerans, bättre hälsa samt ökade möjligheter att lösa samhällsproblem av olika slag. I det svenska fallet tros tilliten också vara viktig för upprätthållandet av en generell välfärdsmodell. Kontinuerligt genomförs olika attitydundersökningar för att fånga medborgares tillit till samhället och denna forskning kan peka på svenska medborgares i internationell jämförelse relativt höga värden vad gäller horisontell och vertikal tillit. Människor i Sverige visar till exempel prov på hög mellanmännisklig tillit – en horisontell dimension av tillit till släkt, vänner, grannar och främlingar. År efter år har en majoritet av befolkningen uppfattningen att människor i allmänhet går att lita på (Oscarsson & Bergström 2016, s 18). År efter år uttrycks också en relativt hög grad av vertikal tillit gentemot myndigheter och politiska strukturer.

Under senare tid går det också att iaktta trendbrott i tilliten och tecken på en ökad upplevd oro. Undersökningar under de senaste åren visar hur svenska folket uttrycker en ökande oro för terrorism liksom en ökad oro för främlingsfientlighet (Oscarsson & Bergström 2016, s 23). Tecken finns också på en minskande tillfredsställelse med hur demokratin fungerar i kommun, landsting liksom i riket i stort med ett sjunkande förtroende för folkvalda.

I detta ljus bör uppdraget som Länsstyrelsen i Dalarnas län genomför ses. Länsstyrelsen i Dalarnas län har fått ett särskilt uppdrag från regeringen att, som ett led i länsstyrelsernas arbete med krisberedskap, utveckla arbetsformer för att motverka sociala risker med fokus på

¹ Begreppet resiliens används inom olika samhällsområden och kunskapsfält såsom det ekologiska, psykologiska, samhälleliga och ekonomiska; ”Genomgående och oavsett kategori eller nivå så är dock resiliens en beskrivning av, på ett eller annat sätt, förmågan att stå emot och klara av förändring, samt återhämta sig och vidareutvecklas” Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (2013; s 8).

rasism och våldsbejakande extremism². Det arbetet bör sättas in i denna större sociala samhällskontext. Rasism och extremism är svårfångade och mångdimensionella samhälleliga fenomen. Att dessa fenomen har en inverkan på dagens Sverige råder det knappast något tvivel om. Den 7 april 2017 attackerades fotgängare på Drottninggatan i Stockholm med fem dödsfall som konsekvens, i det som av polisen beskrevs som ett terrorattentat. Förutom våldshandlingar som denna, förmodat utförd i den religiösa extremismens namn, har högerextremismen i Sverige genomfört flera manifestationer under det senaste året³. Frågan som ett stort spektrum av myndighetssverige idag brottas med är hur arbetet mot rasism och extremism i samhället ska bedrivas. Det offentliga Sverige med den svenska regeringen i spetsen mobiliserar på olika sätt. Hösten 2015 kom ett regeringsbeslut om inrättandet av ett kommunalt arbete mot våldsbejakande extremism med uppgift att värna demokratin mot våldsbejakande miljöer (SOU 2016:92). Ett år senare 2016, togs beslut om att utveckla arbetsformer för hur rasism och extremism som fenomen ska hanteras i en riskhantering inom länsstyrelsernas ansvar⁴. I Risk- och sårbarhetsanalysen gjord av Länsstyrelsen i Dalarnas län 2016, framgår det i kapitlet Antagonistiska hot och social oro, att social oro uppstår bl.a. där alienation i samhället och bristande tilltro till myndigheter samverkar. Länsstyrelsens rapport lyfter fram bakomliggande faktorer som misslyckad integration, boendesegregation och ökande klyftor i samhället. Dessa perspektiv på faktorer som riskerar att leda till en ökad polarisering mellan grupper i samhället liksom en tilltagande extremism i politiska övertygelser kan i sin tur fördjupas i en analys av det senmoderna samhället.

Den tyske sociologen Ulrich Beck utvecklar begreppet ”risk society” för att fånga övergången från ett tidigare klassiskt industrisamhälle under 1900-talet till ett mer instabilt samtidssamhälle kännetecknat av ”insecurities of the contemporary spirit” (Beck 1992, s. 10). Det västerländska samhället i vår tid rör sig enligt Beck i riktning mot ökande grader av upplösning där grupper av människor ställs utanför försörjning och välfärd. Enligt Beck skapar och genererar samhället av idag i sig social instabilitet med stora konsekvenser för individer och grupper. Social oro drivs på av risken för ökande segregation och ökande inkomstklyftor. Annan sociologisk forskning pekar på hur det senmoderna samhällets instabilitet också underblåser människors existentiella utsatthet och brist på tillhörighet och

² De båda begreppen våldsbejakande extremism och extremism likställs i denna rapport, och viss variation kan förekomma. Begreppet definieras närmare under avsnittet *begreppsgenomgång*.

³ Den nationalsocialistiska Nordiska motståndsrörelsen demonstrerade 1 maj 2016 i Borlänge, 12 november 2016 i Stockholm samt 1 maj 2017 i Falun.

⁴ Se Regeringsbeslut; 2016-09-22 Ku2015/00009/DISK

sammanhang, både socioekonomiskt men också kulturellt⁵. I en sociologisk tolkning av dessa underliggande processer i samtidssamhället bör en analys av – och en förståelse för – människors frustration över sakernas tillstånd ges utrymme (Pankaj, 2017). Betraktat i det här perspektivet kan social oro och ökad antagonism ses som delar av djupare förändringsprocesser i det senmoderna samhället och ett resultat av en komplex samhällsprocess som myndigheter i sig är utsatta för, själva rör sig i och samtidigt i någon mån ska bemästra i sin egenskap av myndighetsaktörer.

Arbetet med frågor om tillit, social oro, rasism och extremism är frågor som Sverige inte är ensamt om att hantera i dagens Europa. Ett näraliggande exempel kan hämtas från Nederländerna. I den nationella manualen för arbetet ökad samhällssäkerhet differentieras mellan territoriell, ekonomisk, ekologisk och fysisk trygghet (NCSC). Dessutom lägger man fast en målskrivning för sitt arbete med social stabilitet som man definierar enligt följande:

[T]he continued existence of a social climate in which groups of people can live together successfully, without disruption, within the framework of the rule of law and shared values (NCSC, s 11).

Formuleringen innebär i sig ett högt ställt mål som kräver en genomtänkt strategi för hur människors sökande efter starka gruppidentiteter på ett trovärdigt sätt kan kombineras med ett fungerande pluralistiskt samhällskitt, som inkluderar alla i samhället, det som sociologen Nira Yuval-Davis kallar ”me, us and the many others” (Yuval-Davis 2010, s. 277).

Projektets bakgrund

I Sverige har länsstyrelserna ett regionalt geografiskt områdesuppdrag och ansvarar för samordning, prioritering och inriktning före, under och efter en kris i sitt geografiska område. De nationella målen för vår säkerhet, det som är skyddsvärt, är att värna befolkningens liv och hälsa, värna samhällets funktionalitet, värna förmåga att upprätthålla värden som rättssäkerhet, demokrati och mänskliga fri- och rättigheter. Detta är en del i Sveriges krisberedskap⁶. Utöver rutiner för kris- och riskhantering i det akuta skeendet krävs samtidigt en komplex förståelsehorisont för det förebyggande och preventiva arbetet där ekonomiska, kulturella, sociala, psykologiska och ideologiska perspektiv kan bidra till analysen av utmaningarna när samhället utvecklar arbetsformer för att bekämpa aspekter av socialt utanförskap, rasism och extremism. Utmaningen generellt för hela samhället gällande dessa

⁵ Se Giddens, A (1999) och Bauman, Z (2007)

⁶ Krishantering i Dalarnas län -Strategi för samverkan och ledning (2015)

mångdimensionella samhällsfenomen är stor och kräver god förankring i forskning och beprövad erfarenhet.

Uppdraget

I budgetpropositionen för 2016 (prop. 2015/16:1) framhåller regeringen behovet av att samla och systematisera arbetet mot rasism och liknande former av fientlighet och hatbrott i en nationell plan som grund för ett regeringsbeslut (2016-09-22 Ku2015/00009/DISK). Som ett led i länsstyrelsernas arbete med krisberedskap, uppdrog därför regeringen åt Länsstyrelsen i Dalarnas län att, utveckla arbetsformer för att motverka sociala risker med fokus på rasism och extremism. I uppdraget ingår att sprida resultaten av arbetet samt att lämna förslag till eventuella fortsatta insatser inom området. I genomförandet av uppdraget ska länsstyrelsen inhämta information och synpunkter från berörda aktörer såsom övriga länsstyrelser i landet, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, Den Nationella samordnaren⁷ för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism (Ju 2014:18), Forum för levande historia, Nämnden för statligt stöd till trossamfund och Sveriges Kommuner och Landsting. I den mån det är möjligt ska synpunkter inhämtas från berörda organisationer inom det civila samhället inklusive trossamfund.

För att genomföra uppdraget tog Länsstyrelsen i Dalarnas län under oktober 2016 kontakt med Interkulturellt utvecklingscentrum Dalarna (IKUD) vid Högskolan Dalarna. IKUD bedriver forskning inom fältet interkulturella studier, bland annat kring extremism, rasism och sociala risker som hotar social hållbarhet. IKUD har liksom länsstyrelsen ett nationellt regeringsuppdrag, som består i att utvärdera de s.k. Kunskapshusen, där Borlänge kommun är en av fyra pilotkommuner som ska arbeta förebyggande mot våldsbejakande miljöer.

En överenskommelse om samarbete nåddes och ett samverkansavtal undertecknades i november 2016 (DNR: 100-12771-2016). I detta stipuleras att IKUD, inom ramarna för regeringens uppdrag till Länsstyrelsen i Dalarnas län, ska tillhandahålla pedagogiskt stöd och vetenskaplig kompetens i form av konsultation, workshopar, pedagogiskt stöd samt genomförande av forskningsstudier, utvärderingar samt skriftlig redogörelse för inventering av arbetsformer. Arbetet har genomförts av universitetslektor Helén Olsson, som också har närmare trettio års erfarenhet från socialsekreteraryrket. Bidrag av skrivarbetet har givits av

⁷ I denna rapport benämner vi Nationella samordnaren för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism, med en förkortad benämning; Nationella samordnaren.

docent Tomas Axelson och professor Jonas Stier. Den senare har också fungerat som vetenskaplig ledare för projektet.

I senare samtal nedprioriterades genomförande av forskningsstudier och utvärderingar till förmån för workshopar, pedagogiskt stöd och en inventering av arbetsformer. Ett antal presentationer har hållits med utgångspunkt från preliminära resultat från inventeringen av arbetsformer. Muntliga redovisningar och avrapporteringar har kontinuerligt gjorts till Länsstyrelsen i Dalarnas län. Uppdraget inleddes formellt den 7 december 2016 med ett nationellt uppstartsmöte där alla länsstyrelser och ett antal nationella aktörer bjöds in⁸. Syftet med mötet var att presentera uppdraget, diskutera begreppet rasism och ha en dialog kring sociala risker.

Därtill kommer deltagande i två regionala konferenser som anordnats av Länsstyrelsen i Dalarnas län. Målgruppen har i första hand varit kommuner, frivilligorganisationer och andra regionala aktörer. Den första konferensen som anordnades under februari månad hade temat ”Hur förebygger vi rasism och extremism i Dalarna”. Den andra konferensen ägde rum under april månad; ”Vit makt-miljö och rasism inom Sverige”. Tillsammans deltog ca 230 personer på de båda konferenserna. Den 18 maj genomfördes slutredovisningen för uppdraget. Inbjudna var samma målgrupp som vid uppstarten i december; nationella aktörer kopplade till uppdraget samt alla landets länsstyrelser.

Arbetets utgångspunkter, syfte och upplägg

Sociala risker, rasism och extremism är såväl påtagliga företeelser i samhället som studieobjekt för forskning och föremål för politiska åtgärder. Insatser för att samla och systematisera arbetet med att motverka sociala risker, rasism och extremism bör därför ta sin utgångspunkt i innebörden av dessa företeelser – i hur dessa förstås i forskningen och hur samhällets olika aktörer – myndigheter, kommuner, landsting och civilsamhälle – på olika nivåer kan främja social stabilitet och tolerans samt att motverka sociala risker, rasism och extremism. I denna rapport diskuteras därför innebörden av sociala risker, rasism och extremism, för att sedan redovisa befintligt stödmaterial och metoder för att motverka dessa fenomen. För att minska gapet mellan forskning och politiska målsättningar å ena sidan, och det mer praktisknära arbetet med dessa frågor å andra sidan, är föreliggande rapport ett resultat

⁸ Nationella aktörer som bjöds in: Kulturdepartementet, Nationella samordnaren för att främja demokratin mot våldsbejakande extremism, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB), Forum för levande historia, Nämnden för statligt stöd för trossamfund (SST), Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF), Sveriges Kommuner och Landsting (SKL), Rädda Barnen och Brottsförebyggande rådet (BRÅ).

av ett samskapande tillvägagångssätt. Konkret innebär detta att uppdragsgivare (Länsstyrelsen i Dalarnas län) och uppdragstagare (IKUD), utifrån sina respektive kompetenser och professionella roller, uppdrag, målsättningar med uppdraget, i nära dialog har bidragit till rapportens innehåll. I sista instans är det emellertid förste författare Helén Olsson som har bestämt rapportens upplägg och metod samt urvalet av material som ligger till grund för den kunskap som presenteras här.

Då det erfarenhetsbaserade och praktikinära arbetet står i fokus för regeringens uppdrag görs i det följande en relativt utförlig redovisning av det stödmaterial som finns. Ett skäl till detta, och som är en slutsats av rapporten, är att det redan finns en mängd arbetssätt som torde gå att använda för att främja social hållbarhet, tolerans och motverka sociala risker, rasism och extremism. Dessa insamlades via sökningar på hemsidor hos såväl svenska som utländska myndigheters, kommuners och landstings (eller motsvarande), civilsamhälle samt i vetenskapliga databaser. Materialet som samlades in och de som av författarna i samråd med Länsstyrelsen i Dalarnas län bedömdes ha störst möjlighet att omsättas i det praktiska arbetet, valdes ut för att redovisas i texten.

Rapportens disposition

Rapporten har följande disposition;

Del I består av en inledning där framtidstro, tillit och livsvillkor diskuteras. Därefter ges en redogörelse för historiken bakom uppdraget samt syfte och utgångspunkter som ligger till grund för rapporten. Avsnittet innehåller också en beskrivning av samarbetet mellan Länsstyrelsen i Dalarnas län samt Högskolan Dalarna.

Del II innefattar en definition av begreppen sociala risker och social oro. Därefter följer en begreppsgenomgång där rasism, främlingsfientlighet och diskriminering, följt av våldsbejakande extremism och radikaliseringsprocesser diskuteras. Vidare förs ett resonemang kring begreppet ”arbetsform” och närsläktade begrepp. Denna redogörelse är en utgångspunkt för fortsättningen och ger inte en fullständig bild av existerande perspektiv på respektive företeelse och begrepp.

Del III inleder med hur den Nationella samordnaren formulerat uppdraget mot våldsbejakande extremism. Därefter följer en redogörelse för hur implementeringen av arbete mot rasism och våldsbejakande extremism kan organiseras. Ett förslag på en utbildningssatsning i sex steg presenteras.

Del IV utgörs av en sammanfattande reflektion av rapportens resultat och av de utmaningar och överväganden som arbetet med att främja social hållbarhet och tolerans, samt motverkandet av sociala risker, rasism och extremism inrymmer. Dessutom ges ett antal rekommendationer inför det framtida arbetet.

Del V redovisar en inventering av existerande vägledningar, insatser och handlingsplaner med avseende på social hållbarhet och tolerans, samt motverkandet av sociala risker, rasism och våldsbejakande extremism.

Del II - Begreppsgenomgång

Arbetet med sociala risker på regional nivå har pågått i Sverige sedan 2009. Både på nationell och regional nivå har arbetet med att öka kunskapen kring detta utvecklats. Bakgrunden är ett initiativ som togs av Länsstyrelsen i Västra Götalands län tillsammans med Västra Götalandsregionen 2010 för att skapa en gemensam bild av de sociala problem som fanns, vilka risker de kunde leda till och hur de kunde hanteras. En modell utvecklades och en vägledning togs fram – Västra Götalandsmodellen⁹. Länsstyrelsen i Dalarnas län var en av styrgruppens deltagare i projektet.

Begrepp

Sociala risker:

Med sociala risker menas de risker som har sin grund i bristande livsvillkor¹⁰. Det som regeringen beslutar som skyddsvärt är liv och hälsa, grundläggande värden (demokrati, rättssäkerhet och mänskliga rättigheter), samhällets funktionalitet och nationell suveränitet. Sociala risker kan uppstå ur sociala problem som finns i samhället som bristande levnadsvillkor, t.ex. arbetslöshet, psykisk ohälsa, utanförskap och bristande skolgång för att nämna några.

Social oro:

Social oro kan uppstå ur sociala risker som i sin tur kan leda till att bristande tillit – alltså misstro till samhället uppstår. Det kan yttra sig i t.ex. upplopp, stenkastning och bilbränder.

Rasism, främlingsfientlighet och diskriminering

Sverige har anslutit sig till de internationella konventionerna för säkerställandet av mänskliga rättigheter¹¹. Detta tillförsäkras genom våra grundlagar och särskilda lagar mot diskriminering och hatbrott. Det innebär att alla människor ska räknas som jämlika, oavsett kön, etnicitet, religion eller förmåga. Det statliga åtagandet gällande mänskliga rättigheter innebär att rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott i samhället skall bekämpas och att detta

⁹ Västra Götalandsmodellen – sociala risker i risk- och sårbarhetsanalyser – en vägledning (rapport 2012:01)

¹⁰ Definition av social risk, hämtad från vägledningen "Krisberedskap – för social hållbarhet" som är framtagen av länsstyrelserna i Stockholm, Skåne och Västra Götaland. Rapportnummer 2015:31.

¹¹ Sverige har anslutit sig till de centrala konventionerna om mänskliga rättigheter allteftersom de har tillkommit, och rapporterar regelbundet till FN om arbetet för att säkerställa full respekt för de mänskliga rättigheterna i Sverige. För utförligare beskrivning se skrift från Regeringskansliets (2011).

arbete skall organiseras och effektiviseras (Regeringskansliet, 2016). Detta till trots utsätts dagligen många människor i Sverige för olika typer av kränkande särbehandling. Det leder till rädsla, otrygghet och en känsla av att inte bli behandlad som en individ på lika villkor.

Rasism är ett omtvistat och mångtydigt begrepp. Beroende på vilken akademisk disciplin som skärskådar begreppet, varierar betydelsen och definitionerna. Två svenska kunskapsöversikter av begreppet kommer till slutsatsen att en entydig definition av rasism saknas (Ericsson, 2016; Hellström, 2016). Enligt Ericsson (2016) har svenska forskare undvikit begreppet. Istället används närbesläktade begrepp, t.ex. främlingsfientlighet, intolerans och diskriminering. Beröringspunkterna mellan dessa är att de beskriver hur marginaliserade grupper i samhället utsätts för olika exkluderings- och kategoriseringsprocesser. Ericsson (2016, s. 20) föreslår att *särskiljning* kan användas som en överordnad term när det handlar om processer som "... syftar till att benämna, definiera, avgränsa och tillskriva egenskaper till en viss grupp människor". Särskiljning, menar Ericsson, genereras av kategoriseringar¹², eller hur föreställningar om en viss grupp produceras. I nedanstående textavsnitt kommer begreppet negativ särskiljning att användas som ett paraplybegrepp när de närbesläktade begreppen rasism, främlingsfientlighet och diskriminering diskuteras.

Med avstamp i särskiljningsprocesser görs i detta avsnitt en övergripande beskrivning av de fyra närbesläktade begreppen. Den refererade litteraturen ger möjligheter till fördjupade studier av företeelser kopplade till negativ särskiljning. Avsnittet inleds med en diskussion av begreppen rasism, främlingsfientlighet och diskriminering, följt av en redogörelse för hur några forskare definierar och resonerar kring begreppet tolerans och avslutas med en redogörelse för vad som avses med utsatthet för hatbrott.

Olika perspektiv på rasismer

Som ovan nämnts finns det inte någon regelrätt definition av begreppet rasism. Under flera tidsepoker har förklaringsmodeller gällande rasism utgått från ett mer snävt biologiskt perspektiv än vad det gör idag. Hellström (2016) menar att den tidigare, förenklade begreppsbildningen har medfört att vi gått miste om mer djupgående analyser av hur olika maktstrukturer i samhället påverkar människors liv. Hellström (2016) beskriver hur rasism

¹² Ericsson (2016, s. 20) menar att föreställningar om människor genereras genom kategoriseringar. T.ex. etniska eller nationella grupper, särskilda utseenden eller hudfärg. Kategoriseringar sker även med utgångspunkt från t.ex. kön, homosexualitet, transsexualitet, funktionshinder, kultur, religion.

förändras och uttrycks på olika sätt beroende av tid och plats. Med utgångspunkt från vilket perspektiv man väljer ges också olika förutsättningar att analysera och förstå rasism och rasistiska uttryck. Idag är rasismbegreppet vidare än tidigare och betecknar även hur ojämlika maktstrukturer, såsom kön, klass och sexuell läggning kan leda till utsatthet. När rasismbegreppet utökas, och inte bara handlar om biologisk rasism blir begreppet komplext och mångfacetterat. Hellström (2016, s. 14) menar att trots att det rasbiologiska perspektivet började ifrågasättas redan på 1930-talet, har denna rasistiska diskurs präglat den moderna nationalstatens framväxt. Arvet från kolonialismen bidrar fortfarande till stereotypa föreställningar. Kolonialmakternas vita innevånare i väst betraktar sig alltså som överordnade och överlägsna i förhållande till de tidigare koloniserade innevånarna i syd/öst (Eriksson, Eriksson Baaz & Thörn, 1999, s. 40-42, Stier, 2009, s. 116-120).

När den biologiska rasismen som förklaringsmodell så småningom övergavs uppstod andra typer av rasifieringsdiskurser (Hübinette, Hörnfeldt, Farahani & León Rosales (2012). Idag omnämns ofta flera olika typer av rasism¹³ där människor utsätts för kränkande särbehandling och exkludering. Den så kallade kulturrasismen utgår från uppfattningen att den kulturella identiteten är nedärvd och inte möjlig att förändra och att olika kulturer inte bör leva sida vid sida. Kulturrasism leder till intolerans och fientlighet mot minoritetsgrupper¹⁴.

Den strukturella rasismen styrs inte alltid av en människas ideologiska övertygelse, utan sker genom vardagliga, omedvetna handlingar (Regeringskansliet, 2016). Denna rasism sker på alla typer av offentliga platser och inom samhällsliga institutioner och grundar sig på stereotypa föreställningar, där människor kategoriseras och sorteras in i grupper. Det handlar om ”vi och dom” och en så kallad *andrafiering* (jmf Granström, Mellgren & Tiby, 2016) som påverkar människors vardag och deras möjligheter till egenmakt, självbestämmande och inflytande.

Främlingsfientlighet

Främlingsfientlighet är ett begrepp som används i dagligt tal. Dock har det, precis som begreppet rasism, inte använts så ofta inom historieforskningen. Ericsson (2016, s. 12) föreslår att begreppet främlingsfientlighet kan ses som ”... ett något neutralare eller bredare

¹³ Det föreligger olika typer av förklaringsmodeller kring vad rasism är. Hellström (2016) fokuserar i sin rapport på den biologiska rasismen och neo-rasismen. Han redogör även för den postkoloniala rasismen, den institutionella rasismen, den kulturella rasismen samt vardagsrasismen.

¹⁴ Fientliga ideologiska uppfattningar riktade mot minoritetsgrupperingar såsom t.ex. afrosvenskar, judar, romer, muslimer och samer (Regeringskansliet, 2016, s. 11)

alternativ till termen ”rasism”. Ericsson (2016) anger att ett likartat begrepp synonymt med främlingsfientlighet är ”xenofobi”¹⁵. Skolverket¹⁶ anger på sin hemsida följande;

[F]rämlingsfientlighet är exempel på attityder och värderingar som innehåller en motvilja mot en människa som genom sina yttre kännetecken, kulturella och beteendemässiga särdrag sägs tillhöra och representera en viss grupp.

Främlingsfientlighet innebär att ett främlingskap konstrueras genom den egna gruppens föreställningar om ”den andra” gruppens kultur är avvikande. Ericsson (2016, s. 13), problematiserar begreppet främlingsfientlighet utifrån en positionsaspekt med utgångspunkt från den som menar sig ha rätten att bedöma främlingskapet. Han ställer frågan; ”vem har rätt att avgöra vem som ska kallas för främling?” Vidare ställer han sig frågan om inte den egna gruppens föreställningar om att en annan grupp avviker, upplevs som hotfull eller uppfattas såsom en fiendegrupp, också leder till att vi fastslår och legitimerar att vissa grupper tillåts betraktas såsom obehöriga främlingar.

Diskriminering och upplevelser av ojämlikhet

Diskriminering är en samhällsföreteelse som antar olika former i skilda sociala sammanhang (Kumlin, 2014). Enligt Kumlin är det angeläget att aktörer som arbetar med att främja lika rättigheter har kunskaper och förståelse för diskriminerande processer. I Kumlins rapport görs en sammanställning av anmälningar från människor som har upplevt sig vara utsatta för diskriminering. Från anmälningarna framgår att kön och etnisk tillhörighet tillhör de vanligaste diskrimineringsgrunderna inom området arbetsliv. Anmälarna beskriver samband mellan deras utsatthet och invandrarbakgrund, födelseland och/eller nordiska utseende eller etniska tillhörighet (Kumlin, 2014, s. 30). Händelserna som beskrivs har de upplevt som kränkande, missgynnande, diskriminerande, rasistiska, orättvisa och ojämlika.

Vidare beskrivs hur diskriminerande processer, eller ojämlikhetsskapande processer legitimeras och medges inom ramen för en organisations- eller arbetsplatskultur. Kumlin (2014) menar att det går att urskilja ett systematiserat beteendemönster kring diskriminerande handlingar. I rapporten beskriver anmälarna att det handlar om att andra tillskriver dem negativa stereotypa föreställningar, vilket leder till upplevelser av att inte behandlas rättvist

¹⁵ Xenofobi är hämtat från grekiskan och betyder ”främlingsskräck”.

¹⁶ Skolverket/centrala begrepp. Se länk: <https://www.skolverket.se/skolutveckling/vardegrund/att-hantera-problem/framlingsfientlighet-och-rasism/centrala-begrepp-1.226176>

och likvärdigt. Anmälningar gällande diskriminering i Kumlins rapport härrör från arbetslivet, utbildningsväsendet, i mötet med samhälleliga institutioner samt inom handelssektorn. Den självuppskattade ohälsan är hög bland dem som upplever sig vara diskriminerad¹⁷. Upplevelsen ”... sätter spår i människan och inverkar på hens välbefinnande, handlingar och handlingsutrymme som samhällsmedborgare” (Kumlin, 2014, s. 125). Utsattheten för etnisk diskriminering kan förstärkas om den samverkar med en individs sexuella läggning, könsidentitet och könsuttryck, dvs. det som en intersektionell analys fångar upp (Regeringens skrivelse, 2014/15:144)¹⁸. From den 1 januari år 2017 har reglerna om aktiva åtgärder mot diskriminering ändrats i diskrimineringslagen¹⁹.

Tolerans och negativa attityder

Respekt för människors olikheter och en tolerant inställning till mångfald framställs ofta som en grundbult i demokratiska system. Enligt Abdelzadeh och Lundberg (2017) bygger väl fungerande demokratier på medborgarnas föreställningar om att människor på olika nivåer i samhället agerar rättvist och pålitligt. Den tolerante medborgaren besitter ett antal kompetenser som är avgörande för att upprätthålla en fungerande demokrati. Enligt Abdelzadeh och Lundberg (2017, s. 148-151) grundar sig dessa kompetenser i demokratiska värderingar, social tillit och politisk tilltro. Vidare anges politisk självtillit, politisk kunskap och medborgarnas samhällsengagemang som betydelsefulla medborgarkompetenser. Den samhällsvetenskapliga begreppsbildningen är både kontroversiell och ibland motstridig, när det gäller begreppet tolerans. I en studie från Forum för levande historia definieras begreppet tolerans som ”ett explicit ställningstagande som innebär att acceptera, respektera och bejaka individer och grupper med avseende på hudfärg, etnisk härkomst, sexuell läggning, tro, uppfattning med flera kategoriseringar” (Severin, 2014, s. 34). Tolerans inbegriper ett förhållningssätt som är tillåtande eller accepterande även mot det som uppfattas som svårt eller problematiskt (Lundberg, 2017, s. 12). Tolerans kan även relateras till en uppskattande och fördomsfri inställning gentemot mångfald, olikhet och öppenhet (Lundberg, 2017, s. 13). Begreppet tolerans är förenat med ett dilemma, vilket innebär att en företeelse först måste uppfattas som avvikande eller oacceptabel. Detta negativa omdöme måste sedan integreras till ett icke-dömande förhållningssätt som istället bygger på en öppen och välkomnande attityd

¹⁷ Upplevelser av diskriminering enligt de sex diskrimineringsgrunderna; kön, könsidentitet, könsuttryck, etnisk tillhörighet, funktionsnedsättning eller sexuell läggning. Statens folkhälsoinstitut (2010, s. 54).

¹⁸ Se också Mulinari, P., & Selberg, R. (2013) eller Mattsson, Katarina (2010).

¹⁹ För vidare information om ändringarna i lagen, se Diskrimineringsombudsmannens hemsida: <http://www.do.se/framja-och-atgarda/nyheter-diskrimineringslagen/>

(Langmann, 2013). Vidare anför Langmann (2017, s. 266) att ”tolerans är i slutändan ingenting man är, utan något man väljer att leva och förkroppsliga i vissa specifika möten i livet”.

Utsatthet för hatbrott

De brottsoffer som utsätts för hatbrott befinner sig ofta i utsatta positioner och är därför särskilt sårbara. Hatbrotten har en tydlig motivfokus, så till vida att en individ eller en grupp angrips för att ”de anses höra till och representera en grupp, en struktur, ett folk” (Granström, Mellby & Tiby, 2016, s. 13). Vid påföljd av andra brott som exempelvis skadegörelse, olaga hot eller misshandel kan hatbrottsmotiv föranleda straffskärpning.

I BRÅ:s hatbrottsrapport (Axell & Westerberg, 2016:15) ges exempel på händelser där människor utsatts för hatbrott. Bland exemplen finns en beslöjad kvinna som blir spottad på av sin granne, ett asylboende som blir nedklottrat med främlingsfientliga budskap samt en man som blir via internet blir hånad för sin sexuella läggning. Bland hatbrotten som utgår från främlingsfientlighet och rasism ingår skadegörelse av bilar, ärekränkning, ofredanden, antireligiösa hatbrott, nedklottrad kollektivtrafik samt misshandel av en person på grund av dennes uppfattade härkomst²⁰ (BRÅ 2016:15). Av 6980 identifierade hatbrottsanmälningar under året 2015 bedömdes cirka 68 procent ha ett främlingsfientligt motiv (BRÅ 2016:15). Brottshändelser med främlingsfientliga motiv ökar. Brotten kan i allmänhet inte kopplas till vit-makt miljöer, men visst samband med angrepp från vit-maktanhängare har påvisats (SOU 2016:92). Av de anmälda hatbrotten under år 2015 hade 4770 brott ett främlingsfientligt eller rasistiskt motiv, vilket är den högsta nivån hittills. Det framgick även från BRÅ:s rapport (s. 35) att bland förtroendevalda (politiker)²¹ som utsatts för hatbrott var det vanligast att utsättas för ett främlingsfientligt motiv (87 procent) följt av ett antireligiöst motiv (45 procent). I BRÅ:s rapport framgick även att förtroendevalda politiker med utländsk bakgrund var mer utsatta för hatbrott (12 procent) än de med svensk bakgrund (6 procent).

Statistik från BRÅ²² visar att könsfördelningen vid utsatthet för främlingsfientlig brottslighet är relativt jämnt fördelad mellan kvinnor och män. I BRÅ:s rapport framgår att de vanligaste

²⁰ Framgår från BRÅ (2016:15, s. 57) att gärningspersonen försöker kategorisera personer i olika grupper genom att göra visuella uppskattningar av deras utseende.

²¹ I BRÅ:s rapport ingår även resultat från Politikernas trygghetsundersökning (PUT), vilket handlar om självrapporterad utsatthet bland förtroendevalda (politiker).

²² BRÅ:s statistik ger indikationer på hur hatbrott uppmärksammas i polisanmälningarna. Den säger dock mycket lite om förekomsten av hatbrott i samhället, eftersom de flesta brottsliga händelser inte polisanmäls. Som ett komplement till BRÅ:s statistik ingår därför också resultat från den årliga Nationella Trygghetsundersökningen (NTU), vilket innefattar självrapporterad utsatthet i befolkningen.

platserna där människor utsätts för hatbrott är offentliga, vardagsnära platser, t.ex. nedklottrad kollektivtrafik med främlingsfientliga budskap, samt att brottsoffren i 70 procent av fallen var under 45 år.

Våldsbejakande extremism och radikaliseringsprocesser

Våldsbejakande extremism är ett samlingsbegrepp som inrymmer tre typer av våldsbejakande miljöer; vänsterextremism, högerextremism och islamistisk extremism. Definitionen av våldsbejakande extremism är enligt regeringens beskrivning:

[I]deologier som bejakar och legitimerar våld som medel för att förverkliga extrema ideologiska åsikter och idéer, där terrorism är en metod som används av våldsbejakande extremistiska grupperingar och individer (Skr. 2014/15:44)²³.

Det föreligger både skillnader och likheter mellan de våldsbejakande extremistiska miljöerna (SOU 2016:92). Dock är extremism och radikalisering en gemensam nämnare; de utmanar och hotar de grundläggande demokratiska principerna. Beröringspunkterna mellan olika extremistiska miljöer är att individen omges av en stark kollektiv identitet och att nätverken i huvudsak består av unga män (Carlsson, 2016). Våldsbejakande extremism kan leda till att grupperingar eller enskilda individer utövar våld och terrorism. Dessa terrorhandlingar kan inbegripa allt från att delta i finansiering, planering och förberedelse, till att aktivt begå våldsbrott (Socialstyrelsen, 2016a, s. 8). Trots att de tre miljöerna har skilda ideologiska utgångspunkter så utgörs incitamentet och drivkraften av att lyckas skapa motsättningar i samhället och gentemot varandra (SOU 2016:92).

De olika miljöerna skiljer sig åt beroende på ideologiska och politiska premisser. I den autonoma miljön ingår nätverk som sympatiserar med den extrema vänstern. Hit räknas nätverk som driver ”enfrågeställningar”, t.ex. miljö- eller djurrättsaktivister, och som inte drar sig för att tillämpa våld i sin ideologiska kamp. Högerextremism inbegriper olika typer av vit-makt miljöer, och består framförallt av vita män från medelklassen.

I en kunskapsöversikt (Carlsson, 2016, s. 16) framgår att den högerextrema miljön stöder traditionella värderingar där de uttrycker hat och fientlighet mot bl.a. HBTQ personer, feministiska värderingar och personer av uppfattad utländsk härkomst. Den högerextrema miljön är i likhet med den våldsbejakande islamistiska extremismen starkt präglad av traditionella och patriarkala genuskonstruktioner (Ismail, 2016). Den islamistiska miljön

²³ Definitionen kring våldsbejakande extremism används bland annat av säkerhetspolisen, Nationella samordnaren för att främja demokratin mot våldsbejakande extremism samt Socialstyrelsen.

bygger på ett manlighetsideal där manlig överordning förespråkas. En bild av äventyr, våld och manlig gemenskap ingår i propagandan i sociala medier. Enligt Ismail (2016, s. 36) föreskrivs att mannens heder är kopplad till rollen som krigare, medan kvinnans heder ligger i att ta hand om barn och hem och att uppmuntra makens roll i kriget.

I litteraturen beskrivs hur våldsbejakande extremistiska miljöer kan locka även ensamagerande aktörer att begå våldsamma handlingar (jfr Hertz, 2016; Socialstyrelsen, 2016a; SOU:2016:92). Hur bedöms då risken för våldsbrott när det gäller de olika extremistiska miljöerna? När den nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism år 2016 ställde frågan till kommunernas kontaktpersoner, vilken miljö de bedömde som mest aktiv blev svaret vit-maktmiljön. Därefter följde den våldsbejakande islamistiska miljön och minst förekommande var den autonoma miljön (SOU 2016:92).

Våldsbejakande radikaliseringsprocess definieras av Socialstyrelsen (2016a, s. 8) som;

[d]en process då en person eller en grupp börjar bejaka våld i politiskt eller ideologiskt syfte. Radikaliseringsprocessen är ofta komplex och sker samtidigt på både individ-, grupp-, och samhällsnivå. Radikaliseringsprocessen kan vara lång och utdragen, men den kan också vara relativt snabb.

Hertz (2016) menar att en radikaliseringsprocess skiljer sig åt från individ till individ och att det behövs göras noggranna överväganden kring sammantagna individens livsmiljö för att skapa en helhetsbild. Eftersom radikaliseringsprocesser skiljer sig åt mellan individer, är det svårt att bedöma risken för när en individ är på väg att radikaliseras. Institutioner kan göra bedömningar på felaktiga och förhastade grunder – eller rent av på grund av att en individ uppträder på ett avvikande sätt.

Att se tecken på att en person är på väg att dras in i våldsbejakande miljöer är därför viktigt för första linjens yrkesverksamma. Socialstyrelsen (2016a) menar att enskilda orostecken inte behöver vara en indikation på radikalisering. Om det föreligger flera orostecken runt en person bör det dock föranleda viss vaksamhet från den yrkesverksamme.

Med utgångspunkt från Norges Justitie- och beredskapsdepartement²⁴ har Socialstyrelsen (2016a, s. 30) tagit fram ett antal orostecken som första linjen bör vara uppmärksamma på. Det kan handla om intressen, utseende, symbolbruk, vänner, sociala nätverk och aktiviteter som omges av orostecken, liksom en persons förhållningssätt och uttalanden. Arbetet skall inte bara ha fokus på brottsbekämpning, utan också om hur första linjen skall organisera sitt

²⁴ Nasjonal veileder for forebygging av radikalisering og voldelig ekstremisme. Justis- og beredskapsdepartementet. Oslo 2015.

arbete för att motverka individers inträde i extremistisk brottslighet, samt att underlätta för den enskilde att lämna de kriminella miljöerna (SOU 2016:92).

Arbetsformer och stödmaterial

Som tidigare nämnts i avsnittet som redogör för uppdraget till denna rapport, framgår det att under uppdragstiden har det pågått en löpande diskussion kring begreppet ”arbetsform”. I rapporten har begreppen arbetsformer och stödmaterial givits likartad betydelse. I ett övergripande syfte används begreppen synonymt för att beskriva hur ett arbete kan vara upplagt, organiserat och värdegrundsbaserat. Vi har i detta arbete valt att se hela kedjan från det nationella arbetet till det regionala och lokala arbetet. Vi har också valt att utgå från tidigare arbete²⁵ för att se hur arbetet kring sociala risker kan utvecklas och samordnas – med fokus på rasism och extremism. Vi har valt att fördjupa oss i följande:

1. Se nationellt på olika uppdrag som påverkar och/eller hör ihop med sociala risker.
2. Se regionalt utifrån länsstyrelsernas arbete med uppdrag som hör ihop med sociala risker.
3. Se lokalt på vilket behov som behövs för kommuner för att de bättre ska kunna utveckla sitt arbete med sociala risker, rasism och extremism.

Ovanstående punkter utgör ett riktmärke för hur arbetet med sociala risker, rasism och extremism skall hanteras och organiseras. Dessa tre punkter finns mer detaljerat beskrivna i Länsstyrelsen i Dalarnas läns rapport²⁶

En annan utgångspunkt är att arbetet mot rasism och extremism måste ske på flera nivåer samtidigt. Det vill säga det förebyggande arbetet behöver dels fokusera på strukturell ojämlikhet och strukturellt våld i samhället. Samtidigt måste första linjens yrkesverksamma²⁷ ges tillgång till verkningsfulla och utvärderade interventioner som har en grupp- och individanpassad inriktning. Det finns många olika typer av förebyggande (preventiva) insatser och de skiljer sig åt beroende på vilken målgrupp som avses. En definition på våldsprevention kan ses som en vilja att ”eliminera eller begränsa en utveckling som hämmar livskvalitet och

²⁵ Länsstyrelsen i Dalarnas läns metodhandbok samt Vägledningen: Krisberedskap – för social hållbarhet .

²⁶ Utveckla arbetsformer för att motverka sociala risker med fokus på rasism och extremism. Rapportnr: 2017:07. Rapporten kan laddas ner från Länsstyrelsens webbplats: www.lansstyrelsen.se/dalarna/publikationer.

²⁷ Benämningen första linjens yrkesverksamma avses i denna rapport personal med närmast ansvarig chef, som i sitt vardagliga arbete möter människor (t.ex. brukare, klienter, patienter, skolelever).

psykisk hälsa hos barn och unga” (Berg, Sjögren & Söderström, 2010, s. 11). Med utgångspunkt från vilken målgrupp man riktar sig emot kan preventionsarbetet ske på tre nivåer (jfr Berg m.fl.2010; Ferrer-Wreder m.fl., 2005: *universell prevention* som avser förebyggande hälsofrämjande insatser för en bred allmänhet; *selektiv prevention* som bidrar med förebyggande insatser med särskilt ändamål för utvalda grupper; samt *indikerade preventionen* som handlar om att utge ett akut, särskilt stöd till en hjälpbehövande²⁸.

En intervention kan beskrivas såsom en insats som utges för att hjälpa människor att nå en bättre psykisk och fysisk hälsa. Insatsen kan avse olika former av behandlingar eller förebyggande åtgärder²⁹. En intervention kan ingå i ett större behandlingsprogram eller ges som en enskild insats. En ³⁰ insats i form av en intervention kan också innehålla någon form av utbildning, undervisning, handledning eller självstudier (Socialstyrelsen, 2011, s. 8). En målsättning kan vara att ge hjälpsökande människor möjligheter till självbestämmande, hopp, framtidstro och stöd i svåra livsval. Det är svårt att finna en enhetlig och formell definition på begreppet metod³¹. I praktiskt socialt arbete används många olika typer av metoder för att bistå hjälpsökande människor.

En metod innefattar ofta ett strukturerat arbetssätt, ofta väl beskrivet i manualer. Det gör att en metod blir användarvänlig och kan upprepas på samma sätt av flera i en yrkesgrupp. Olika metoder som används i förebyggande syfte i socialt arbete har ofta en målsättning att påverka individers risk- och skyddsfaktorer, lindra symptom och bidra till bättre funktioner (Socialstyrelsen, 2009). Vidare framgår från Socialstyrelsen (2009, s. 7) att en metod eller ett strukturerat arbetssätt kan omfatta; programverksamhet, riktad dagverksamhet, socialpedagogiska insatser, kvalificerat nätverksarbete samt enskilda stödsamtal.

Begreppen används med viss variation i rapporten, vars betydelse kan variera beroende på vilket område som behandlas i texten. En ambition är att inte fastna i svårdefinierad terminologi och att bidra med en läsvänlig text.

²⁸ T.ex. skydd till en våldsutsatt (avhoppare) som vill lämna en extremistisk miljö

²⁹ Se Socialstyrelsens ordlista: <http://www.socialstyrelsen.se/evidensbaseradpraktik/metodguide/ordlista>

³⁰ I socialt arbete används ofta begreppet insats som en övergripande term för någon form av åtgärd som beviljas på grupp- eller individnivå.

³¹ Den grekiska översättningen av ordet *metod* betyder planmässigt tillvägagångssätt eller utförande. I denna rapport likställs begreppen metod och modell.

Del III - Nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism

En första handlingsplan från regeringen publiceras år 2012³², där syftet var att redogöra för åtgärder för att stärka medvetenheten om demokratin och värna demokratin mot våldsbejakande extremism. Därefter fick den Nationella samordnaren för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism, den 26 juni år 2014 i uppdrag av regeringen att initiera samverkan och utveckla former för det förebyggande arbetet i Sverige. I samordnarens uppdrag ingår att förbättra samordningen mellan myndigheter, kommuner och övriga organisationer på nationell, regional och lokal nivå. Efter en kunskapsinhämtning från kommunbesök, konferenser och övrig samverkan, publicerades en rapport år 2016³³ i vilket ett antal nationella och lokala strategier presenteras.

I rapporten ges en nulägesbeskring av den våldsbejakande extremismen i Sverige. Det framgår att kommunerna bedömer att den högerextrema miljön är den vanligast förekommande, därefter islamistisk extremism och i mindre utsträckning förekomsten av vänsterextremism. Det framgår dock att den våldsbejakande islamistiska extremismen, bedöms utgöra det allvarligaste hotet mot Sverige och svenska intressen. Den våldsbejakande islamistiska extremismen bedöms utgöra det allvarligaste hotet mot Sverige och svenska intressen (NCT, s. 2). De olika våldsbejakande extremistiska miljöerna drivs av en gemensam agenda. De stödjer våldshandlingar i syfte att uppnå politisk eller ideologisk förändring. Nationella samordnaren pekar också på skillnader mellan de olika extremistiska miljöerna och menar att dessa skillnader har betydelse för hur det praktiska förebyggande arbetet ska utformas. I rapporten (2016, s. 12) beskriver Nationella samordnaren hur arbetet mot våldsbejakande extremism kan förstås och genomföras enligt en preventionsmodell i tre nivåer. Denna preventionsmodell kan utgöra en tankemodell för hur strukturen på en handlingsplan som upprättas på en lokal nivå, kan vara utformad.

Den *främjande* nivån innefattar kunskap om demokratiska rättigheter och skyldigheter, skapande av goda och tillitsfulla relationer, stärka utvecklingen av demokratiska färdigheter såsom kritiskt tänkande och ett öppet åsiktsklimat. Den *förebyggande* nivån handlar till stora delar om att kunskap om radikaliserings och våldsbejakande extremism sprids till första linjens

³² Handlingsplan för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism: regeringens skrivelse 2011/12:44. Stockholm: Justitiedepartementet, Regeringskansliet; 2012.

³³ Se Nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism (2016). *Nationell strategi för våldsbejakande extremism*.

yrkesverksamma³⁴, så att de kan upptäcka, uppmärksamma och förebygga att ungdomar som visar tecken på, eller befinner sig i en riskmiljö, inte ansluter sig till en våldsbejakande extremistisk miljö. Den *hindrande* nivån har fokus på att stödja individer som befinner sig i våldsbejakande extremistiska miljöer, och att främja att de lämnar den miljön. Arbetet längs dessa tre nivåer skall bedrivas på en lokal nivå och tillse att det finns en upparbetad avhoppar- och anhörigstödsverksamhet i kommunen.

På **nationell nivå** föreskrivs att samordnaren ska bistå med stöd till kommuner, myndigheter och övriga aktörer inom det civila samhället i att utveckla det lokala arbetet mot våldsbejakande extremism. En nationell expertgrupp skall tillsättas för att omsätta forskning till praktisk tillämpbar kunskap. Det handlar bland annat om metodutveckling och kunskapsutbyte mellan forskare och yrkespraktiken. Hälso- och sjukvården skall involveras i arbetet och kunna erbjuda stöd till anhöriga och personer som befaras vara drabbade av psykisk ohälsa i kombination med att vilja ansluta sig till extremistmiljöer. Samordnaren skall också initiera olika utbildningssatsningar till berörda aktörer, vilket bland annat bör innehålla kunskaper om tillämpbar lagstiftning samt kontinuerliga lägesbilder av hur våldsbejakande miljöer använder propaganda i sociala medier.

På **lokal nivå** framhåller samordnaren att upparbetande av goda relationer mellan myndigheter och civilsamhället är av yttersta vikt. Ett ömsesidigt utbyte mellan kommunen och dess medborgare kan ske via så kallade civila råd. Även den idéburna sektorn³⁵ bör involveras i arbetet. Det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism måste med ett tydligt mandat, utgå från kommunens högsta politiska ledning och genomsyra alla kommunens verksamheter. Huvudansvaret för det förebyggande arbetet skall inte vara personbundet utan finnas i en särskild utsedd funktion, där flera nyckelaktörer ansvarar för arbetet. Kommunernas handlingsplaner bör innehålla en kontinuerligt uppdaterad lägesbild på lokal nivå, för att ha kontroll på förändringar och skeenden i våldsbejakande miljöer. När det gäller informationsdelning bör samverkande aktörer ha kunskap om gällande lagstiftning för att hantera frågorna på ett effektivt och rättssäkert sätt. Det lokala arbetet skall inbegripa resurser

³⁴ Kommunanställda som i sitt yrke möter barn och ungdomar, t.ex. lärare, fritidsassistenter, förskolepersonal, socialsekreterare, behandlingsassistenter och fältassistenter

³⁵ Den ideella sektorn eller frivilligsektorn utgörs av t.ex. idrottsföreningar, brukarorganisationer, stiftelser, ekonomiska föreningar eller kooperativ.

för att utge stöd både till anhöriga och till den enskilde som vill lämna en våldsbejakande extremistmiljö.

Ambitionen med kommande avsnitt är att ge en övergripande bild av arbetet med implementeringsprocesser. Vad innebär det egentligen att arbeta med implementeringsprocesser? Hos vem ska ansvaret ligga och vilka faktorer bidrar till att nya arbetssätt präglas av varaktighet och hållbarhet?

Vikten av en genomtänkt implementering

Det saknas vetenskapligt prövade och utvärderade metoder för att få barn och unga vuxna att lämna våldsbejakande extremism (Socialstyrelsen, 2016a; Ranstorp, Gustafsson & Hyllengren, 2015). Det innebär inte att en prövad metod saknar effekt utan att mer forskning behövs. De arbetsmodeller som finns att tillgå för att motverka våldsbejakande extremism och rasism får tills vidare betraktas såsom bästa tillgängliga kunskap. I en nederländsk översikt över arbetet med våldsbejakande extremister påpekar Schuurman och Bakker (2016) frånvaron av utvärderingar och brist på tillgång på data om framgångsrika arbetsmodeller. På grund av den uppenbara olämpligheten att arbeta med kontrollgrupper när det gäller individer inblandade i våldsbejakande extremism konstaterar författarna att man får luta sig mot personalens *uppfattningar* av framgång och effektivitet i de valda metoderna (Schuurman och Bakker 2016, s. 71). Deras kommentar väcker relevanta frågor om förhoppningen om att inom kort kunna basera arbetet mot våldsbejakande extremism på evidensbaserade metoder. Naturligtvis underlättas ett implementeringsarbete om arbetssättet som skall införas vilar på ett vetenskapligt kunskapsunderlag som säkerställer att insatsen är effektiv och tillförsäkrar en god kvalitet. Enligt Sackett m.fl. (1997) bör en evidensbaserad praktik baseras på en sammanvägning av brukares erfarenheter, den professionelles expertis samt bästa tillgängliga vetenskapliga kunskap om metodens effekter.

Införande av nya arbetssätt³⁶ är ett åtagande som kräver ett omsorgsfullt omhändertagande. Att arbeta med implementering är att ”sjösätta” ett nytt arbetssätt i en verksamhet. Det handlar om att realisera, förverkliga och fullgöra ett åtagande (Nilsen, 2014, s 61), och att långsiktigt arbeta med ett processinriktat förändringsarbete (Socialstyrelsen, 2012). Att arbeta med implementeringsstrategier är förenat med en ansträngning från verksamhetens sida, och syftar dels till att införa ett nytt arbetssätt i en verksamhet, dels att tillse att detta arbetssätt bygger på

³⁶ Nya arbetssätt kan t.ex. handla om införande av nya metoder, riktlinjer, handlingsplaner eller idéer.

antaganden förenliga med en evidensbaserad praktik (Nilsen, 2014, s 135). För att utvecklingsinitiativ skall bli varaktiga och integreras i en verksamhet, behöver ”inskolningen” förenas med en genomtänkt och strategisk plan. Kitson m.fl., (1998) menar att en framgångsrik implementering består av tre centrala inslag:

[M]ost successful implementation would seem to occur when evidence is high, the context is receptive to change with sympathetic cultures an appropriate monitoring and feedback mechanism, and when there is appropriate facilitation on the change...

Att implementera nya arbetsformer med fokus på rasism och extremism är en stor utmaning i sig och inrymmer flera delmoment. Uppdraget styrs dels av regeringens idéer om vilken inriktning arbetet skall ha. Därefter introduceras arbetet ner till regioner och landsting via förvaltningspolitiska aktiviteter. På lokal nivå skall arbetet initieras via den högsta politiska ledningen i kommunen. Därefter bör kommunförvaltningarna med respektive verksamhetschefer lägga upp en strategi för hur arbetet på lokal nivå skall bedrivas³⁷. Implementering av olika utvecklingspolicys är idag en vardag för offentliga verksamheter. Det finns flera goda exempel på lärdomar som verksamheter har dragit sig i samband med implementeringsprocesser. Elg, Lindmark, Wiger och Wihlborg (2016) beskriver t.ex. hur ett antal landsting har arbetat med implementering av sjukdomsförebyggande metoder. I deras arbete framhölls sex framgångsfaktorer³⁸ för att få till stånd en hållbar implementering. I tabell 1 presenteras en sammanfattning av dessa framgångsfaktorer:

³⁷ Flera forskningsrapporter visar att ledningen är av största betydelse vid implementering av nya arbetssätt, eftersom det handlar om att legitimera arbetet och bidra med nödvändiga resurser. Se t.ex. Cummings et al., 2007; Harvey et al., 2002; Nielsen, 2015; Rycroft-Malone et al., 2004.

³⁸ Elg, M., Lindmark, J., Wiger, M., & Wihlborg, E. (2016). *Översättning av riktlinjer. Fallstudier av sjukdomsförebyggande metoders genomslag*. Linköping. HELIX Rapport 16:003. Linköpinguniversitet.

Tabell 1. Översikt över faktorer som bidrar till en hållbar och varaktig implementering

Aktivt ägarskap i frågorna	Politiker och de högre chefsleden skall prioritera frågorna, avsätta resurser och bidra med kompetensstöd (vidareutbildning och i den praktiska vardagen).
Breda förankringsprocesser	Ansvariga skall aktivt driva på utvecklingen och skapa delaktighet i planeringsarbetet. Tillse att förankring sker i verksamhetens alla strukturer och kulturer.
Översättare som skapar stöd och förutsättningar	För att upprätthålla en hållbar implementeringskedja bör särskilt engagerade "medhjälpare" (faciliterare eller översättare) utses. Dessa ska hjälpa till med att skapa tilltro, skapa förståelser för prioriteringar samt bidra med olika utbildningsåtgärder
Drivande verksamhetschefer	Ansvariga chefer ska "bära" implementeringsarbetet och skapa handlingsutrymme för engagerade medarbetare. De ska bidra med att ge legitimitet till sina medarbetare att arbeta med frågorna
Legitimitet bland professionella	När ansvariga chefer lyckas skapa och bibehålla en hållbar implementeringskedja – ökar deras legitimitet att driva frågorna, såväl i den egna verksamheten som i organisationen i stort
Utvärdering för att se effekter	Värdefullt att samla kunskaper om olika typer av interventioner eller metoder som hör till arbetssättet. Se till att ta lärdom av de "goda exemplen". Engagera brukarna som medskapare i ett implementeringsarbete. Utveckla modeller för systematisk uppföljning – dataanalysstöd.

Källa: Elg, M., Lindmark, J., Wiger, M., & Wihlborg, E. (2016). *Översättning av riktlinjer. Fallstudier av sjukdomsförebyggande metoders genomslag*. Linköping. HELIX Rapport 16:003. Linköpinguniversitet.

Tabell 1 illustrerar dimensioner som bör beaktas vid en implementeringsprocess. Lägg märke till att ett hållbart implementeringsarbete bör inledas av den politiska ledningen samt i de högre chefsleden. Vidare bör de högre chefsleden legitimera förändringen och tillsammans med övriga verksamhetschefer, vara de som ansvarar för att bära processen framåt. I det viktiga förankringsarbetet kan chefsledningen utse särskilt engagerade medhjälpare. Därtill framgår det att ett varaktigt och hållbart implementeringsarbete bygger på att ledningen lyckas förmedla tilltro till det nya arbetssättet och att personalen görs delaktiga i implementeringsprocessen. En framgångsfaktor för ledningen är att lyckas med att skapa ett kollektivt ansvarstagande för införandet av det nya arbetssättet.

Wallin m.fl. (2005) menar att riktlinjer och nya arbetssätt som fungerar i en verksamhet, inte nödvändigtvis behöver fungera i en annan. Guldbrandsson (2007, s. 16) menar att en implementeringsprocess är en mödosam konst och att det finns sådant som kan fördröja processen³⁹. Det kan handla om brist på lokal förankring och en begränsad delaktighet från personalgruppen. Hindrande faktorer i en implementeringsprocess kan vara en avsaknad av resurser, en tydlig plan och ett avstånd mellan beslutsnivåer. Implementeringsforskningen visar att framgångsfaktorer vid en lyckad implementering⁴⁰ är tillgång till en visionär ledning

³⁹ I Guldbrandsson (2007) ges konkreta exempel på vad en implementeringsplan bör innehålla för delar.

⁴⁰ I detta fall handlar det om implementering av nya riktlinjer i sjuksköterskans vårdmiljö.

och möjligheter att arbeta i en verksamhet där delaktighet och reflexivt lärande uppmuntras (Harvey & Kitson, 2016).

Värdet med att ledningsfunktionen är aktiv och engagerad i implementeringsarbetet kan inte nog poängteras. I synnerhet när det som i detta fall, handlar om ett processinriktat värdegrundsarbete kring hur vi framåt skall arbeta med sociala risker och förebyggandet av rasism och extremism i vårt lokalsamhälle. Ledningsfunktionen måste legitimera frågorna och se till att de är ständigt aktualiserade, både inom civilsamhället och hos de professionella. Brister ledningen i detta arbete finns en risk att arbetet uppfattas som illegitimt eller onödigt (Semmer m.fl., 2015). Känslan av att utföra illegitima arbetsuppgifter bidrar inte till ömsesidig förståelse i en arbetsgrupp, utan leder till rollkonflikter, låg självkänsla, utbrändhet och en misstro mot den egna organisationen (Semmer m.fl., 2015).

Utbildning – en del av en implementeringsprocess

Införande av nya policymodeller eller nya arbetssätt är förenade med en förändringsprocess i en verksamhet. För att en förändring skall bli hållbar och varaktig behöver en genomtänkt strategi upprättas. Det bör upprättas en plan med tydliga formuleringar kring hur förändringsarbetet skall präglade en verksamhets samtliga nivåer. Socialstyrelsen (2012, s. 23), rekommenderar att denna plan skall ha ett fokus på tre nivåer: *makronivån*, *organisationsnivån* och *mikronivån*. Dessa tre nivåer skall inbegripas och engageras i förändringsprocessen.

Det är viktigt att poängtera att det största ansvaret vid en implementeringsprocess ligger på makronivån. Där skall formella beslut fattas om att inleda ett förändringsarbete, t.ex. när en ny arbetsmodell skall implementeras. Det är där som nya riktlinjer och handlingsplaner skall upprättas. Som har nämnts i tidigare avsnitt är de huvudansvariga för förändringsarbetet med implementering, chefer, administratörer och ledande politiker. Det är hos dessa ledningsfunktioner som ansvaret ligger i att regelbundet stödja och följa upp ett implementeringsarbete⁴¹.

Organisationsnivån omfattar det stöd som kan utgå i ett implementeringsarbete från kommunens samtliga verksamheter. Det kan t.ex. handla om IT-avdelningen,

⁴¹ Till exempel upprättande av en lättillgänglig aktivitetsplan eller ett flödesschema (Socialstyrelsen, 2012, s. 28). Första linjens personal kan göras delaktiga i denna arbetsprocess.

ekonomiavdelningen, tekniska nämnden, byggnadsnämnden och personalavdelningen. På organisationsnivån bör en översyn göras av hur förändringsbenägen verksamheten är i sin helhet. Socialstyrelsen (2012, s. 24), menar att det kan handla om; ”... uttalade och outtalade vanor, rutiner, regler och kultur...”.

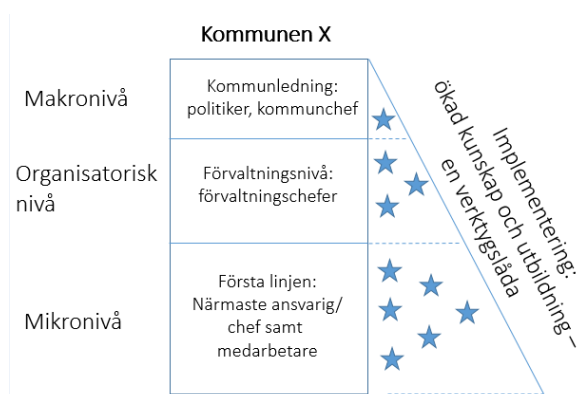
På mikronivån befinner sig första linjens yrkesverksamma och det är där det viktiga operativa arbetet utförs. Här bör en plan upprättas för att tillförsäkra att dessa medarbetare får de utbildningsinsatser som krävs för att kunna hantera de nya arbetsuppgifterna. Det kan handla om en kontinuerlig kompetensutveckling där utbildningssatsningar genomförs. På denna nivå är det viktigt att medarbetarna görs delaktiga och har möjligheter att påverka och lämna synpunkter på förändringsarbetet. Att implementera en ny arbetsmodell kräver sålunda genomtänkta strategier på flera nivåer för att arbetet skall bli varaktigt.

Att arbeta med frågeställningar som har fokus på rasism och extremism, är liktydigt med att verka i ett spänningsfält där första linjens yrkesverksamma måste hantera en mångfald av komplexa problemställningar. Ofta uppstår gränsdragningsproblem mellan myndigheter, svåra etiska dilemman där myndighetsutövningen mot en enskild måste ske enligt lagstiftade, förvaltningsmässiga principer. Första linjens yrkesverksamma måste också kunna förstå vilka mekanismer som ligger bakom rasism och extremism, för att bättre kunna bemöta och utge stöd till både anhöriga och enskilda individer. I det förebyggande arbetet kring våldsbejakande extremism behöver de yrkesverksamma få kunskaper om vilka riskfaktorer som är viktiga att beakta vid bedömning av en enskild individs risk för framtida våld. Det är viktigt att betona att utbildningssatsningar inte nödvändigtvis behöver ha samma innehåll för personal som befinner sig på makro- organisations- och mikronivå. Samtliga tre nivåer behöver ha kunskaper om implementeringsprocesser. En fördel på organisationsnivån är om de olika verksamheterna kan bidra med kunskaper kring utvärderingssystem och rutiner för uppföljning. Likaså kan personal på organisationsnivå bidra med att lägga upp en intern webbsida för implementeringsarbetet, där både implementeringsplan och flödesschema kan ingå (Socialstyrelsen, 2012, s. 28).

För att arbetet skall bli hållbart och varaktigt och genomsyra hela verksamheten bör samtliga tre verksamhetsnivåer, kontinuerligt genomgå utbildning som ökar förståelsen för de mekanismer som ligger bakom rasism och våldsbejakande extremism. Vi rekommenderar också att personal, framförallt på organisations- och mikronivå erhåller utbildning i

lagstiftning som styr arbetet med rasism och våldsbejakande extremism. I ett utbildningspaket för personal som verkar på makro- respektive mikronivå, bör kunskaper erhållas om hur samverkan kan organiseras och effektiviseras. Figur 1 syftar till att åskådliggöra de tre nivåerna med tillhörande personalkategorier, samt synliggöra skillnader i ansvar- och utbildningsbehov mellan respektive nivå.

Figur 1. Tre nivåer där ansvars- och utbildningsbehov varierar

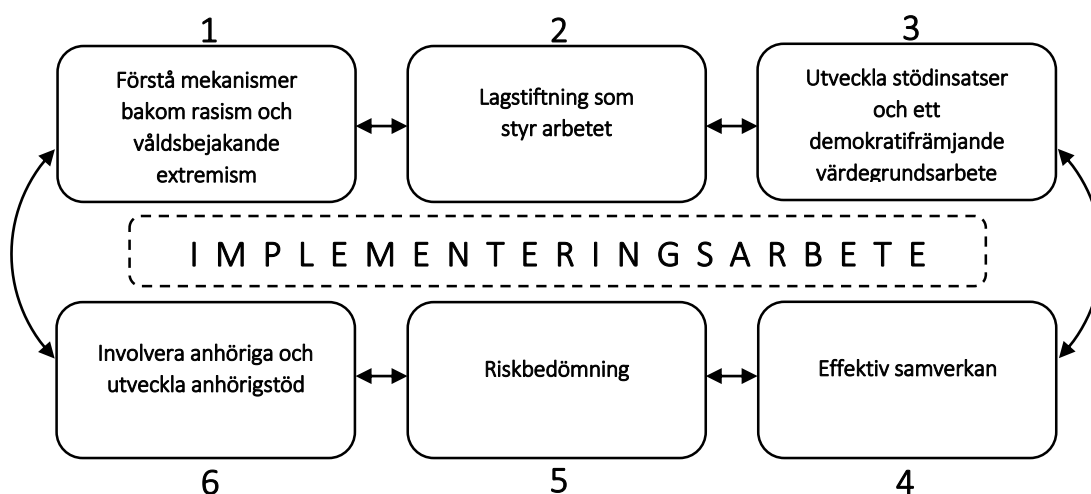
Källa: Camilla Sahlander, Länsstyrelsen Dalarna

En utbildningssatsning i sex steg

Hur kan då innehållet i en utbildningssatsning för första linjens yrkesverksamma vara utformad, med hänvisning till utvecklandet av nya arbetsformer mot rasism och extremism? Vi menar att sex kunskapsområden bör ingå i en sådan utbildningssatsning. Att belysa dessa områden ska underlätta för de yrkesverksamma att få en helhetssyn samt att förstå komplexiteten inom arbetsfältet. Kunskapssatsningen ska möjliggöra kritisk granskning och reflektion över arbetet med rasism och våldsbejakande extremism. Eftersträvarsvärt är att kunskapsområdena skall utgå från de tre hörnstenarna i en evidensbaserad praktik⁴². I figur 2 presenteras ett exempel på en del i en implementeringsprocess, bestående av en utbildningsserie i sex steg.

⁴² Enligt Sackett m.fl. (1997) bör en evidensbaserad praktik baseras på en sammanvägning av brukares erfarenheter, den professionelles expertis samt bästa tillgängliga vetenskapliga kunskap om metodens effekter.

Figur 2. Utbildning- en del i en implementeringsprocess

Källa: Helén Olsson, socialt arbete Högskolan Dalarna⁴³

1. Förstå mekanismer bakom rasism och våldsbejakande extremism

Regeringskansliet (2016) hävdar att attityder som förespråkar öppenhet och inkludering ökar, samtidigt framträder en ökad rasistisk aktivitet, både mot enskilda och mot organisationer. Det innebär att många människor upplever att samhället går mot en tudelad utveckling. De rasistiska uttrycken ökar i det civila samhället, både i media och på internet.

Diskussionsklimatet är hätskt och präglas av nedvärderande och fördomsfulla uttryck. Att arbeta mot rasism är att verka inom ett komplext och utmanade område. Det krävs ett engagerat och genomtänkt arbete från myndigheter på regional och lokal nivå och det krävs ett samskapande med organisationer som verkar inom det civila samhället. För att arbetet mot rasism skall bli verkningsfullt och begripligt behöver de som ska delta i arbetet ha kunskaper om vad som egentligen menas med rasism och hur arbetet kan och bör bedrivas. Företrädare för grupper som är utsatta för rasism menar att det saknas kunskap om rasismens mekanismer (Regeringskansliet, 2016). Dock får det anses ytterst angeläget att yrkesverksamma har kunskaper om hur rasism drabbar enskilda och grupper samt vilka konsekvenser denna utsatthet leder till. Ett annat viktigt kunskapsområde inom den rasistiska diskursen är motivet till en rasistisk handling. Det behöver inte alltid handla om en ideologisk föreställning, utan

⁴³ I figur 2 visas förslag på en utbildningssatsning i sex steg. Det överlämnas till verksamheten att själv bestämma i vilken ordning personalen skall erbjudas utbildning. Dock rekommenderas att starta med en övergripande utbildning i att förstå mekanismer bakom rasism och våldsbejakande extremism (steg1).

en rasistisk handling kan lika gärna ske på ett omedvetet plan. Hellström (2016) beskriver hur begreppet rasism väcker känslor och att vem och vad som är rasistiskt är en frågeställning som många människor väljer att lägga utanför sig själva. Andra kunskapsområden som är viktiga för den yrkesverksamma att förstå är bakgrunden till rasism och rasismens utveckling. Historikern Heléne Lööw⁴⁴ menar att företeelser kring rasism har en lång historisk tradition i Sverige. Hon anser att vi behöver synliggöra och tydliggöra detta arv för att förstå var vi befinner oss idag när vi ska förstå och förklara rasism.

Rasism är inte förenligt med principen om människors lika värde och utgör ett allvarligt hot mot demokratins grundvalar (Regeringskansliet, 2016). Vidare menar regeringskansliet (2016, s. 55) att rasism kan leda till våldsbejakande extremism och terrorhandlingar som drabbar såväl enskilda som samhället i stort. Arbetet mot våldsbejakande extremism är en av de mest angelägna frågorna i världen just nu. Kunskap och kompetens är viktiga beståndsdelar i arbetet mot rasism och extremism, och en nödvändighet för att arbetet ska bli begripligt och hanterbart för de yrkesverksamma som ska involveras i arbetet.

Att anta ett genusperspektiv kan vara betydelsefullt i ett tidigt våldsförebyggande arbete mot extremistiska miljöer. Kunskaper om hur maskulinitets- och femininitetsnormer påverkar unga människors inträden i våldsbejakande miljöer, ger en större förståelse för miljöernas utveckling och funktioner (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, 2016). Det är framför allt unga människor som ansluter sig till våldsbejakande extremistiska miljöer, dock är genomsnittsåldern något högre i den islamistiska miljön (Carlsson, 2016).

Inträdet i en extremistisk miljö kan liknas vid en komplex social process, där några av lockelserna är gemenskap, tillhörighet och tydliga livsregler att förhålla sig till (Säkerhetspolisen, 2010). Vidare framgår att upplevelser av förtyck, globala orättvisor, diskriminering och svåra uppväxtförhållanden kan vara markörer för ett inträde till extremistiska miljöer. Många unga som lockas in i extremistiska miljöer, har sedan tidigare en social problematik och erfarenheter av utanförskap (Socialstyrelsen, 2016a). Dock menar Carlsson (2016) att det i dagsläget inte går att uttala sig om huruvida en särskild personlighetstyp eller profil, är högre benägen att dras med i extremistiska miljöer.

Det föreligger fler skillnader än likheter mellan de tre olika extremistiska miljöerna och detta medför naturligtvis att kunskapsområdet måste belysas ur flera olika perspektiv (Carlsson,

⁴⁴ Rasism, nationalsocialism och fascism är företeelser som har en lång historisk tradition i Sverige, framgår från historikern Heléne Lööws föreläsning vid Högskolan Dalarna den 11 april 2017.

2016), och att yrkesprofessionen får möjligheter till utbildningssatsningar på området. Våldsbejakande extremism är ingen ny företeelse hos socialtjänsten. Arbetsområdet har tidigare inte varit prioriterat eller förenat med någon form av krav från statligt håll. Socialstyrelsen (2016a) menar att socialtjänsten kan inrikta arbetet på att utveckla befintliga strukturer runt arbetet. Utöver detta bör personalen ha en ökad medvetenhet om fenomenet och en kunskap om att kunna tolka orostecken, att arbeta med omvärldsbevakningar samt att få till stånd en effektiv samverkan.

2. Lagstiftning som styr arbetet

Sveriges grundlagar skall tillförsäkra alla människor jämlikhet, oavsett kön, etnicitet, kultur, förmåga och andra personliga egenskaper. Efterlevnaden av mänskliga rättigheter försäkras genom Sveriges grundlagar, socialtjänstlagen samt särskilda lagar mot diskriminering och hatbrott. Ytterst handlar grundlagarna om att verka för att demokratins idéer skall genomsyra samhällets alla områden, samt att värna om den enskilde samhällsmedborgaren. Staten beslutar om lagar och förordningar som styr vad landsting/regioner och kommuner ska göra. Alla kommuner i Sverige åtnjuter ett relativt långtgående självstyre. Det kommunala självstyret måste dock ske inom de ramar som staten har bestämt. Den lag som reglerar detta ramverk kallas för kommunallagen, och där bestäms vad kommunerna ansvarar för. Hur arbetet skall utföras har kommunerna till viss mån, själva rätten att bestämma.

Lagar och förordningar måste förstås och tolkas rätt av de yrkesverksamma som har att samarbeta på regional och lokal nivå. Genom att t.ex. förstå juridiken i det sociala arbetet får den yrkesverksamme kunskaper om både handlingsmöjligheter och de skyldigheter man har gentemot en enskild individ (Lind & Fridström Motoya, 2012). Här uppkommer ofta komplexa frågeställningar kring vilken rättsregel som är tillämplig i det enskilda fallet samt huruvida det finns lagstiftning som strider mot ett överordnat lagrum. Juridiken inom socialt arbete omfattas av ett antal förvaltningsrättsliga principer. Det kan t.ex. handla om hur ett beslut skall dokumenteras, vem som ska dokumentera samt hur kommunikering av ett beslut skall gå till. Kommunernas förebyggande arbete påverkas också av nya bestämmelser i Brottsbalken. Det gäller kriminaliseringen av s.k. terrorismresor⁴⁵, vilket medför ett ökat behov av samarbete gällande informationsdelning mellan polis och socialtjänst.

⁴⁵ Se förstärkt lagstiftning gällande terroristbrott från den 1 april 2016.

Det är viktigt att både kommunledning och yrkesverksamma har kännedom om vilka lagrum som gäller när människor utsätts för olika typer av hatbrott⁴⁶. Dels för att på ett tidigt stadium kunna identifiera när strukturell diskriminering riskerar att hota de demokratiska värdegrunderna i samhället. Det kan handla om människor som blir negativt särbehandlade av affärsinnehavare, krogägare eller inte ges tillträde till allmänna platser eller allmänna sammankomster (Granström, Mellgren & Tiby, 2016). Dels handlar det om att ha kunskap om när antidemokratiska demonstrationer eller grupperingar överstiger gränsen för vad som är juridiskt tillåtet⁴⁷. För att på bästa sätt stödja och bemöta människor som har blivit utsatta för hatbrott bör yrkesverksamma ha kännedom om rättskedjan samt hur stödet till brottsoffret kan se ut.

Möjligheten att utbyta information mellan myndigheter regleras i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), OSL⁴⁸. Sekretesshinder skall i första hand lösas genom att ett samtycke erhålls från den enskilde om att en uppgift får lämnas ut till annan myndighet (Socialstyrelsen, 2016a). Myndigheter som ansvarar för arbetet med våldsbejakande extremism har beskrivit hur nuvarande sekretessregler ställer till problem och hindrar en effektiv samverkan. Under våren 2017 debatteras i svensk media de problematiska gränsdragningarna mellan olika aktörer såsom socialtjänsten och polisen. Stefan Sintéus, polismästare i Malmö, ser de sekretessregler som råder mellan polis och socialtjänst som dagens största problem när det gäller bekämpningen av organiserad kriminalitet (Dagens Nyheter, 2017). Forskaren Magnus Ranstorp vid Försvarshögskolan pekar på samma sak när det gäller samhällets beredskap för de 150 individer som bedöms vara återvändare från strider i Syrien på Daesh/IS:s sida (SVT Nyheter 2017). Ranstorp ringar in informationskedjan mellan olika aktörer som problematisk i Sveriges hantering av våldsbejakande extremism och lyfter särskilt fram behovet av en genomtänkt idé om hur man upprättar en överlämning mellan säkerhetspolisen och socialtjänsten i återvändande individers hemkommuner.

⁴⁶ Hatbrott inryms under följande lagrum; hets mot folkgrupp (16 kap. 8 § BrB), olaga diskriminering (16 kap. 9 § BrB) samt förolämpning (5 kap. 5 § BrB). Se även den övergripande straffskärpningsregeln (29 kap. 7 § 2 st. BrB).

⁴⁷ Ej tillåtet att hota, missakta eller använda sig av kränkande omdömen mot en utpekad grupp med anspelning på föreställningar om ras, hudfärg, nationellt eller etiskt ursprung, trosbekännelse eller sexuell läggning. Yttranden med rasistiska förtecken kan utövas muntligt och skriftligt, t.ex. via en bild eller en text på en T-shirt (Granström m.fl., 2016, s. 30).

⁴⁸ Bestämmelserna i OSL reglerar hur den enskilda medborgarens integritet skall beaktas samt hur myndigheter har möjligheter att delge varandra information om en enskilds livsförhållanden. Även i speciallagarna SoL, LVU, LVM samt LSS, regleras hur integritetsfrågor skall beaktas (Fridström Montoya, 2012, s. 61). Se även föräldrabalken; FB (1949:381) när det gäller bestämmelser kring sekretessregler.

En frågeställning är hur myndigheter på ett lagenligt sätt skall kunna göra överlämningar mellan säkerhetspolis och socialtjänst, när det gäller återvändande svenskar som varit iväg för att strida för IS. I november 2016 aviserade inrikesminister Anders Ygeman ett kommande lagförslag som kommer att underlätta informationsutbytet mellan de myndigheter som arbetar mot terrorism⁴⁹. Ändringar i sekretesslagen kommer att inverka på hur myndigheter ges möjligheter att samverka. Det är många personalgrupper som berörs, t.ex. kommunanställda, polis, hälso- och sjukvårdsanställda samt övriga myndigheter länkade till socialförsäkringssystemet. Att ha goda kunskaper om lagstiftning, att kunna tolka regler samt att kunna tillämpa dem i konkreta individärenden borgar för ett rättssäkert arbete. Det innebär att den yrkesverksamme blir tryggare i sitt arbete och har/får mandat i arbetets utförande (Lind & Fridström Montoya, 2012).

3. Utveckla stödinsatser och ett demokratifrämjande värdegrundsarbete

Att förebygga och förhindra individers möjligheter att ansluta sig till våldsbejakande extremistiska miljöer kräver genomtänkta arbetssätt. Även om det i nuläget föreligger en avsaknad av vetenskapligt utvärderade metoder och program (Socialstyrelsen, 2016a; Ranstorp, Gustafsson & Hyllengren, 2015), bör innehållet bygga på erfarenheter som gjorts i tidigare programverksamheter. En fördel kan vara att integrera arbetet i en strukturerad programverksamhet, där en tydlig beskrivning av programmets inriktning och innehåll finns att tillgå. Generellt beskrivs en programverksamhet inom t.ex. socialtjänsten, som en åtgärd som syftar till att påverka en individs kunskaper, färdigheter och beteenden genom ett på förhand framtaget program (jfr Socialstyrelsen, 2009, s. 15).

Insatsen ges ofta under en bestämd tidsperiod och innehåller ofta interventioner. Den övergripande ambitionen med de interventioner som är riktade mot den målgrupp där våldsbejakande extremism förekommer är att ge den enskilde möjligheter till alternativa livsval, förbättra det psykiska och fysiska välbefinnandet samt att lämna kriminella miljöer och avstå från att begå brott. Arbetet bör också innehålla risk- och säkerhetsplanering runt den enskilde, eftersom avhopp från våldsbejakande miljöer ofta leder till våldsutsatthet (Ranstorp m.fl., 2015).

Många europeiska länder arbetar aktivt för att förhindra människor att dras in i olika former av våldsbejakande extremism. Tore Bjørge (2013), professor i polisvetenskap i Oslo har

⁴⁹ Debattartikel av inrikesminister Anders Ygeman, länk: <http://www.regeringen.se/debattartiklar/2016/11/is-dodskult-hotar-fortfarande-sverige/>

skapat en holistisk arbetsmodell i nio punkter för ett teoribaserat arbetsverktyg, för samhällets framgångsrika förebyggande arbete på lång sikt, kombinerat med ett preventivt arbete för hindrande av förestående våldsanvändning i det korta perspektivet. Arbetet kan både handla om att förebygga inträden till extremistiska miljöer samt att stödja människor som vill lämna dessa miljöer. Vi behöver ta lärdom av de goda exemplen, både med utgångspunkt från ett nationellt och ett internationellt perspektiv⁵⁰. Att blicka på våra grannländers arbeten mot våldsbejakande extremism är dock inte helt enkelt eftersom lagstiftning och myndigheters regelsystem kan skilja sig avsevärt mellan olika länder. Detta gäller även gentemot våra grannländer.

Svenska verksamheter som stödjer människor att lämna extremistiska miljöer utgörs både av myndigheter⁵¹ och av icke myndighetsdrivna verksamheter⁵² (Bogestam & Patel, 2016). De aktörer som inte är myndighetsdrivna⁵³ och som arbetar med att stödja människor som vill hoppa av olika kriminella grupperingar bedrivs bland annat inom ramen för kamratföreningar, stiftelser och aktiebolag. Ofta samverkar icke myndighetsdrivna verksamheter med t.ex. socialtjänst, psykiatri, arbetsförmedlingen och kriminalvården. Hos icke myndighetsdrivna aktörer som arbetar med avhopparverksamhet ingår ofta coacher eller stödpersoner som själva har erfarenhet av utträde från kriminella grupperingar (Bogestam & Patel, 2016). Flera av de icke myndighetsdrivna verksamheterna har mångårig erfarenhet av att stödja människor som vill lämna olika kriminella grupperingar. Fryshuset har t.ex. tjugo års erfarenhet av att stödja avhoppare från vit makt-miljöer. Kunskap som bygger på individers egna erfarenheter av dessa mödosamma utträdesprocesser, bör betraktas som ett värdefullt bidrag i framtida utvecklingsarbete.

Enligt Bogestam och Patel (2016, s 35) förekommer ett antal gemensamma utgångspunkter för både myndighetsdriven och icke myndighetsdriven avhopparverksamhet. Arbetet handlar

⁵⁰ Intressanta exempel på samverkansformer/programverksamheter i olika länder. Se t.ex. Socialstyrelsen (2016a, s. 55-56) samt Ranstorp m.fl. (2015, s. 37-42).

⁵¹ T.ex. polis, kriminalvård och socialtjänst

⁵² Med icke-myndighetsdriven verksamhet avses verksamhet som bedrivs inom ramen för civilsamhället på ideell basis via t.ex. föreningar, stiftelser och aktiebolag. Ofta ingår i denna typ av verksamhet människor som är själverfarna, d.v.s. har egen erfarenhet av destruktiva levnadsförhållanden.

⁵³ T.ex. Fryshuset (Exit och Passus), En Annan Sida Av Sverige (EASAS), Kriminellas revansch i Sverige (KRIS) och X-Cons (Bogestam & Patel, 2016, s. 41). Olika typer av föreningar kan t.ex. vara; Kurdiska Federationen Paraply, Lunds Kickboxningssällskap, Ungdoms Vänskapsföreningen i Malmö, Svenska muslimer för fred och rättvisa, Somaliska riksförbundet i Sverige, Islamistiska förbundet i Järva, Tillsammans för Sverige m.fl. (Ranstorp m.fl., 2015, s. 59).

om att utreda och kartlägga den enskildes behov. Ofta utses en kontaktperson eller en mentor som bidrar med samtal- och praktiskt socialt stöd. Tanken med den utsedde kontaktpersonen är att stödja den enskilde i mötet med myndigheter och andra samhällsfunktioner. En annan funktion en kontaktperson kan ha är att hjälpa till att uppbygga ett nytt socialt nätverk och stödja anskaffandet av arbete och bostad. Ofta ingår stöd via psykologsamtal där den enskilde får hjälp att förändra identiteten som ”gängmedlem” (Bogestam & Patel, 2016, s. 15).

Kriminalvården har en lång erfarenhet av programverksamhet som har för avsikt att motivera människor att inte återfalla i brott eller missbruk. De olika programmen har fokus på våld, kriminalitet, missbruk och beroende samt sexualbrott. Kriminalvården har varit mån om att programverksamheten skall bygga på ett vetenskapligt underlag, där det påvisats stöd för att kriminalitet och missbruk minskar⁵⁴. Kriminalvården har värdefull kunskap att bidra med när det gäller utveckling av olika typer av brottsförebyggande verksamhet.

Det demokratifrämjande värdegrundsarbetet mot rasism och främlingsfientlighet bör bedrivas på flera olika nivåer och kan utföras i samverkan mellan kommuner, andra myndigheter, organisationer och olika civilsamhällesaktörer. Inriktningen på arbetet mot rasism och främlingsfientlighet kan ha fokus på mångfald, demokrati och samlevnad. Innehållet kan t.ex. vara opinionsbildande eller avse olika typer av attitydpåverkansprogram.

Arbetssättet i det så kallade Toleransprojektet⁵⁵ kan liknas vid en sorts programverksamhet som bedrivs i grundskolan mot rasistiska och våldsutövande miljöer. Inledningsvis erbjuds personalen på skolan en utbildning i dialogbaserad pedagogik⁵⁶ samt kunskap om hur demokratifrämjande arbete kan gå till. Riktade insatser sker därefter i en specifik undervisningsgrupp, där ca 20-25 elever ingår. I gruppen inkluderas både ”behovselever” där social oro föreligger och elever som kan fungera som goda förebilder. Elevernas deltagande är frivilligt och man är angelägen om att involvera den unges anhöriga. Projektet pågår under ett års tid och innehåller övningar och interventioner. Parallellt med det riktade arbetet i toleransgruppen anordnas kontinuerligt kunskapshöjande insatser kring demokratifrämjande

⁵⁴ Se kriminalvårdens behandlingsprogram; <https://www.kriminalvarden.se/behandling-och-vard/behandlingsprogram/>

⁵⁵ Toleransprojektet är en organisation som startades i Kungälv utanför Göteborg efter att John Hron mördats av fyra nazister år 1995. Segerstedtinstitutet (Göteborgs universitet) tillhandahåller utbildning och metodstöd till kommuner, myndigheter och andra organisationer som vill arbeta mot rasistiska och våldsutövande miljöer. Ett 30-tal kommuner arbetar idag med utgångspunkt från Toleransprojektet.

⁵⁶ Dialogbaserad pedagogik utgår från varje barns och ungdoms rätt att få pröva sina tankar utan att känna sig förringad, förlöjligad eller förnedrad. En viktig utgångspunkt från lärarens sida är att med en tolerant inställning bygga goda relationer och förändra intoleranta åsikter.

arbete för all personal på den aktuella skolan. Fördelen med Toleransprojektet är att den både vänder sig till enskilda individer och till yrkesverksamma, samt att regelbundet metodstöd till personalen utgår från Segerstedtinstitutet. Andra typer av strukturerade handlingsprogram som används i skolan med inriktning mot rasism och diskriminering är t.ex. ABC till dialog samt ABC om HBTQ frågor inom SFI-undervisningen. Andra exempel på arbete mot rasism och diskriminering är det internationella nätverket ECCAR⁵⁷, där bland annat svenska kommuner upprättat ett tiopunktsprogram för utveckling av kompetensområden gällande utbildning, bostäder, sysselsättning, kultur och fritid.

Kunskapsgenomgången som denna rapport bygger på antyder att det råder brist på inarbetade, riktade stödinsatser och program för enskilda, som befinner sig i eller riskeras att dras in i antidemokratiska miljöer. Det förefaller som om skolans demokratifrämjande programverksamhet mot rasism och främlingsfientlighet innehåller ett mer strukturerat arbetssätt, vilket gör programmen lättillgängliga och användarvänliga för skolpersonalen. Det faktum att skolans programverksamhet ingår i reguljär undervisning bidrar också till att den förefaller vara mer testad och inarbetad än kommunernas övriga frivilliga stöd- och programinsatser som riktas till enskilda, ofta vuxna individer.

4. Effektiv samverkan

Kraven och utformningen på människovårdande välfärdsorganisationer påverkas i hög grad av en global omvärld. Samhällsförändringar inverkar på människor livsvillkor, vilket leder till att det stiftas nya lagar och direktiv för att möta de nya behoven. Detta sker både på internationell och nationell nivå och är en stark påverkansfaktor på de institutionella ramar som omger svenska välfärdsorganisationer. Verksamheter inom det svenska välfärdssystemet kritiserar allt oftare för bristande helhetssyn (Axelsson m.fl., 2013). För att klara uppdraget och bidra med en förbättrad effektivitet och kvalitet framstår samverkan mellan myndigheter som en nödvändighet. Enligt Axelsson m.fl., (2013, s. 18) handlar samverkan om att verka tillsammans och att uträtta och åstadkomma något gemensamt. Samverkan kan beskrivas som ett sätt att uppnå något genom förenade ansträngningar eller krafter och att man hjälps åt och strävar mot samma mål. Ett effektivt samverkansarbete handlar om att dra nytta av varandras kompetens och erfarenheter, och att på lokal nivå kunna utgå från identifierade behov (Skr. 2016/17:126).

⁵⁷ European Coalition of Cities Against Racism (ECCAR) utgörs av ett nätverk av städer som vill förbättra sitt arbete mot rasism och diskriminering.

Vikten av att myndigheter inom det sociala välfärdsområdet samverkar, föreskrivs via en omfattande lagstiftning. Socialtjänstlagen föreskriver att socialnämnden är skyldig att samverka med andra aktörer när barn eller ungdomar befaras fara illa, eller riskerar fara illa⁵⁸. Socialtjänsten, hälso- och sjukvården, polisen samt skolan omfattas av samverkan som regleras via lagstiftning⁵⁹. När det gäller samverkan i frågor som gäller unga människor som befinner sig i riskzonen för att dras in i våldsbejakande extremism kan det handla om landstingets barn- och mödrahälsovård, ungdomsmottagningar, fritidsgårdar, föreningar, trossamfund, polis samt familjemedlemmar och vänner (Socialstyrelsen, 2016a). Andra samverkansaktörer kan vara Migrationsverket, Skatteverket, Kriminalvården, Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen, Barnhusen samt kvinno- och brottsofferjourer (Socialstyrelsen, 2016b). När en individ har behov av samordnade insatser från kommun och landsting skall de verksamheterna tillsammans bistå den enskilde med upprättande av en individuell plan⁶⁰. Om samtycke erhålles bör även närstående ges tillfälle att medverka⁶¹.

Att få till stånd välfungerande samverkan kräver engagemang och vilja från dem som ska samverka. I de fall det är möjligt, kan det vara värdefullt att överskrida professionsgränser (Axelsson m.fl., 2013). Att utveckla en effektiv samverkan kan vara en ansträngande process med många hinder. Sådana hinder som omnämns är; oklar målformulering, olika professioner och kunskapsmål, regel- samt organisatoriska skillnader, olika ekonomiska intressen, hög personalomsättning och tung arbetsbelastning samt oklara ansvarsområden (Danermark & Kullberg 1999). Faktorer som främjar samverkan är respekt och kunskap om varandras verksamheter, klara målsättningar och funktionsgränser, rutiner förankrade hos ledningen samt att arbetet bygger på gemensamma arbetsmetoder (Skr. 2016/17:126). För socialtjänstens del är det viktigt att fastställa en tydlig ram kring funktionsgränser. Detta eftersom socialnämnden är skyldig att fastställa var i verksamheten den interna och den externa samverkan ska ligga⁶².

⁵⁸ Enligt 5 kap. 1 a § SoL skall Socialnämnden aktivt verka för att samverkan kommer till stånd. Dock föreligger begränsningar att lämna ut uppgifter till andra myndigheter enligt 15 kap. SoL samt via offentlighets- och sekretesslagen (2009:400).

⁵⁹ När det gäller myndigheters ansvar att samverka kring barn och ungdomar som befaras fara illa regleras detta via bestämmelser i socialtjänstlagen; SoL (2001:453), polislagen; PL (1984:387), hälso- och sjukvårdslagen; HSL (1982:763) samt i skollagen; SkoL (2010:800).

⁶⁰ 2 kap. 7 § SoL samt 3 kap. 8 § SOSFS 2014:4

⁶¹ 2 kap. 7 § andra st. SoL

⁶² Se 3 kap. 11 § SOSFS 2014:4.

Erfarenheter från internationellt arbete med våldsbejakande extremism visar att ett sammanhållet ansvar på lokal nivå är en framgångsfaktor (Nationella samordnaren, 2015). Med utgångspunkt från detta beslutade Nationella samordnaren i november 2015 att inrätta kommunala kunskapshus⁶³. De fyra kunskapshusen skall underlätta för en regional och lokal samverkan samt bidra med kunskaper för att motverka våldsbejakande miljöer. I kunskapshusens uppdrag ingår att vara ett kontaktcentrum för kommuner, polis och hälso- och sjukvården. I kunskapshusens uppdrag ingår också att samverka med civilsamhället genom exempelvis trossamfund och ideella föreningar samt att bidra med rådgivning och stöd till anhöriga, eller de personer som vill få hjälp med att hoppa av. Kunskapshusen skall inte bara fokusera på ett våldspreventivt arbete utan också arbeta med olika typer av demokratifrämjande insatser (Nationella samordnaren, 2015).

4. Utbildning i riskbedömning

En riskbedömnings yttersta syfte är inte att förutse en risk – utan att förebygga och hantera en våldsrisk (Webster m.fl., 1997). Bedömningar av en individs risk för framtida våldshandlingar kräver ett mer omfattande underlag än enbart den yrkesprofessionellas magkänsla. Vid komplext beslutsfattande använder många yrkesgrupper sig av strukturerade bedömningsinstrument vid bedömningen av våldsrisk⁶⁴. Det mest adekvata underlaget vid bedömning av risk för våld är om flera kunskapskällor sammanvägs. Dels bedömningen utifrån den yrkesverksammas erfarenheter och kunskaper om en klient, dels en riskbedömning utifrån vetenskapligt identifierade riskfaktorer (Belfrage & Douglas, 2002). Resultatet från en riskbedömning är avsett att användas för att få ett bra underlag vid upprättande av en behandlingsplan eller när det är aktuellt att bevilja en behandlingsinsats (Olsson m.fl., 2013; Wright & Webster, 2011). Innebär i detta sammanhang både sannolikheten för och allvarlighetsgraden i ett önskat utfall.

Riskbedömningsforskningen definierar ofta en våldsrisk som sannolikheten för och allvarlighetsgraden i ett önskat utfall (jfr Sturup m.fl. (2014). Riskbedömningsforskningen är

⁶³ De fyra så kallade kunskapshusen är förlagda till Stockholm, Göteborg, Örebro och Borlänge. Kunskapshusen har ett samordningsansvar och skall bidra till att kommuner och regioner kan optimera sina resurser för att stärka det förebyggande arbetet mot våldsbejakande miljöer (Nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism, 2015).

⁶⁴ Både i Sverige och internationellt används olika typer av riskbedömningsinstrument för att screena risken för våld hos en enskild. De yrkesgrupper som använder riskbedömningsinstrument i sitt vardagliga arbete är psykiatrin, socialtjänsten samt våra rättsvårdande myndigheter.

överens om att det inte helt går att förutsäga en risk (SBU, 2005). Dock har forskning visat att användande av ett riskbedömningsinstrument, kan förutsäga en risk bättre än slumpen (Sturup m.fl., 2014). Ranstorp m.fl. (2015) menar att samhället aldrig till fullo kan förebygga och förhindra enskilda individers inträde i våldsbejakande miljöer. Ett förebyggande arbete kan dock göra det möjligt att minska antalet individers benägenhet att begå kriminella handlingar (Ranstorp m.fl., 2015).

Det finns ett begränsat vetenskapligt underlag när det gäller riskbedömningsinstrument som screenar för radikalisering och våld kopplat till politisk extremism (Kriminalvården, 2015). Forskningen befinner sig i sin linda men ett instrument som håller på att introduceras i Sverige är det amerikanska riskbedömningsinstrumentet TRAP-18. Det används för att screena huruvida en individ befaras begå en terrorhandling och innehåller 18 riskfaktorer⁶⁵. Instrumentet är inte validerat i svenska sammanhang, men provas just nu av säkerhetsföretag och polis. Även Kriminalvården är i färd med att prova två instrument, dels *Violent Extremist Risk Assessment* (VERA) som har tagits fram för målgruppen ideologiskt motiverade extremister, dels *Extremism Risk Guidance 22+* (ERG 22+), som anses lovande. Kunskapsunderlaget som ovanstående instrument bygger på är baserat på information från 50 fall av utövare av extremistiskt våld, samt fallstudier från en omfattande litteratursökning. Samtliga nämnda instrument håller på att introduceras i flera europeiska länder.

6. Att involvera anhöriga och arbeta med anhängstöd

Hela familjenätverket påverkas om det finns en person i familjen som är i behov av hjälp (Socialstyrelsen, 2014). Därför är familj och övrigt nätverk viktiga samarbetspartner när det gäller barn och vuxna med ett riskbeteende och intresse för våldsbejakande extremism. Anhöriga kan bidra med värdefull information som underlättar arbetet med personen som oron gäller. Familjens stöd har visat sig betydelsefullt för personer som genomgått ”avradikalisering” (Socialstyrelsen, 2016a).

Anhöriga till barn och vuxna som intresserar sig för, eller ägnar sig åt våldsbejakande extremism, har ofta ett eget hjälpbehov. Det kan handla om någon form av socialt stöd, t.ex. via enskilda samtal eller i form av anhöriggrupper där det finns möjligheter att möta människor med liknande erfarenheter. Stödet till anhöriga kan också handla om att de behöver information eller utbildning. Att få en kontaktperson utsedd via socialtjänsten kan också bidra

⁶⁵ Instrumentet har översatts och introduceras i Sverige under ledning av professor Henrik Belfrage

till att minska belastningen på den anhöriga. Socialtjänsten har sedan år 2009 ett lagstyrt ansvar att stödja anhöriga⁶⁶. Det är dock inte explicit inskrivet i det nya lagrummet att det ingår i kommunens uppgift att stödja anhöriga vars närstående ägnar sig åt våldsbejakande extremism. Socialstyrelsen (2014) uppmärksammar i sin utvärdering att lagens bestämmelser inte tillämpats såsom lagstiftaren föreskrivit och inom landstingen och kommunerna är det fortfarande inte inarbetat att involvera och samverka med familjenätverket. Många kommuner har fortfarande mest erfarenheter av att utge stöd till anhöriga inom äldreomsorgen. I Socialstyrelsens rapport från år 2014 framgår att kommunerna har svårt att nå ut till kommunmedborgarna om den hjälp som finns att få. Därför är det angeläget att kommunerna arbetar för att nå ut till allmänheten och informerar om möjliga hjälp- och stödinsatser för den anhörige. Det behövs också utvecklas samarbetsformer mellan kommun och landsting för att stärka stödet till anhöriga (Socialstyrelsen, 2014).

Del IV – Sammanfattande reflektioner

Målsättningen med denna rapport har varit att bidra med en översyn av det erfarenhetsbaserade och praktiktäna arbetet med sociala risker, rasism och extremism. Dessa sociala fenomen kan var och en för sig, betraktas som ett eget kunskapsområde. Det har därför varit en utmanande uppgift att belysa dessa stora och komplexa kunskapsområden på ett kortfattat sätt i en begränsad rapport som denna. Det har också varit en utmaning att navigera mellan olika ideologiska idétraditioner och samtidigt rikta fokus på hur det praktiktäna och individinriktade arbetet kan organiseras, planeras och utföras.

Rapporten inleds med en grundläggande begreppsgenomgång, där ambitionen har varit att presentera en snårig och ofta motstridig begreppsbildning på ett överskådligt sätt. En tanke med begreppsgenomgången har varit att bidra med en grundläggande introduktion på området, samt att ge yrkesverksamma möjligheter till ett fortsatt reflekterat lärande inom ett mycket komplext och mångfacetterat arbetsområde. En förhoppning är att rapportens referenslista ska ge möjligheter till en fördjupning i den vetenskapliga litteraturen. I rapporten ingår en inventering och en beskrivning av ett urval aktuella arbetsformer, vägledningar och handböcker som används i arbetet med att förhindra och förebygga rasism och extremism. De

⁶⁶ Den 1 juli 2009 sker en ändring i 5 kap. 10 § socialtjänstlagen (2001:453). Den nya bestämmelsen påvisar att socialnämnden; ”ska erbjuda stöd för att underlätta för de personer som vårdar en närstående som är långvarigt sjuk eller äldre eller som stödjer en närstående som har funktionshinder” (Socialstyrelsen, 2014).

båda begreppen arbetsformer och stödmaterial har en synonym betydelse i rapporten och beskriver hur ett arbete kring rasism och extremism kan vara värdegrundsbaserat, upplagt, organiserat. En iakttagelse som gjorts vid inventeringen av arbetsformer är att det såväl internationellt som nationellt inkluderar ett stort antal aktörer som är engagerade i utvecklingsarbetet och att det hittills producerats ett relativt omfattande stödmaterial inom området. Det stödmaterial som ingår i inventeringen i denna rapport är framställt vid universitet, myndigheter och idéburna organisationer och är värdefulla bidrag i ett fortsatt utvecklingsarbete. En del av detta stödmaterial har inte empirisk anknytning, utan istället bygger på teoretiska ramverk eller litteraturgenomgångar. Detta är också en reflektion som Carlsson (2016) gör i sin kunskapsöversikt om våldsbejakande extremism. En slutsats - som är i linje med vad Carlsson (2016) hävdar - är att framtida forskning inom området bör vara mer empiriskt inriktad.

En betraktelse som har gjorts vid inventeringen är att införandet av ett nytt arbetssätt i en verksamhet ofta är förenat med svårigheter och att dessa har att göra med bristen på en genomtänkt implementering (jfr Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, 2017). En kombination av avsaknad eller brist på implementeringsplaner där ett kollektivt ansvarstagande ingår, och en kommunal verksamhet som präglas av hög personalomsättning och hög arbetsbelastning, kan vara en möjlig orsak till att forskning och framtaget stödmaterial får svårt att omsättas i praktiken. I en rapport från SKL framhåller Norén och Printz (2016) att en viktig framtidsfråga för kommuner och landsting är att tillse att kompetens och framgångsrika arbetssätt blir permanenta. Arbetet ska bygga på långsiktighet och inte på kortlivade projekt som ofta bygger på enskilda individers engagemang. Att bygga upp en varaktig programverksamhet mot rasism och extremism är en utmaning för många små kommuner. Förutsättningarna för att tillhandahålla en varaktig programverksamhet mot rasism och extremism varierar stort mellan kommuner i storstadsområden och de i glesbygdsområden (jfr Bogestam & Patel, 2016). Dels handlar det om ekonomiska resurser men också om tillgång till kvalificerat och professionellt stöd i arbetet.

En annan orsak till att första linjen får svårt att omsätta det stödmaterial som finns att tillgå i praktiskt arbete, är att arbetet med rasism och extremism ingår i ett normativt spänningsfält, där första linjens yrkesverksamma måste finna en balans mellan rättslig praxis och politiska beslut, och å andra sidan finna en framkomlig väg i en begreppsbildning som är oklar och varierar, beroende på vilken akademisk disciplin som skärskådar begreppen.

Begreppsbildningen som omger området rasism och extremism är omtvistad och det förekommer inga entydiga definitioner.

Det råder ingen konsensus kring begreppsbildningen inom den samhällsvetenskapliga forskningen, och det förekommer en otillräcklig dialog mellan olika ämnesdiscipliner. Svenska historieforskare och forskare med samhällsvetenskaplig anknytning bedriver forskning i samma sakfrågor fast i parallella spår, och förefaller inte ta lärdom och inspireras av varandra (jfr Ericsson, 2016; Lundberg, 2017). Bristen på en entydig begreppsbildning inom arbetsområdet rasism och extremism leder till att yrkespraktiken, t.ex. polis och socialtjänst arbetar utifrån olikartade definitioner. Detta kan i förlängningen leda till att en effektiv samverkan mellan olika aktörer inte kommer till stånd.

I den inventering som ingår i denna rapport finns indikationer på att arbetsformer för att motverka rasism och främlingsfientlighet börjar få fotfäste i grund- och gymnasieskolan. En slutsats är att sådana färdigställda värdegrundsprogram är lättillgängliga och innehåller en tydlig beskrivning av innehåll och arbetssätt. Skolelever som målgrupp är lättare att nå eftersom undervisning kring rasism och främlingsfientlighet ingår i den reguljära undervisning och omfattas av skolplikten. Vid inventeringen av arbetsformer mot rasism framgår att civilsamhället på många håll i Sverige är aktivt och engagerat. Det handlar t.ex. om att i föreningssammanhang anordna fredliga aktioner där attityd- och värdegrundsfrågor diskuteras. Den breda allmänheten är ofta en målgrupp, men många föreningar mot rasism och främlingsfientlighet verkar ofta opinionsbildande i t.ex. skolor och på arbetsplatser.

När arbetet riktas emot människor som befars söka sig till extremistiska miljöer och som behöver motiveras att välja andra vägar i livet, blir det svårare att finna lämpliga tillvägagångssätt. Arbetet blir ytterligare komplicerat när det handlar om att motivera enskilda individer att lämna våldsbejakande miljöer. Detta eftersom det i princip saknas empiriska studier kring individer som lämnar extremistiska grupperingar (Carlsson, 2016). Det finns sålunda mindre tillgång till programverksamhet med motiverande ansatser som riktas till enskilda individer. Inventeringen visar också att det råder brist på stödverksamhet som riktar sig till anhöriga.

Arbetet med uppsökande frivillig verksamhet kräver genomtänkt strategier. Förutsättningarna för ett sådant arbete är att de yrkesverksamma har nödvändiga kunskaper för att kunna hantera och förstå problematiken med våldsbejakande extremism. Det handlar även om att knyta goda och förtroendefulla relationer, och att kunna påvisa alternativ genom en vettig och väl

utbyggd stödverksamhet. De ideella, icke-myndighetsdrivna verksamheterna som är inriktade mot avhopparverksamhet har fördelar när det gäller motivationsarbete, eftersom de kan bidra med medlevarskap och att människor med självförfarenhet kan bistå med stöd. Dock förefaller det som om flera av dessa ideella verksamheter har problem med finansiering, systematisk styrning samt uppföljning (Bogestam & Patel, 2016), därför blir den idéburna verksamheten kortsiktig och behäftad med diskontinuitet.

Rekommendationer i det fortsatta arbetet

- Arbetet med sociala risker som är förbundna med rasism och våldsbejakande extremism ställer stora kunskapskrav på första linjens yrkesverksamma. Ur kompetensutvecklingssynpunkt bör högskoleutbildningar som leder till yrken där man arbetar med hjälp- och stöd till enskilda, innehålla undervisning om området. För yrkesverksamma som ansvarar för frågorna på lokal nivå föreslås en utbildningsserie i sex steg.
- Arbetet med sociala risker som är förbundna med rasism och våldsbejakande extremism ställer krav på verksamheternas kunskaper om implementering och förmåga att omsätta dessa kunskaper i praktiska och vägledande implementeringsplaner. Detta är viktigt för att skapa hållbarhet vid införandet av nya arbetssätt och bidra till ett kollektivt ansvarstagande i frågorna.
- Arbetet mot rasism och våldsbejakande extremism är förknippat med moraliska och etiska dilemman. Det är viktigt att det individorienterade arbetet bygger på yrkesetiska riktlinjer som fokuserar på mänskliga rättigheter där t.ex. maktpositioner, kön, klass och etnicitet ingår. Detta för att undvika att människor utsätts för maktöversgrepp och särskiljande behandling. Lika viktigt är det att arbetet utförs på ett rättssäkert sätt och att det professionella arbetet utgår från en evidensbaserad praktik.
- Det lokala operativa och strategiska arbetet mot rasism och våldsbejakande extremism bör även fortsättningsvis stödjas nationellt och regionalt. Det behövs en stark nationell politisk styrning där krav, roller, ansvar och befogenheter förtydligas. Ett tydligt regelsystem underlättar på den lokala nivån och bidrar till att arbetsområdet blir prioriterat och legitimerat.

- Oavsett vilken yrkesdisciplin eller forskartradition man tillhör kan en enighet kring begreppet ”sociala risker” utgöra en framgångsfaktor som leder till en mer gemensam och sammanhållen syn på frågorna. Bristen på en entydig begreppsbildning inom området leder till svårigheter för yrkespraktiken att hantera och arbeta med frågorna. Begreppsbildningen är många gånger motstridig och från forskarhåll kan en polarisering i frågorna skönjas.

Del V - Bilaga: En inventering av nationellt och regionalt metodstöd

I denna bilagapresenteras en översikt över utarbetade handlingsplaner från de myndigheter och frivilliga organisationer som är knutna till uppdraget. Handlingsplanerna ger exempel på strategier och inriktningar som har fokus på ett förebyggande arbete inom de tre områdena *sociala risker, rasism och extremism*. I avsnittet presenteras de olika verksamheternas arbeten inom de tre områdena, vilket inbegriper allt från vägledningar, arbetsformer och modeller till strategier och metodhandböcker⁶⁷. Som tidigare har nämnts är ett stort antal aktörer, såväl internationellt som nationellt, engagerade i utvecklingsarbetet och att det hittills producerats ett relativt omfattande stödmaterial inom området. Sålunda bör läsaren vara uppmärksam på att denna inventering endast redovisar ett urval av ett mycket omfattande material.

Utvecklingen går snabbt och förhoppningsvis är några av arbetsformerna som presenteras, här för att stanna. Då finns det möjligheter att följa arbetet över tid samt att göra uppföljningar och effektutvärderingar på arbetet. Det är oerhört viktigt att vi får tillgång till vetenskaplig kunskap om interventioners effekter, för det är en förutsättning för att bedriva en evidensbaserad praktik (Socialstyrelsen, 2011).

⁶⁷ Det saknas idag vetenskapligt prövande och utvärderade metoder för att få barn och unga vuxna att lämna våldsbejakande extremism. Därför är det svårt att uttala sig om effekten av de metoder som ingår i denna redogörelse (Socialstyrelsen, 2016, *Våldsbejakande extremism – stöd för socialtjänstens arbete med barn och unga vuxna*).

Sveriges kommuner och landsting (SKL)

Göteborgs Stad - Samordning och socialtjänst mot våldsbejakande extremism i Göteborg (2017)

Den aktuella lägesbilden i Göteborg visar att staden har haft flest krigsresenärer från Sverige till konfliktområden i Syrien och Irak. Förutom religiös extremism förekommer även aktiva högerextrema rörelser i staden och regionen. Problemet med att allt fler från Göteborg anslöt sig till IS ledde till att två samordnartjänster tillsattes under 2015. Samordnarna ger kommunövergripande stöd och utbildning och bistår med expertkunskap inom området våldsbejakande extremism. Många av de som rest för att ansluta sig till IS är skrivna i Angereds stadsdelsnämnd. Där bedrivs ett aktivt arbete för att förebygga och samordna arbetet mot våldsbejakande extremism. Socialtjänsten arbetar förebyggande med utåtriktade aktiviteter, och med att ge direkt stöd till barn, unga och deras föräldrar. Både på stadsövergripande nivå och i Angered läggs stor vikt vid samverkan med civila samhället, religiösa samfund och polismyndigheten.

Samordningsteamet i Malmö Stad (2017)

Samordningsteamet samlar 20 tjänstepersoner som möter unga. Deltagarna kommer från stadens samtliga verksamhetsgrenar samt från polis, psykiatri och kriminalvård. Tillsammans verkar de för att höja medvetenheten om förekomsten av våldsbejakande extremism i Malmö. Teamet ökar kunskapen hos relevanta yrkesgrupper, breddar kontaktytorna mellan stadens förvaltningar och skapar trygghet i organisationen.

Socialtjänstens stödtelefon i Malmö stad (2017)

Genom att upprätta en stödtelefon för frågor som rör våldsbejakande extremism har Malmö stad skapat en väg in till socialtjänsten för Malmös medborgare och kommunens tjänstemän. Stödet ges kommunövergripande via Plattform Malmö och samtalen genomförs enligt ett särskilt upplägg. För att verksamheten ska fungera väl krävs en god och nära samverkan både med interna och externa aktörer.

Lokala insatser mot våldsbejakande politisk extremism – en exempelskrift (2010)

Alla kommuner är unika men har samtidigt mycket gemensamt. Den här exempelskriften syftar till att ge stöd till kommuner, regioner, föreningar eller andra aktörer som vill stärka sitt arbete mot våldsbejakande politisk extremism. De insatser som beskrivs ska kunna fungera som underlag för samtal och erfarenhetsutbyten och ge konkreta tips på hur lokalt arbete mot politisk extremism kan se ut.

En regional samordnare för hela Värmland (2017)

I Värmland ger en regional samordnare länets 16 kommuner handfast stöd för att förebygga våldsbejakande extremism. Utbildningspaket till första linjens tjänstepersoner, stöd i upprättandet av lokala handlingsplaner samt skapandet av en referensgrupp med förståelse för den lokala problembilden är några av de åtgärder som vidtagits för att motverka radikaliserings bland unga. Bakom initiativet står en civilsamhällesaktör med mångårig erfarenhet av brottsförebyggande arbete.

Kristiansand - ett fyrtorn mot våldsbejakande extremism (2017)

Kristiansands kommun har arbetat med att förebygga radikaliserings till våldsbejakande extremistiska miljöer i nästan 30 år. Genom kunskapsspridning, tidiga insatser och samverkan har kommunen blivit en förebild i det förebyggande arbetet. Beprövade insatser mot högerextrema miljöer appliceras nu på religiösa extremistmiljöer och ett bredare brottsförebyggande arbete, där extremism är ett problem som alla andra ledsagar insatserna.

VINK – ett mentorprogram för två generationer (2017)

Mångårig erfarenhet av förebyggande insatser mot våldsbejakande extremism har lärt Köpenhamns kommun att jobba brett. De familjer där medlemmar radikaliserats har ofta många olika problem. Kommunens mentorprogram VINK riktar sig därför inte bara till de ungdomar som radikaliserats, projektet stöttar också deras föräldrar.

Socialstyrelsen

Våldsbejakande extremism – stöd för socialtjänstens arbete med barn och unga (2016)

Materialet behandlar vägar in i och ut ur våldsbejakande extremism, upptäckt, utredning, insatser, stöd till anhöriga, samverkan och relevant lagstiftning. Syftet är att vara ett stöd för socialtjänsten i ärenden där barn och unga vuxna är eller riskerar att bli involverade i våldsbejakande extremism.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF)

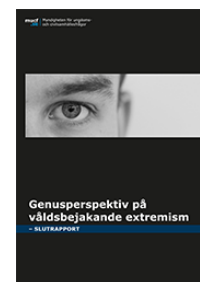
Främmande är skrämmande – ungas röster om våldsbejakande extremism (2016)

Vad har unga för tankar om och erfarenheter av våldsbejakande extremism? Hur påverkar det dem i vardagen och upplever de ett hot mot demokratin? Genom att lyssna till unga kan organisationer och offentliga verksamheter utforma bättre förebyggande insatser riktade till unga. Samtalen genomfördes i Stockholm, Göteborg och Kalmar med sex fokusgrupper. Totalt medverkade 48 ungdomar mellan 15 och 25 år.

Genusperspektiv på våldsbejakande extremism. Slutrapport (2016)

Våldsbejakande extremism är ett allvarligt hot mot demokratin och en av de mest angelägna frågorna i världen just nu. Kunskap om maskulinitets- och femininitetsnormer inom våldsbejakande extremistiska miljöer ger större förståelse för rörelsernas utveckling, för den inre dynamiken och för tjejers och killars vägar in i miljöerna. Detta ger i sin tur viktig kunskap som kan användas i förebyggande arbete. Vid sidan av ett genusperspektiv bidrar rapporten även med ungas röster om våldsbejakande extremism. Vad har unga för tankar om och erfarenheter av våldsbejakande extremism? Hur påverkar det dem i vardagen och upplever de ett hot mot demokratin? Genom att lyssna till unga kan organisationer och offentliga verksamheter utforma bättre förebyggande insatser riktade till unga.

Ung och extrem – om våldsbejakande högerextremism (2016)

Skriften beskriver hur våldsbejakande högerextremism ser ut i det samtida Sverige. Författaren gör en historisk tillbakablick, belyser internationella kopplingar, symboler och idéer. Inom nationalistiska ideologier har det länge funnits idealbilder om hur män och kvinnor ska vara. Kärnfamiljens betydelse betonas och att uppfostra nationens barn har betraktats som viktigt för att nationen ska överleva. Översikten beskriver också hur högerextrema krafter utnyttjat internet och analyserar, ur ett genusperspektiv, varför unga, och då speciellt unga män, attraheras av högerextremism.

Ung och extrem - om våldsbejakande islamistisk extremism (2016)

Skriften innehåller fakta om Islamiska statens (IS) budskap, olika grupperingar och internationella kopplingar. Den tar också upp vilka strängar IS propaganda spelar på för att attrahera unga människor. Skriften är skriven ur ett genusperspektiv och belyser synen på kvinnors och mäns funktion och uppgifter inom rörelsen. Rapporten tar upp sociala medier som ett verktyg för att förmedla ideologiska budskap och rekrytera anhängare. Kvinnor kan bland annat lockas med tillgång till gemenskap, spänning och systerskap. Kriget kan också beskrivas som ett äventyr där du som man får status genom att posera med vapen på bilder som sedan läggs upp i sociala medier.

Ung och extrem – om våldsbejakande vänsterextremism (2016)

Författaren skriver om den vänsterautonoma rörelsen i stort. Alltså inte bara om våldsbejakande vänsterextremism. Lär dig mer om historien och vilka nätverk som finns i Sverige i dag. Skriften tar upp budskap inom ideologin och hur konflikter mellan våldsbejakande och icke våldsbejakande grupperingar lett till att den vänsterautonoma miljön blivit mindre våldsinriktad. Författaren lyfter former för politiskt deltagande som är uppmuntrande, och där unga kan se att deras handlingar får resultat, som en förebyggande åtgärd.

Inget att vänta på. Handbok för våldsförebyggande arbete med barn och unga (2014)

Handbokens syfte är att skapa förståelse för och möjliggöra utveckling av en kunskapsbaserad våldsförebyggande praktik med genusperspektiv för barn och unga i Sverige. Ambitionen har varit att samla viktig kunskap om våld, genus och prevention på ett och samma ställe. Handboken är framtagen av MÄN, Unizon och Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

För och med unga. Handbok om att integrera ett ungdomsperspektiv i verksamheten (2016)

I denna handbok presenteras olika steg som underlättar när ett hållbart ungdomsperspektiv skall integreras i kommunernas, landstingen och regionernas verksamheter. Handbokens huvudfokus är att säkerställa att alla unga får möjligheter till goda levnadsvillkor, makt att forma sina liv samt att kunna vara delaktiga och ha inflytande i samhällsutvecklingen.

Värna demokratin mot våldsbejakande extremism (2016)

Utvärdering av projekt som beviljats bidrag år 2015 av Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Utvärdering och erfarenheter från projekt som värnar demokratin mot våldsbejakande extremism.

Forum för levande historia

Rasist? Inte jag - Om rasismer – en begreppsinventering (2016)

Anders Hellström, docent statsvetenskap, Malmö högskola.

Begreppet "rasism" kan vara förvirrande då det ofta används på olika sätt av olika människor. När vi pratar om rasism finns därför risk för missförstånd för att vi helt enkelt inte pratar om samma sak. I rapporten gör statsvetaren Anders Hellström ett försök att reda ut begreppet genom att inventera och beskriva olika slags rasismer så som de ofta diskuteras i samhällsvetenskaplig forskning.

Historisk forskning om rasism och främlingsfientlighet i Sverige - en analyserande kunskapsöversikt (2016)

Martin Ericsson, fil dr vid historiska institutionen i Lund, har skrivit en analyserande kunskapsöversikt på uppdrag av Forum för levande historia. I översikten sammanställer och analyserar Ericsson svensk historisk forskning på området rasism och främlingsfientlighet i en lättillgänglig rapport.

Toleransens mekanismer – en antologi (2017)

Toleransens mekanismer samlar studier om tolerans där forskare från olika ämnesområden har undersökt vad detta mångtydiga begrepp betyder, såväl i teorin som i praktiken med fokus på ungdomar och unga vuxna. I antologin resonerar forskare kring frågeställningar som fokuserar på; Vad innebär det att vara tolerant? Hur påverkas unga av vänner och föräldrar? Hur kan föreningar och skolan arbeta för att främja tolerans? Hur ser det ut i olika länder? Och varför ska vi egentligen bry oss?

Den mångtydiga intoleransen (2010)

Denna rapport bygger på resultat från en undersökning gjord av SCB där 4674 gymnasieelever i årskurserna 1 och 3 redogör för deras attityder till romer, muslimer, judar, utomeuropeiska flyktingar och homosexuella. Rapportens syfte var att kartlägga negativa, positiva och ambivalenta värderingars styrka och utbredning, samt att göra en sammanställning av huruvida det förekommer oroande tendenser i ungdomars attityder.

Skolverket

Förskolans och skolans värdegrund – förhållningssätt, verktyg och metoder (2013)

Boken beskriver förskolans och skolans demokratiska uppdrag från ett rättighetsperspektiv och ett förhållningssätt i organisation och undervisning. Konkreta exempel ges på olika former av samtal och metoder för att levandegöra värdegrunden och utveckla barnens och elevernas demokratiska kompetens. Boken reviderades år 2013, och är i vissa stycken inaktuell. Se ändringar i diskrimineringslagen från 1 januari 2017.

Främja förebygga, upptäck och åtgärda. Hur skolan kan arbeta med trakasserier och kränkningar (2014)

Arbetet mot diskriminering, trakasserier och kränkande behandling är komplext. Rektorer, lärare och andra som arbetar i skolan behöver kunskaper om hur problemen uppstår och hur de kan motverkas. I detta stödmaterial refereras forskning om kränkningar och trakasserier och om hur skolor som lyckats bra har arbetat. I stödmaterialet berättas om ett antal vanliga situationer i skolan och hur personalen med olika framgång arbetat och nått insikter som utvecklat deras arbetssätt. Dessa fallbeskrivningar är tänkta som inspiration till samtal om arbetet på den egna skolan. Boken är i vissa stycken inaktuell. Se ändringar i diskrimineringslagen från 1 januari 2017.

Undervisa om kontroversiella frågor (2015)

Europarådet har tagit fram ett material som stöd för lärare i att utveckla undervisning om kontroversiella frågor. Skolverket har översatt materialet till svenska. Syftet med materialet är att ge lärare stöd i hur de kan göra klassrummet till en trygg plats där eleverna fritt och utan oro kan diskutera frågor som rör dem. Materialet ger även läraren stöd i att utveckla olika strategier för undervisningen som skapar en öppen och respektfull dialog.

Attityder i skolan 2015 (2015)

Skolverkets attitydundersökning är den åttonde i ordningen och spannar över ett brett spektrum av frågor, inom grund- och gymnasieskolan. Det handlar bland annat om trivsel och trygghet, relationen mellan elever och lärare, lärarnas kompetens, stress och krav i skolan samt kränkningar. Attitydundersökningen kompletterar den nationella uppföljningen och utvärderingen av svensk grund- och gymnasieskola genom att ge olika grupper syn på och upplevelse av skolan.

Myndigheten för samhällsskydd- och beredskap (MSB)

Kriskommunikation och förtroende – kunskapsöversikt (2016)

Inför forskningsutlysningen "Kriskommunikation och förtroende" som genomfördes 2016 beställdes en kunskapsöversikt som beskriver relevant forskning inom området kriskommunikation avseende orsakerna till att förtroendet minskar (eller ökar) för ansvariga krishanterare inom myndigheter, företag och organisationer och/eller för mediernas rapportering i samband med samhällskriser.

Nämnden för statligt stöd för trossamfund (SST)

Islamofobiska fördomar och hatbrott: en kunskapsöversikt (2012)

Med denna kunskapsöversikt studeras muslimers möjligheter att i Sverige och övriga Västeuropa kunna utöva sin religion utan att bli utsatta för negativ behandling och hatbrott. Översikten är ett försök att sammanfatta och kritiskt värdera svensk och europeisk forskning men är också ett försök att besvara frågor om hur samhällsvetenskaplig forskning kan användas för att stärka religionsfriheten och motverka antireligiösa fördomar och hatbrott.

Att arbeta med trossamfund i vardag och kris (2014)

Handledning för kommuner, landsting och länsstyrelser om att samarbeta med trossamfundsråd. Handboken riktar sig mot kommuner och landsting i deras arbete med mångreligiösa och mångkulturella råd. Skriften är framtagen av Nämnden för statligt stöd till trossamfund (SST) på uppdrag av Sveriges regering.

Religion, religionsfrihet och trossamfund i Sverige (2016)

Denna skrift har samlat allmän information kring de vanligaste religionerna som utövas i Sverige idag. Skriften redogör för vad som gäller enligt svensk lag, i fråga om religionsfrihet.

Segerstedtinstitutet

RAPPORT: 1 Socialt arbete, pedagogik och arbetet mot så kallad våldsbejakande extremism – En översyn (2016)

Denna rapport ger en översiktlig bild av det vetenskapliga fältet gällande våldsbejakande extremism, hur diskussioner och debatter ser ut samt hur de kan relateras till första linjens arbete. I rapporten presenteras en översyn över dokument, utredningar och rekommendationer som riktar sig mot första linjen i arbetet mot så kallad våldsbejakande extremism eller terrorism.

RAPPORT: 2 Mellan det angelägna och det svårfångade En studie av pågående utvecklingsarbete för att förhindra att unga människor rekryteras till miljöer som utövar våld i islams namn (2016)

I denna rapport presenteras fyra fallstudier av pågående utvecklingsverksamhet, som bedrivs inom offentlig sektor och i frivilligsektorn. Utvecklingsprojekten syftade till att förebygga rekrytering av individer till organisationer, rörelser eller miljöer där man utövar våld i islams namn. Rapporten ger en bild av hur personer som har till arbetsuppgift att verkställa dessa förväntningar talar om de utmaningar, svårigheter, syften, målgrupper och metoder de försöker förhålla sig till.

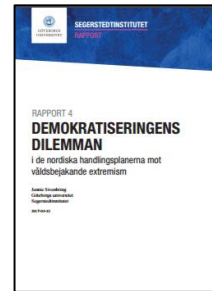
RAPPORT: 3 Intoleranta platser? Rasideologisk aktivitet i svenska kommuner 2008-2015 (2016)

Varför är det ofta samma orter som återkommer när det rapporteras om nazister som demonstrerar eller när vit makt-organisationer delar ut flygblad? Rör det sig enbart om en slump, eller är organiserad rasism något som är vanligare i en viss typ av lokal miljö? Det är frågorna som ligger bakom denna rapport. Rapporten undersöker de 35 svenska kommuner som haft hög grad av rasideologisk aktivitet per invånare under minst fyra av åren under perioden.

RAPPORT: 4 Demokratiseringen dilemman i de nordiska handlingsplanerna mot våldsbejakande extremism (2017)

I denna rapport analyseras de strategier, åtgärder och metoder som förespråkas i Nordiska handlingsplaner i arbetet mot radikaliserings och våldsbejakande extremism inom utbildningsväsendet. Det handlar dels om handlingsplaner på nationell nivå, dels om åtgärder som utarbetats för att användas i främst utbildningssyfte i skolor och i civilsamhällets organisationer och föreningar. I föreliggande rapport analyseras generella drag i det nationella arbetet, såväl som de åtgärder som inriktas mot utbildningsväsendet.

Värna demokratin mot våldsbejakande extremism. Utvärdering av projekt som beviljats bidrag år 2015 av Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2016)

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor har sammanställt erfarenheter från verksamheter som värnar demokratin mot våldsbejakande extremism. Det handlar om projekt som tilldelats bidrag för verksamheter som arbetar med demokrati- och inflytandefrågor, diskriminering och jämställdhet samt rasism och extremism.

Brottsförebyggande rådet (BRÅ)

Våldsamt politisk extremism. Antidemokratiska grupperingar på yttersta höger- och vänsterkanten (2009)

Med utgångspunkt från ett regeringenuppdrag har Brottsförebyggande rådet och Säkerhetspolisen tillsammans sammanställt en rapport om våldsamt extremism i Sverige inom vit makt-miljön och den autonoma miljön. I rapporten presenteras ett kunskapsunderlag om våldsamt extremism som kan ligga till grund för att utforma strategier och konkreta åtgärder för att motverka och förebygga denna typ av brottslighet. Med utgångspunkt från vit-maktmiljöns och den autonoma miljöns hemsidor beskrivs hur en aktivist uppfattar sin tillvaro.

Hatbrott 2015. Statistik över polisanmälningar med identifierade hatbrottsmotiv och självrapporterad utsatthet för hatbrott

Rapporten redogör för statistik över självrapporterad utsatthet för hatbrott avseende år 2014 samt statistik över polisanmälningar med identifierade hatbrottsmotiv avseende år 2015. I rapporten beskrivs självrapporterad utsatthet för hatbrott. Exempelen handlar om hur människor blir utsatta och trakasserade på grund av hudfärg, nationalitet, etnisk bakgrund eller religionstillhörighet. Till exempel hör en beslöjad kvinna som blir spottad på av sin granne, ett asylboende som blir nedklottrat med främlingsfientliga budskap, eller en man som blir trakasserad på internet för sin sexuella läggning.

Frivilliga organisationer inriktade mot rasism, diskriminering och intolerans⁶⁸

Stiftelsen Expos skolsajt: ger kunskap, definitioner och förslag till metoder, bland annat material som kan användas i klassrummet. **Expo Utbildning:** erbjuder föreläsningar på skolor och seminarier och utbildningar för skolpersonal.

Sveriges Antidiskrimineringsbyråer: Sveriges Antidiskrimineringsbyråer är religiöst och partipolitiskt obundna och är ett nätverk av 16 ideella antidiskrimineringsbyråer. Byråerna verkar lokalt och regionalt för mångfald, likabehandling och jämställdhet. Alla byråer samarbetar med varandra och med Diskrimineringsombudsmannen.

Svenska kommittén mot antisemitism (SKMA): Organisationen erbjuder undervisningsmaterial och kompetensutveckling för skolpersonal om antisemitism och andra gruppfördomar liksom om nazism och Förintelsen.

Ungdom mot rasism: Medlemsorganisation för unga som bland annat har gett ut boken Svar På Tal där man får svar på alla de rasistiska påståenden och kommentarer vi hör dagligen i vår vardag. Förutom påståenden behandlar boken även rasistiska och nazistiska symboler, en mindre översikt av antirasismens historia och mer.

Peaceworks: En ideell fredsorganisation för unga. De har tillsammans med stiftelsen Mångkulturellt centrum tagit fram Låt stå - ett antirasistiskt läromedel för högstadie- och gymnasielärare. Fokus ligger på att stärka skolpersonalens förmåga att vidareförmedla kunskap och förhållningssätt kring rasism.

Toleransprojektet: Det bedrivs två olika Toleransprojekt som båda arbetar med frågor som har fokus på tolerans. Det ena är en organisation⁶⁹ som verkar för kulturell och etnisk mångfald i Sverige. Detta toleransprojekt arbetar för att skapa förutsättningar för integrering av invandrare och flyktingar i samhället. Projektet arbetar för en ökad tolerans för olika sexuella läggningar och att skapa bättre förutsättningar för funktionshindrade att kunna ta del av samhället till fullo.

Det andra toleransprojektet bedrivs inom ramen för Segerstedtinstitutet (Göteborgs universitet) och ger utbildning och metodstöd till kommuner, myndigheter och andra organisationer. Ett 30-tal kommuner arbetar med programverksamhet i skolan som utgår från Toleransprojektet. Det är läroplansbaserad undervisning som bedrivs i grundskolan och omfattas av en riktad, förebyggande modell för långsiktig social investering. Inom ramen för Toleransprojektet arbetar man dels med riktade insatser mot en specifik målgrupp, dels med fortbildningar av skolpersonal, samt spridning av projektet och deltagande i olika samarbeten inom kommunerna.

⁶⁸ Sammanställningen av ett urval organisationer som arbetar mot rasism, diskriminering och intolerans är hämtad från skolverkets hemsida, den 26 maj 2017. Se länk: <https://www.skolverket.se/skolutveckling/vardegrund/att-hantera-problem/framlingsfientlighet-och-rasism/underlag-och-stod/organisationers-stod-1.227849>

⁶⁹ Sidan www.toleransprojektet.se skall inte sammanblandas med den skolmodell som praktiseras runt om i Sverige och har ingen koppling till Segerstedtinstitutet vid Göteborgs universitet.

New Connexion: Organisationen New Connexion driver tillsammans med Lärarnas Riksförbund projektet New Connexion Utbildning. De erbjuder kompetensutveckling och verktyg för skolpersonal för ett långsiktigt arbete mot rasism och intolerans.

Raoul Wallenberg Academy: Organisationen erbjuder verktyg och utbildning för demokrati och mänskliga rättigheter. Dels riktat till unga direkt, dels med material för klassrummet och resurser för skolpersonal. Med till exempel Kubprojektet vill organisationen stödja en strategi för att uppfylla skolans övergripande demokrati- och värdegrundsuppdrag samtidigt som eleverna uppmuntras att själva göra skillnad.

Frivilliga organisationer inriktade mot individer som vill lämna kriminella miljöer

Fryshuset: Exits verksamhet bedrivs i projektform och vänder sig till människor som är aktiva i nationella rörelser och vill få hjälp att lämna dessa. Flera av de som jobbar i projektet har själva varit aktiva i olika nationalistiska grupper och hjälper nu andra utifrån sina erfarenheter. **Passus** verksamhet ingår Fryshusets koncept och arbetar med att stödja människor i att lämna kriminella miljöer. Man hjälper till med återanpassning till samhället och stödjer anhöriga till unga på väg in i kriminalitet.

En annan sida av Sverige (EASAS): Göteborg och Ludvika

Stödcentret riktar sig till människor som vill lämna en kriminell livsstil. Stödet har utformats i tre steg; den hjälpsökande får hjälp med att arbeta fram en insatsplan, behandling erbjuds samt stöd i form av eftervård/öppenvård.

Kriminellas revansch i samhället (KRIS):

KRIS är en kamratförening bestående av före detta kriminella och missbrukare som hjälper människor som frigges från fängelse att hålla sig borta från kriminalitet och droger genom att erbjuda ett nytt, hederligt och drogfritt socialt nätverk. Föreningen stödjer också människor inte är dömda för brott, men som vill få ordning på sitt liv. Kamratföreningen finns i fjorton olika städer i Sverige och startades år 1997.

X-CONS:

X-CONS verksamhetsidé är att hjälpa och stödja människor som frigges från fängelser att hålla sig borta från droger och kriminalitet. Arbetet från X-CONS handlar dels om att bistå vid frigivningsförberedelser, erbjuda en drogfri gemenskap och ett nytt socialt nätverk. Verksamheten har också möjligheter att erbjuda stödboende till den inskrivna, hjälpsökande. Verksamheten har föreningar på sexton olika orter i Sverige.

Referenser

- Abdelzadeh, A., & Lundberg, E. (2017). Tolerans och andra medborgarkompetenser. Lundberg, E. (Red.), *Toleransens mekanismer: en antologi* (s.148-151). Forum för levande historia. Stockholm 2017.
- Axelsson, R., & Bihari Axelsson, S. (2013). Samverkan som samhällsfenomen – några centrala frågeställningar. Axelsson & Bihari Axelsson (Red.), *Om samverkan – för utveckling av hälsa och välfärd*. (kap. 1). Lund. Studentlitteratur AB.
- Axell, S. & Westerberg, S. (2016). *Hatbrott 2015. Statistik över polisanmälningar med identifierade hatbrottsmotiv och självrapporterad utsatthet för hatbrott*. Rapport 2016:15. Stockholm. Brottsförebyggande rådet.
- Bauman, Z. (2007). *Flytande rädsla*. Göteborg: Daidalos
- Beck, U. (1992) *Risk society: towards a new modernity*, London: Sage
- Belfrage, H., & Douglas, K. (2002). Treatment Effects on Forensic Psychiatric Patients Measured With the HCR-20 Violence Risk Assessment Scheme. *International Journal of Forensic Mental Health*, 1, 25-36.
- Berg, L., Sjögren, M., & Söderström, P. (2010). *Prata bort mansvåld. Våldsprevention riktad till unga män*. Ungdomsstyrelsen 2010 (numera Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor).
- Bjørge, T. (2013). *Strategies for preventing terrorism*, New York: Palgrave Macmillan.
- Bogestam, N., & Patel, E. (2016). *Stöd till avhoppare från kriminella grupperingar. En nationell kartläggning*. Rapport 2016:6. Stockholm. Brottsförebyggande rådet.
- Carlsson, C. (2016). *Att lämna våldsbejakande extremism. En kunskapsöversikt*. Institutet för Framtidsstudier. Forskningsrapport 2016/1.
- Cummins, G.G., Estabrooks, C.A., Midodzi, W.K., Wallin, L., & Hayduk, L. (2007). Influence of Organizational Characteristics and Context on Research Utilization. *Nursing Research*, 56, 24-39.
- Dagens Nyheter 3 april 2017; <http://dagens.dn.se/#reader/33412/1/2003935966> [Hämtad 170403]
- Danermark, B., & Kullberg, C. (1999). *Samverkan. Velfärdsstatens nya arbetsform*. Lund. Studentlitteratur AB.
- Elg, Lindmark, Wiger & Wihlborg. (2016). *Översättning av riktlinjer. Fallstudier av sjukdomsförebyggande metoders genomslag*. HELIX Working Papers. HELIX Linköpinguniversitetet.
- Eriksson, C., Eriksson Baaz, M., & Thörn, H. (1999). Den postkoloniala paradoxen, rasismen och det ”mångkulturella samhället”. En introduktion till postkolonial teori. Eriksson, C., Eriksson Baaz, M., & Thörn, H. (Red.), *Globaliseringens kultur. Den postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället* (s. 40-42). Bokförlaget Nya Doxa.

- Ericsson, M. (2016). *Historisk forskning om rasism och främlingsfientlighet i Sverige – en analyserande kunskapsöversikt*. Forum för levande historia.
- Ferrer-Wreder, L., Stattin, H., Lorente, C.C., Tubman, J.G., & Adamsson, L. (2005). *Framgångsrika preventionsprogram för barn och unga. En forskningsöversikt*. IMS och SiS. Stockholm. Gothia Förlag AB.
- Fridström Montoya, T. (2012). Introduktion till socialtjänstlagarna. Eneroth, E. (Red.), *Juridik för socialt arbete* (s. 61). Malmö. Gleerups Utbildning AB.
- Giddens, A. (1999). *Modernitet och självidentitet: självet och samhället i den senmoderna epoken*. Göteborg: Daidalos
- Granström, G., Mellgren, C., & Tiby, E. (2016). *Hatbrott? En introduktion*. Lund. Studentlitteratur AB.
- Guldbrandsson, K. (2007). *Från nyhet till vardagsnytta – om implementeringens mödosamma konst*. Statens Folkhälsoinstitut (2007:20).
- Hallin, P O. (2014). "Sociala risker och social utsatthet – om behovet av dialog och öppenhet". I *Sociala risker och social oro. Erfarenheter av att arbeta förebyggande med sociala risker och social oro*. Länsstyrelsen i Stockholms län, 2014.
- Harvey, G., Loftus-Hills, A., Rycroft- Malone, J., Titchen, A., Kitson, A., McCormack, B., & Sees, K. (2002). Getting evidence into practice: the role and function of facilitation. *Nursing theory and concept development or analyses*, 37, 577-588.
- Harvey, G., & Kitson, A. (2016). PARIHS revisited: from heuristic to integrated framework for the successful implementation of knowledge into practice. *Implementation Sciences*, 11:3.
- Hellström, A. (2016). *Rasist? Inte jag. Om rasismer – en begreppsinventering*. Forum för levande historia.
- Hertz, M. (2016). *Socialt arbete, pedagogik och arbetet mot så kallad våldsbejakande extremism – en översyn*. Rapport: 1. Göteborgs Universitet. Segerstedtinstitutet.
- Hübinette, T., Hörnfeldt, H., Farahani, F., & León Rosales, R. (red.) (2012). *Om ras och vithet i det samtida Sverige*. Tumba: Mångkulturellt centrum
- Ismail, E. (2016). *Ung och extrem – om våldsbejakande islamistisk extremism*. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, mucf.se
- Kitson, A., Harvey, G., & McCormack, B. (1998). Enabling the implementation of evidence based practice: a conceptual framework. *Quality of Health Care* 7, 149-158.
- Kumlin, J (2014). Delar av mönster – en analys av upplevelser av diskriminering och diskriminerande processer. Rapport 2014:1. Diskrimineringsombudsmannen, DO.
- Kriminalvården (2015). *Våldsbejakande extremism i Kriminalvården. Redovisning av regeringens uppdrag att kartlägga metoder och arbetssätt för att stärka arbetet mot våldsbejakande extremism i Kriminalvården* (Ju2015/05232/KRIM).
- Langmann, E. (2013). *Toleransens pedagogik. En pedagogisk-filosofisk studie av tolerans som en fråga för undervisning*. Akademisk avhandling, Örebro Studies in Education. Örebro: Örebro Universitet.

- Langmann, E. (2017). Att skola tolerans – en undervisningskonst. Lundberg, E. (Red.), *Toleransens mekanismer: en antologi. Forum för levande historia* (s. 266). Stockholm.
- Lind, A.S., & Fridström Motoya, T. (2012). Socialt arbete i de allmännas tjänst. Eneroth, E. (Red.), *Juridik för socialt arbete* (s. 14-16). Malmö. Gleerups Utbildning AB.
- Lundberg, E (red.) (2017). *Toleransens mekanismer: en antologi*. Forum för levande historia
- Mattsson, K. (2010). 'Genus och vithet i den intersektionella vändningen'. *Tidskrift för genusvetenskap nr 1-2 2010*. Centrum för genusvetenskap. Uppsala universitet.
- Mishra, P. (2017). *Age of anger: a history of the present*. London: Allen Lane
- Mulinari, P., & Selberg, R. (2013). Intersectional directions in working life research - a proposal. *Nordic Journal of Working Life Studies*, 3(3), 81-98.
- Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (2013). *Resiliens. Begreppets olika betydelser och användningsområden*. Publ.nr MSB569 – 2013.
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2016). *Genusperspektiv på våldsbejakande extremism – en slutrapport*. Stockholm. mucf.se
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2017). *Uppdrag att främja användningen av effektiva våldsförebyggande program*. Stockholm. mucf.se
- Nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism (2015). KUNSKAPSHUS FÖR ATT VÄRNA DEMOKRATIN MOT VÅLDSBEJAKANDE MILJÖER. Strategisk handlingsplan för inrättande av Kunskapshus.
- Nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism (2016). *Nationell strategi mot våldsbejakande extremism*.
- NCT - Nationellt centrum för terrorhotbedömning (2017). Helårsbedömning. Bedömning av terrorhotet mot Sverige 2017;
http://www.sakerhetspolisen.se/download/18.1beef5fc14cb83963e73383/1484663040490/NCT_Helarsbedomning_2017.pdf [hämtad 170527].
- Nielsen, P. (2014). *Implementering av evidensbaserad praktik*. Malmö. Gleerups Utbildning AB.
- Nielsen, P. (2015). Making sense of implementation theories, models and frameworks. *Implementation Sciences*, 10:15.
- Norén, J., & Printz, E. (2016). *Framgångsfaktorer i kvinnofridsarbetet. En undersökning av utvecklingen av arbetet mot våld i nära relationer i kommuner*. Stockholm. Sveriges Kommuner och Landsting (SKL).
- Olsson, H., Strand, S., Sjöling, M., & Asplund, K. (2013). Decreased risk for violence in patients admitted to forensic care, measured with the HCR-20. *Archives of Psychiatric Nursing*, 4, 191–197.
- Pankaj, M. (2017). *Age of anger: a history of the present*. Originally published in 2017 by Allen Lane, and imprint of Penguin Books, Great Britain. Published in the United States by Farrar Straus and Giroux First American edition, 2017. ISBN: 978-0-374-27478-8
- Polismyndigheten <https://polisen.se/Aktuellt/Attentatet-i-Stockholm/> [Hämtat 170509].

Ranstorp, M., Gustafsson, L., & Hyllengren, P. (2015). *Förebyggande av våldsbejakande extremism på lokal nivå. Exempel och lärdomar från Sverige och Europa*. Centrum för Asymmetriska Hot- och Terrorismstudier (CATS). Försvarshögskolan.

Regeringskansliet (2011). *FN:s konventioner om mänskliga rättigheter*.
<http://www.regeringen.se/49baf9/contentassets/d6d5653029e14e338a4b86f5f4b34c6b/fns-konventioner-om-manskliga-rattigheter> [Hämtat 170525].

Regeringskansliet (2016). *Samlat grepp mot rasism och hatbrott. Nationell plan mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott*. Kulturdepartementet och Justitiedepartementet.

Rycroft-Malone, J., Sees, K., Titchen, A., Harvey, G., Kitson, A., & McCormack, B. (2004). What counts as evidence in evidence-based practice? *Nursing and health care management and policy*, 47, 81-90.

Sackett D.L., Richardson W.S., Rosenberg, W., & Haynes, R.B. (1997). *Evidence Base Medicine. How to Practice and Teach? EBM*. Churchill Livingstone, Edinburgh.

Sahlander, C. (2016) *Risk och sårbarhetsanalys*. Länsstyrelsen i Dalarnas Län. Rapport 2016:11.

Sahlander, C. (2017) *Utveckla arbetsformer för att motverka sociala risker med fokus på rasism och extremism*. Länsstyrelsen i Dalarnas län. Rapport: 2017:07.

SBU, Statens beredning för medicinsk utvärdering (2005). *Riskbedömningar inom psykiatrin. Kan risk för våld i samhället förutsägas? En systematisk litteraturöversikt* (nr 175). Stockholm. Statens beredning för medicinsk utvärdering.

Schuurman, B & Bakker, E. (2016). 'Reintegrating jihadist extremists: evaluating a Dutch initiative, 2013-2014'. In *Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression*, 8, 66-85.

Semmer, N.K., Jacobshagen, N., Meier, L.L., Elfering, A., Beehr, T.a., Kälin, W., & Tschan, F. (2015). Illegitimate tasks as a source of work stress. *Work & Stress*, 29, 32-56.

Severin, J. (2014). *Tid för tolerans. En studie av vad skolelever i Sverige tycker om varandra och samhället i stort*. Stockholm. Forum för levande historia.

Skr. (2014). Regeringens skrivelse (2014/15:144). *Åtgärder för att göra samhället mer motståndskraftigt mot våldsbejakande extremism*. Kulturdepartementet och Justitiedepartementet.

Skr. (2017). Regeringens skrivelse (2016/17:126). *Tillsammans mot brott. Ett nationellt brottförebyggande program*. Justitiedepartementet.

Socialstyrelsen (2009). *Socialtjänstens öppna verksamheter för barn och unga. En nationell inventering av metoder*. Art.nr 2009-126-145.

Socialstyrelsen (2011). *Svensk och internationell forskning om sociala interventioners effekter*. Art.nr 2011-4-17.

Socialstyrelsen (2012). *Att leda en evidensbaserad praktik – en guide för chefer i socialtjänsten*. Ar.nr 2012-10-4.

Socialstyrelsen (2014). *Stöd till personer som vårdar och stödjer närstående. Slutrapport 2014*. Art.nr 2014-12-6

Socialstyrelsen (2016a). *Våldsbejakande extremism. Stöd för socialtjänstens arbete med barn och unga vuxna*. Art.nr 2016-5-2.

Socialstyrelsen (2016b). *Våld. Om socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer*. Art.nr 2016-6-37.

SOM-rapport 2016:26 *SVENSKA TRENDER 1986-2015* Henrik Ekengren Oscarsson & Annika Bergström (red.) <http://som.gu.se/publicerat/rapporter#2017> [Hämtad 170509]

SOU (2016:92). *Värna demokratin mot våldsbejakande extremism. Nationell samordning och kommunernas ansvar*. Delbetänkande av Utredningen En nationell samordnare för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism. Stockholm: Regeringskansliet Statens folkhälsoinstitut (2010).

Statens folkhälsoinstitut (2010). *Folkhälsopolitisk rapport 2010 Framtidens folkhälsa – allas ansvar*. Folkhälsopolitisk rapport 2010. Östersund.

Stier, J. (2009) *Kulturmöten – En introduktion till interkulturella studier*. Lund: Studentlitteratur.

Sturup, J., Forsman, M., Haggård, U., Karlberg, D., & Johansson, P. (2014). *Riskbedömning i kriminalvård och rättspsykiatri. Sammanfattningsrapport*. Kriminalvården. Projektnummer 2013:269.

Säkerhetspolisen (2010). *Våldsbejakande islamistisk extremism i Sverige*. Stockholm. Säkerhetspolisen.

Västra Götalandsmodellen (2012). *Sociala risker i risk- och sårbarhetsanalyser – en vägledning*. Rapport 2012:01. Länsstyrelsen Västra Götalands Län.

Wallin, L., Profetto-McGrath, J., & Levers, M.J. (2005). Implementing Nursing Practice Guidelines. *Journal of the Wound, Ostomy and Continence Nurses Society*, 32, no 5.

Webster, C. D., Douglas, K. S., Eaves, S. D., & Hart, S. D. (1997). HCR-20: Assessing the risk for violence (version 2). Vancouver, Canada: Simon Fraser University, *Mental Health, Law, and Policy Institute* (ISBN 0-86491-157-2).

Wright, P., & Webster, C. D. (2011). Implementing structured professional judgment risk assessment schemes: An example of institutional change. *International Journal of Forensic Mental Health*, 10, 1–6.

Bilaga 3. Medieinslag under uppdragstiden

Regional konferens i Borlänge 23 februari 2017 - Hur förebygger vi rasism och extremism?

Länsstyrelsen i Dalarnas län

Pressinbjudan: Hur förebygger vi rasism och extremism?

Länsstyrelsen i Dalarnas län - 2017-02-21 13:36 CET

Länsstyrelsen i Dalarnas län bjuder in till länsträff för att diskutera rasism och extremism tillsammans med kommunala förvaltningar, frivilligorganisationer och regionala aktörer.

Rasism och extremism utmanar våra demokratiska värderingar och kräver ett brett engagemang från myndigheter, organisationer och civilsamhälle. Träffen sker mot bakgrund av Länsstyrelsens nationella regeringsuppdrag att utveckla arbetsformer för att motverka sociala risker med fokus på rasism och extremism i samverkan med lokala, regionala och nationella aktörer.

Dagen består av både föreläsningar och arbetspass. En av föreläsarna är Maria Wallin, sociolog och analytiker i Göteborgs stad. Hon kommer att prata om hur parallella samhällssystem fungerar och samverkar, utvecklandet av gäng och direkta orsaker till social oro. Längst ned i pressmeddelandet hittar ni hela programmet.

Media är välkomna att närvara under dagen. **Anmäl ert deltagande till lotta.larson@lansstyrelsen.se**

Vad: Konferens på temat "Hur förebygger vi rasism och extremism?"

Var: ~~Quality Hotel~~ Galaxen, Borlänge

När: 23 februari, kl. 09.30-15.30

För mer information kontakta

Camilla Sahlander, projektledare, Länsstyrelsen i Dalarnas län

Mail: camilla.sahlander@lansstyrelsen.se

Tel: 010 22 50 385

Stort intresse för konferens om rasism och extremism: "Komplexa problem har inga enkla lösningar"

Dalarnas tidningar – 2017-02-24

Det var fullsatt i Orion, konferenslokalen på Galaxen, när länsstyrelsen Dalarna bjöd in till konferensen "Hur förebygger vi rasism och extremism?". Enligt en av föreläsarna, sociologen Maria Wallin, finns det inget enkelt svar på den frågan.

– Vi måste lära oss att komplexa problem inte har några enkla lösningar, säger hon.

I TV-inslaget berättar föreläsaren Maria Wallin, länsstyrelsens Kajsa Sjösvärd och landshövdingen Ylva Thörn mer om vad konferensen handlade om och var de hoppas att deltagarna skulle ta med sig från dagen.

Konferensen i fråga hölls på Galaxen i Borlänge på torsdagen. Föreläsaren, samhällsanalytikern och sociologen Maria Wallin, menar att det inte finns något enkelt svar på frågan "Hur förebygger vi rasism och extremism?".

– Nej, det gör det inte. Vi måste lära oss att komplexa problem inte har några enkla lösningar. Vi behöver problematisera saker mycket mer än vad vi gör, säger Maria Wallin, som bland annat pratade om parallella samhällen, social oro och gängutveckling.

Läs även: [Borlänge pilotkommun mot extremism](#)

Samhällsanalytikern och sociologen Maria Wallin föreläste på konferensen "Hur förebygger vi rasism och extremism?", en fråga som hon inte har något enkelt svar på.

Maria Wallins föreläsning var uppdelad i två pass, ett före och ett efter lunchen.

– Man kan inte avhandla detta på 30-45 minuter. Det är ett så pass komplext ämne och därför blir det inte bra om man får för lite tid på sig. Då är det betydligt bättre att ha ett pass först, sedan en paus så att folk hinner tänka över det som man har sagt, och sedan ett andra pass på samma ämne, säger Maria Wallin, som tidigare varit verksam inom strategisk samhällsanalys inom polismyndigheten i Västra Götaland.

Vad hoppas du att konferensdeltagarna tar med sig från den här dagen?

– Att vi måste prata mer om de här problemen på ett helt annat sätt. Och att det inte är så svartvitt, dessa frågor är väldigt problematiska, säger Maria Wallin.

LÄS ÄVEN: [Samordnaren mot våldsbejakande extremism: "Borlänge är ett föredöme"](#)

LÄS ÄVEN: [Kommunen vill inte hjälpa avhoppande IS-soldater](#)

Dalarnas landshövding Ylva Thörn höll inledningsanförandet på konferensen. "Jag vill att vi ska ha ett län där man ska känna sig trygg och där vi jobbar väldigt mycket förebyggande", säger hon.

Konferensen inleddes med ett anförande av landshövdingen Ylva Thörn.

– Jag kommer att prata om vad länsstyrelsen har för ansvar när det gäller att stå upp för att vi har en öppen demokrati i Sverige. Att vi upprätthåller den samt att vi har tillit till våra myndigheter och offentlig verksamhet. Och att man ser oss som en medspelare och inte en motspelare, säger Ylva Thörn.

Landshövdingen ansåg att detta var en viktig konferens för länsstyrelsen och hela Dalarna.

– Jag vill att vi ska ha ett län där man ska känna sig trygg och där vi jobbar väldigt mycket förebyggande. I dag är detta väldigt aktuellt. Det gäller att ha ett aktivt arbete för att motverka rasism och extremism, säger Ylva Thörn.

Läs även: [Borlänge har en plan mot våldsbejakande extremism](#)

Kajsa Sjösvärd är chef för funktionen för mänskliga rättigheter och folkhälsa inom länsstyrelsen Dalarna.

Kajsa Sjösvärd är chef för funktionen för mänskliga rättigheter och folkhälsa inom länsstyrelsen Dalarna.

– Och inom det här uppdraget har jag ordföranderollen, [för vårt nuvarande regeringsuppdrag](#), samordningsuppdraget kring sociala risker, våldsbejakande extremism och rasism, säger hon.

Läs även: [Efter Mona Sahlins avgång: "Vi har förlorat ett skyltfönster för de här frågorna"](#)

Konferensen lockade fullt hus till konferenslokalen Orion på Galaxen i Borlänge. 140 personer deltog.

Varför håller länsstyrelsen den här konferensen?

– Det är viktigt att få ihop aktörer som behöver få mer kunskaper och möjlighet kring samverkan kring de sociala risker som finns i samhället. Deltagarna kommer företrädesvis från dalakommunerna. Intresset visade sig vara mycket större än vi trodde så konferensen har blivit dubbelt så stor, med 140 deltagare. Civilsamhället, studieförbund, skolor i olika former och även nationella och andra aktörer är på plats, berättar Kajsa Sjösvärd.

Läs även: [Svenska kyrkan ger sig in i arbetet mot våldsbejakande extremism](#)

Landshövdingen Ylva Thörn inledde konferensen med ett anförande som bland annat handlade om vad länsstyrelsen har för ansvar när det gäller att stå upp för att vi har en öppen demokrati i Sverige.

Länsstyrelsen hoppas att hinna med en uppföljande konferens under tiden för det nuvarande regeringsuppdraget.

– Med den här dagen hoppas vi på att få input kring vårt uppdrag, vad aktörerna från dalakommunerna känner att de behöver för stöd och vilken kunskap de behöver få mer av. Hur de, med stöd av oss och andra, kan implementera ett förhållningssätt till sociala risker i kommunerna, säger Kajsa Sjösvärd.

Läs även: [Samordnare mot extremism i Borlänge lämnar sitt uppdrag](#)

"Hur förebygger vi rasism och extremism" lockade 140 personer till Galaxen i Borlänge, dubbelt så många som arrangerande länsstyrelsen Dalarna hade väntat sig från början.

Dalarna samlas för att förebygga rasism och extremism – radioinslag 23 februari 2017, kl. 15.44

Maria Wallin, sociolog från Göteborgs stad, och Kajsa Sjösvärd, chef för länsstyrelsen Dalarnas funktion för mänskliga rättigheter och folkhälsa. Foto: Jennie-Lie Kjörnsberg/Sveriges Radio

<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=161&artikel=6638255>
(radiointervju med Kajsa Sjösvärd och Maria Wallin)

Hur kan Dalarna jobba mer förebyggande mot rasism och extremism? Om det har cirka 140 personer från kommuner, myndigheter och civilsamhället i länet diskuterat i dag.

Länsstyrelsen bjöd in till konferens utifrån [sitt nya uppdrag att motverka rasism och extremism](#). Föreläste gjorde sociologen Maria Wallin, om människor som lever i kriminalitet och våld i parallella samhällen.

– De grupperna skapar sociala risker och motsättningar i samhället, säger hon och fortsätter:

– Många ungdomar växer också upp med tron att det är så man blir när man bor i ett visst område som fått en stark kriminell identitet.

Sociologens exempel var tagna från Göteborg, men går att applicera på Dalarna och dra lärdom av.

– Vi har nog andra yttringar, men vi har ju grogrunden till det som Maria beskriver, säger Kajsa Sjösvärd, chef för länsstyrelsen Dalarnas funktion för mänskliga rättigheter och folkhälsa.

Nu väntar ett arbete med att ta fram mer konkreta handlingsplaner för att förebygga våldsbejakande extremism och rasism.

– I vår hoppas vi ha material att sprida, säger Kajsa Sjösvärd.

Seminariedag - Vit makt-miljö och rasism inom Sverige

Pressinbjudan: Vit makt-miljö och rasism i Sverige

Pressmeddelande • Apr 10, 2017 08:26 CEST

Den 11 april arrangerar Länsstyrelsen i samarbete med Borlänge kommun och Högskolan Dalarna ett kunskapshöjande seminarium om vit ~~maktmiljö~~ och rasism.

Seminariet är en uppföljning av heldagsseminariet den 23 februari på temat "Hur förebygger vi rasism och extremism". Landshövding Ylva Thörn kommer inleda dagen och därefter följer föredragningar av:

- Angelica Andersson, verksamhetsledare på Rädda Barnen,
- Haisam A. Rahman, lokal samordnare mot våldsbejakande extremism, Göteborgs stad
- Heléne Löw, historiker vid Uppsala Universitet

Media är välkomna att delta. Anmäl ert deltagande till daniel.falt@lansstyrelsen.se.

Vad: Kunskapshöjande seminarium om vit makt-miljö och rasism i Sverige

Var: Högskolan Dalarna, lokal Fö6, Falun

När: 11 april kl 08:30-12:00

Historikern Heléne Lööw om nazistiska Nordiska motståndsrörelsen: "Gamla taktiker"

Dalarnas tidningar, 30 april 2017

1 maj demonstrerar nazistiska Nordiska motståndsrörelsen (NMR) i Falun. Men att se nazism som något nytt är att glömma bort historien.

Det menar historikern Heléne Lööw, som beskriver svensk nationalsocialism som en 90 år lång obruten tradition på många orter i Sverige.
– NMR talar till och med samma språk som de gamla SA-förbanden, säger Lööw.

Varje gång nazismen hamnar i fokus i Sverige behandlas den som ett nytt fenomen, decimerat till en ungdomsföreteelse.

Så är inte fallet, enligt Heléne Lööw, docent i historia som skrivit flera böcker om den svenska nationalsocialismen.

Vid ett kunskapshöjande seminarium om vit makt-miljö och rasism, arrangerat av Länsstyrelsen i samarbete med Borlänge kommun och högskolan Dalarna, föreläste Lööw nyligen om den svenska nazismens historia.

Att nazism förklaras som ett ungdomsproblem, följt av faktorer som kriminalitet och trassliga hemförhållanden, är enligt Lööw ett snett urval som baseras på två saker:

Ungdomar får myndigheternas ögon på sig i tidigt stadium.

Och att de extrema miljöerna är väldigt regionalt styrda och skiljer sig åt.

Därför koncentreras alltid också förebyggande åtgärder och kommunala insatser på ungdomar. Insatserna dras också alltid tillbaka, när staten omprioriterar.

– Vi har ett extremt kort historiskt minne, säger Heléne Lööw.

Heléne Lööw, historiker och författare, beskriver den svenska nationalsocialismens historia som en obruten tradition.

Bild: Lars Dafgård

– Företeelserna som har en extremt lång historisk tradition. Tittar man på den nationalsocialistiska och fascistiska delen går traditionen över 90 år tillbaka i tiden. Vi kan ibland tala om en tradition som i praktiken är obruten på många orter i Sverige.

Organiserade nationalsocialister, fascister, vit makt-grupperingar och rasideologiska grupper har existerat i Sverige sedan 1924, då landets första nazistiska parti bildades.

Enligt Lööw har nazismen i Sverige sedan dess följt samma mönster: Verkat obefintlig i perioder, vilket bland annat beror på ändrade strategier och faser av tillbakadragenhet som sedan mynnat ut i att ta sig tillbaka in i det offentliga igen.

Sådana här konflikter tenderar att flamma upp igen.

Heléne Lööw beskriver perioderna som cykliska förlopp, också i aspekten att rörelsernas historia är full av splittringar, konflikter och oenighet som varvats med faser av färre konflikter och mer samverkan.

– Jag har sysslat med detta i 30 år. Jag sysslar fortfarande med samma regioner. Sådana här konflikter tenderar att flamma upp igen.

– Man kan tala om en obruten familjetradition som går tillbaka till 20-talet. Där man nu är inne på femte generationen av människor som är aktiva inom den här miljön, säger Lööw.

Det finns lite forskning kring hur de nazistiska traditionerna i Sverige gått i arv.

Mellankrigstiden gav inga politiska genombrott på riksplanet, däremot var de svenska nationalsocialisterna representerade i lokalpolitiken på många orter i Sverige . Också det är en utforskad del av historien.

Lång historisk tradition har även våldsanvändningen i miljöerna. Det politiska våldet var på 30-talet betydligt mer omfattande än vad historiebilden efteråt visat, menar Heléne Lööw.

Dagens mest tongivande aktör, nazistiska Nordiska motståndsrörelsen, NMR, är enligt Lööw kraftigt inspirerade av de så kallade Lindholmarna, Nationalsocialistiska arbetarepartiet (senare Svensk socialistisk samling), som bildades 1933 och var ett av de tre största nazistpartierna.

Sven-Olov Lindholm, en av förgrundsgestalterna inom svensk nationalsocialism, talar inför publik. 1933 bildade Lindholm Nationalsocialistiska arbetarepartiet. På 70-talet övergav Lindholm nationalsocialismen och började sympatisera med Vänsterpartiet kommunisterna, VPK.

– De har samma organisatoriska struktur, de talar till och med samma språk som de gamla SA-förbanden. När de (NMR, reds. anm) talar om att man har tillrättaviserat personer betyder det väldigt ofta att man har varit i en fysisk konfrontation med individen. Det är ett terminologispråk som är hämtat därifrån.

– Man går tillbaka till 20-30-talet. Språkmässigt, retoriskt, att man kallar sig nationalsocialister. Man måste komma ihåg att nazist är det kommunistiska skällsordet från 20-talet, säger Heléne Lööw.

"Dagens datum" på NMR:s hemsida, där man listar historiska händelser - oftast kopplade till nationalsocialismen - är ett uttryck för den gamla historien.

– De ser sig själva som länkar i någonting, i någonting större.

Nazistiska Nordiska motståndsrörelsen under förra årets 1 maj-demonstration i Borlänge.

Bild: Lars Dafgård

Namnet Nordiska motståndsrörelsen är heller ingen slump.

– De går tillbaka till det ursprungliga nordiska nationalsocialistiska partiprogrammet och föreställningarna. De nordiska nationalsocialisterna hade aldrig några som helst tankar på att bli en del av ett framtida europeiskt nationalsocialistiskt stortyskland. Deras Utopia var ett nationalsocialistiskt stornorden. De skulle vara en likvärdig partner till det nationalsocialistiska och då det expanderande Tyskland, säger Heléne Lööv.

I den nationalsocialistiska grundens ideologi finns uppfattningen om en judisk världskonspiration: Judarna kontrollerar allt.

Det är ingen politisk inriktning i normal bemärkelse, det är en politisk religion.

Nationalsocialismen är en millenarisk rörelse. Millenarism är läran om det tusenåriga riket, och övertygelsen att en stundande genomgripande omvandling av samhället kommer att förändra allt.

– Man föreställer sig historiens slut. Det är ingen politisk inriktning i normal bemärkelse, det är en politisk religion, säger Heléne Lööw och fortsätter:

– Man föreställer sig historien som en biologisk ödeskamp mellan arierna och judarna. En ödeskamp som skulle utmynna i Ragnarök och utplånandet av judarna och de andliga judarna, man har alltid ett dubbelt rasbegrepp. Och etablerandet av det ariska tusenårsriket. Det är deras stora vision.

Det är en av de extremt starkaste rekryteringskrafterna till det här.

Även Islamiska staten, IS, menar Heléne Lööw är en millenarisk rörelse.

– Man säger att man inte ska vänta på ankomsten av kalifatet utan skapa den. Tiden är nu och vi är den generation som ska leda mänskligheten in i Utopia.

– Det är en av de extremt starkaste rekryteringskrafterna till det här. Att vara utvald av ödet, av gud, av historien till att vara just den generation som ska leda mänskligheten in i lyckoriket. Du må stupa men då kommer ditt namn att ihågkommas i tusentals år. Du tillhör den generation som ska fullfölja projektet.

Normalt sett är millenariska rörelser små sekter.

– NSDAP, det tyska nazistpartiet, var ett litet sektparti bland alla andra i slutet av 20-talet. Man kan titta på Islamiska staten som också tillhör de här grupperna av små marginaliserade sekter under lång tid, men sedan spelar historien oss ett spratt och plötsligt har de möjlighet att omsätta den här millenariska Ragnaröksaktionen.

Just nu sker kraftiga upptrappningar inom NMR, menar Lööw. Det märks främst i propagandaspridningen, men också i kombinationen av att organiserade grupper mötes med oorganiserade individer på internetforum och sociala medier.

- Men vi har en unik chans att se vad som händer i miljöer, facebook-grupper och i lokalsamhällen som vi aldrig haft tidigare historiskt, om vi förstår och drar nytta av att analysera det.

NMR är extremt aktiva i lokalsamhällena. Soppkök och medborargarden är sätt att bygga social legitimitet.

- Det är också gamla taktiker.

Nu, med NMR i spetsen, går rörelserna mot mer samverkan och striderna ser inte ut att vara så våldsamma. Heléne Lööw säger att ingenting kommer att förändras, så länge förebyggande samhällsåtgärder är tillfälliga istället för permanenta.

Att någonting inte är nytt, i det ligger också en styrka, man har klarat det förut.

Hon har inget svar på varför Sveriges nazistiska historia inte är en del av ett kollektivt medvetande, men tror att det kan bero på inställningen efter andra världskriget, där fokus låg på framtiden och ledde till att historien i mångt och mycket glömdes bort. Och att Sveriges neutralitet under andra världskriget senare bidrog till en konstruerad bild av landet som det historiska undantaget.

- Det förhindrar oss också från att kanske se och omklassificera tidigare händelser i vår historia. Att någonting inte är nytt, i det ligger också en styrka, man har klarat det förut, säger Heléne Lööw.

FAKTA: Nordiska motståndsrörelsen

Säpo har tidigare kallat nazistiska Nordiska Motståndsrörelsen för det största hotet inom vit makt-miljön, mot Sveriges inre säkerhet. Militanta NMR vill störta det demokratiska statsskicket genom revolution och förespråkar våld för att nå målet, enligt SÄPO. NMR anses av Säpo inte vara ett direkt hot mot statsskicket men kan utgöra ett konkret hot mot enskilda meningsmotståndare. NMR är en mindre organisation med aktivister samlade till mindre grupper i Sverige, bland annat Dalarna.

Nina Blazevic
010-709 85 16

nina.blazevic@mittmedia.se

Lars Dafgård
023-935 05

lars.dafgard@mittmedia.se

Så kan du själv motverka extremism - radioinslag

Publicerat tisdag 11 april kl 08.05

Uppdaterat tisdag 11 april kl 10.06

Haisam A. Rahman, samordnare mot våldsbejakande extremism. Foto: Jennie Lie-Kjöornsberg / Maria Krums Vabins

Religiös extremism, autonoma rörelser och vit makt-miljön har många likheter, men också skillnader. Men det finns sätt du kan motverka extremism på.

Det säger Haisam A. Rahman, samordnare mot våldsbejakande extremism i Göteborg. Under tisdagen föreläser han om de här frågorna på högskolan Dalarna.

– Vad man själv kan göra som medborgare är att ta var på medmänskligheten. Hitta plattformar att diskutera det som göra oss till människor, likheter och olikheter, säger Haisam A. Rahman, samordnare mot våldsbejakande extremism i Göteborg.

Seminariet på högskolan är ett kunskapshöjande seminarium om vit makt-miljö och rasism. Bakom den här förmiddagen står utöver högskolan Dalarna även länsstyrelsen och Borlänge kommun.

Artikel i Dalarnas Tidningar, 2017-04-11

Välbesökt seminarium om "Vit makt-miljö och rasism i Sverige" - drog paralleller mellan nazister och islamister.

Radikala islamister och vit makt-rörelsen står på varsin sida av barrikaderna.

Men den ideologiska motsättningen är skenbar. I själva verket delar den världsbild och göder varandra. Det menar Haisam A. Rahman, lokal samordnare mot våldsbejakande extremism i Göteborgs stad. "Båda vill polarisera samhället", säger han.

På ena sidan drömmer man om ett ariskt tusenårsrike, på den andra om ett evigt kalifat. Man tyr sig till auktoritära ledare samt värnar om familjen och en traditionell kvinnosyn. Avfällingar tolereras inte och vägen till förändring går via våld. Det pågår ett krig mellan civilisationer.

Det går att fortsätta att rada upp likheter mellan radikala islamister och nazister i all oändlighet. De göder och speglar varandra. Antisemitismen finns därtill i båda lägren och under andra världskriget var tredje riket i ohelig allians med islamistiska ledare – det fanns till och med ett muslimskt SS-förband.

Haisam A. Rahman. Lokal samordnare mot våldsbejakande extremism i Göteborgs stad, menade att likheterna är stora mellan vit makt-rörelsen och extrema islamister.

Bild: Lars Dafgård

Haisam A. Rahman var en av talarna på ett seminarium som arrangerades av Länsstyrelsen Dalarna under rubriken "Vit maktmiljö och rasism i Sverige" och han ringade in ett stort antal beröringspunkter mellan de extremistiska rörelserna.

– Båda har känslan att de befinner sig i slutet av historien. Man vill rädda sin ras eller sin religion. Det finns en offermentalitet som rättfärdigar våld.

Extrema islamister använder diskriminering och rasism i väst för att värva medlemmar och elda på konflikten. Samma logik, fast omvänd, används av västerländsk extremhöger där invandrare och muslimer generellt utmålas som ett hot.

Vilka är det då som ansluter sig till extremiströrelserna?

– Majoriteten är män födda på 80- och 90-talen, ofta med ett kriminellt förflutet, men de jobbar med att söka upp yngre personer i 13-18-årsåldern, säger Haisam A. Rahman.

Retoriken är väl anpassad till någon som söker ett sammanhang: "Vi behöver dig".

– Det är samma snack i de religiösa rörelserna: "ni tillhör inte dem".

Haisam A. Rahman. Lokal samordnare mot våldsbejakande extremism i Göteborgs stad och moderatorn Angelica Andersson från Dalarna mot rasism under Länsstyrelsens seminarium "Vit makt-miljö och rasism i Sverige".

Bild: Lars Dafgård

En radikaliseringsprocess beskrivs som en gradvis acceptans för att använda våld för att uppnå sina politiska mål. Orsakerna till radikalisering och vägen in i rörelser som inte drar sig för att backa upp sina argument med terror varierar. Det handlar om både individuella och psykologiska faktorer och ideologiska val.

– Generella drag är revansch känsla, vrede, frustration och en påtvingad eller självvald exkludering.

Att isolera gruppen ensamvargar som en egen kategori blir problematiskt, menar Haisam A. Rahman. Dessa delar samma ideologi som sina organiserade fränder och deras modus operandi ska snarare ses som just en metod.

För såväl nazister som jihadister betonas kampen och de som stridit på allvar ges hög intern status. Efter första världskriget var återvändare som varit frivilliga på den vita sidan i exempelvis finska inbördeskriget med och byggde upp paramilitära grupper i Sverige, som kom att ingå i mellankrigstidens nationalsocialistiska rörelse. Under andra världskriget fick de hemvändande svenska SS-soldaterna hög status i rörelsen.

Paralleller kan dras till de som kommer hem från strider i Syrien och ses som stjärnor bland IS-sympatisörer.

Sociala medier har blivit en nyckel till att sprida propaganda och rekrytera medlemmar. Och språket anpassas efter en modern populärkultur.

– Man använder det som en markör, man ersätter till exempel datorspelet Call of Duty med Call of Jihad.

Under seminariet talade även historikern Helene Lööw och Angelica Andersson från Dalarna mot rasism.

Seminarieriet "Vit makt-miljö och rasism i Sverige" var välbesökt.
Bild: Lars Dafgård

Anders K Gustafsson [023-935 43](tel:023-935 43)
anders.gustafsson@mittmedia.se

